

ETÜ SENTEZ

İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER DERGİSİ

ETU SYNTHESIS JOURNAL OF
ECONOMIC AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

ISSUE . SAYI: 5 / 5

dergi.erasurum.edu.tr/iibf

ETÜ SENTEZ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER DERGİSİ

ETU SYNTHESIS
JOURNAL OF ECONOMIC AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

Eylül 2021, Sayı: 5
September 2021, Issue: 5

ETÜ SENTEZ İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER DERGİSİ

**ETU SYNTHESIS JOURNAL OF ECONOMIC AND
ADMINISTRATIVE SCIENCES**

Sahibi / Publisher

Erzurum Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Adına
Dekan V., Prof. Dr. Murat KÜÇÜKÜĞURLU

Editör / Editor

Doç. Dr. Abdulkadir KAYA

Editör Yardımcıları / Assistant Editors

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep KARACA

Alan Editörleri / Field Editors

Doç. Dr. Şakir DIZMAN

Doç. Dr. Fatih YILDIRIM

Doç. Dr. Gürkan ÇALMAŞUR

Dr. Öğr. Üyesi Esra Sena TÜRKO

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Mutlu AKINCI

Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz KAPLAN

Dil Editörleri / Language Editors

Dr. Öğr. Üyesi Yahya AYGÜL

Dr. Öğr. Üyesi Burak BAŞKAN

İdare ve Yazışma Adresi/ All correspondence should be addressed to:

Erzurum Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

İİBF Dergisi Editörlüğü

Ömer Nasuhi Bilmen Mah. Havaalanı Yolu Cad. No:53 Yakutiye/Erzurum

Tel: +90 444 5 388 / 1018-2197

E-mail: etusentez@erzurum.edu.tr

Web adresi: <http://dergi.erzurum.edu.tr/iibf>

Yayımcı :

Erzurum Teknik Üniversitesi

ETÜ Sentez İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi Mart, Haziran, Eylül ve Aralık olmak üzere üçer aylık dönemlerde yılda 4 sayı olarak yayımlanan hem Türkçe hem de İngilizce dillerindeki çalışmalara yer veren akademik, uluslararası hakemli bir dergidir.

Dergide yayımlanan makalelerin sorumluluğu yazarına aittir.

Derginin tarandığı endeksler: asos endeks, idealonline, google scholar.

All responsibilities of the articles published belong to the authors

ETU Synthesis Journal of Economic and Administrative Sciences is an academic, internationally refereed journal which is published quarterly, as 4 issues a year in March, June, September and December and accepts studies in both Turkish and English.

Indexes the journal is scanned: asos index, idealonline, google scholar.

Bilimsel Danışma Kurulu / Advisory Board

- Prof. Aqdas Afzal (Habib University)
Prof. Dr. Atılhan Naktiyok (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Bener Güngör (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Dilber Ulaş (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Erdiñç Altay (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Erdoğan Kaygın (Kafkas Üniversitesi)
Dr. Erick C Jones (University of Texas at Arlington)
Prof. Fadhel Kaboub (Denison University)
Prof. Dr. Gülizar Kurt Gümüş (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Prof. Dr. Güven Sayılğan (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Hakan Sarıtaş (Pamukkale Üniversitesi)
Prof. Dr. Hasan Ayyıldız (Karadeniz Teknik Üniversitesi)
Prof. Hendrik Van Den Berg (University of Massachusetts Amherst)
Prof. Hongkil (Sam) Kim (University of North Carolina at Asheville)
Prof. Dr. Hüseyin Özer (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. İlhami Yücel (Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi)
Prof. Jonathan Joseph (University of Bristol)
Prof. Dr. Mehmet Cihangir (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Suphi Özçomak (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Metin Coşkun (Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. Muammer Yaylalı (Erzurum Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Muhsin Doğan (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Prof. Dr. Ömer Faruk İşcan (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Ömer Yılmaz (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Ötüken Senger (Kafkas Üniversitesi)
Dr. Rachel Tracey (Queen's University Belfast)
Ramakrishna Prasad Koganti (University of Texas at Arlington)
Dr. Randy Napier (University of Texas at Arlington)
Prof. Ruchira Sen (Jindal Global University)
Prof. Dr. Selahattin Kaynak (Samsun Üniversitesi)
Prof. Dr. Selami Güney (Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi)
Prof. Dr. Selim Başar (Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. Sevda Yapraklı (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Şuayip Özdemir (Afyon Kocatepe Üniversitesi)

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Yazar(lar) Author(s)	Makalenin Başlığı / Title of Paper	Sayfa No Page Numbers
Cengiz Kılıç	Engellilere Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları: Bibliyometrik Haritalama / Social Service Applications For The Disabled: Bibliometric Mapping Makale Türü / Article Type : Research / Araştırma	1-18
Zeynep Karaca Kübra Nur Sancak	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla, İşsizlik, İhracat ve Verimlilik Arasındaki Nedenselliğe Bölgesel Bakış / Regional Overview Of Causes Between Gross Domestic Product, Unemployment, Exports And Productivity Makale Türü / Article Type : Research / Araştırma	19-32
Derya Cakmak Karapinar	Pandemi Sürecinde Öğrencilerin Uzaktan Eğitim Ortamlarına İlişkin Tutumları ve Öğrenci İletişimi Doyumları: Atatürk Üniversitesi Örneği / During The Pandemic Process Attitudes of Students Towards Distance Learning Environments and Student Communication Satisfaction: The Case Of Ataturk University Makale Türü / Article Type : Research / Araştırma	33-50
Bilgehan Tekin	Türkiye’de Banka Dışı Finansal Kuruluşların Finansal Göstergelerinin Ekonomik Büyüme ve Enflasyon Üzerine Etkileri / The Effects of Financial Indicators of Non-Bank Financial Institutions on Economic Growth And Inflation In Turkey Makale Türü / Article Type : Research / Araştırma	51-72

DERGİNİN BU SAYISINDA KATKIDA BULUNAN HAKEMLERİN LİSTESİ

- Prof. Dr. Gülay GÜNAY (Karabük Üniversitesi)
Prof. Dr. İbrahim Halil EKŐİ (Gaziantep Üniversitesi)
Prof. Dr. Kazım zkan ERTÜRK (Düzce Üniversitesi)
Doç. Dr. Buęra YILDIRIM (Manisa Celal Bayar Üniversitesi)
Doç. Dr. Oęuzhan EKİNCİ (Erzurum Teknik Üniversitesi)
Doç. Dr. Kemal EYüBOęLU (Tarsus Üniversitesi)
Dr. Oęr. Üyesi Ramazan EKİNCİ (Bakırçay Üniversitesi)
Dr. Oęr. Üyesi Őaduman YILDIZ (Bayburt Üniversitesi)

ENGELLİLERE YÖNELİK SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI: BİBLİYOMETRİK HARİTALAMA¹

Cengiz Kılıç
Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi,
Açıköğretim Fakültesi,
e-mail: cengiz.kilic@atauni.edu.tr
ORCID: 0000-0003-1640-0132

DOI : 10.47358/sentez.2021.21
Makale Türü : Araştırma
Gönderim Tarihi: 24.07.2021
Düzeltilme Tarihi: 04.09.2021
Kabul Tarihi: 10.09.2021

Bu makaleye atıfta bulunmak için:
Kılıç. C. (2021). Engellilere Yönelik
Sosyal Hizmet Uygulamaları:
Bibliyometrik Haritalama. ETÜ
Sentez İktisadi ve İdari Bilimler
Dergisi. Sayı: 5, 1-18.

Öz: Engelli bireylerin toplum içerisinde günlük yaşamını sürdürmede, eğitim ve sağlık ihtiyaçlarını karşılamada ya da diğer hizmetlere erişimde diğer bireylerle aynı imkânlarla sahip olmadıkları bilinmektedir. Bu durum çevre şartlarının engelli bireylere uygun olarak düzenlenmemesinden, diğer bireylerin engelli bireylerle empati yapmamasından, hukuksal düzenlemelerin yetersizliğinden ya da sosyo-ekonomik şartlardan kaynaklanabilmektedir. Toplum içerisinde engelli bireylerin kabul görme durumu da değişiklik göstermekte olup bazen önyargısız karşılanmakta bazen de engelleri nedeniyle önyargı ile karşılandıkları için şiddette, tacize, dışlanma ve onur kırıcı söz, tavır ve davranışlara maruz kalmaktadırlar. Göz önünde bulundurulması gereken durum aslında herkesin bir gün engelli ya da engelli yakını olma ihtimalinin olması durumudur. Bu konuyla ilgili olarak Dünya Sağlık Örgütü'nün 2021 raporuna göre ülkelerde çeşitli hastalıklar ya da çevresel faktörler nedeniyle engellilik oranları artış gösterdiği vurgulanmaktadır. Literatür incelendiğinde engelliliğin oluş sıklığı, engellilik dağılımı ya da engellilik eğilimleri konusunda yapılan çalışmaların olduğu görülmektedir. Bu çalışmanın amacı engelli bireylere sunulan sosyal hizmet uygulamaları üzerine 1970-2021 yılları arasında gerçekleştirilen araştırmaları incelemektir. Bu amaç doğrultusunda Web of Science veri tabanından elde edilen veriler, bibliyometrik analiz ile incelenerek VOSviewer haritalama yöntemi ile görselleştirilmiştir. 1970-2021 yılları arasında gerçekleştirilen makalelerin sayısı, atıf sayısı, en çok yayın yapan üniversiteler ve yazar ağ analizi şeklindeki bibliyometrik göstergeler kullanılarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Hizmet, Engelli Bireyler, Bibliyometrik Analiz

Jel Kodları: Z19, Z20

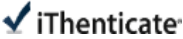
¹ Bu çalışma "Engellilere Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları" ismi ile bildiri olarak sunulmuştur.

SOCIAL SERVICE APPLICATIONS FOR THE DISABLED: BIBLIOMETRIC MAPPING

Cengiz Kilic
Asist. Prof., Ataturk University,
Faculty of Open Education, e-mail:
cengiz.kilic@atauni.edu.tr
ORCID: 0000-0003-1640-0132

DOI : 10.47358/sentez.2021.21
Article Type : Research
Application Date: 07.04.2021
Revision Date: 09.04.2021
Admission Date: 09.10.2021

To cite this article:
Kilic. C. (2021). Social Service
Applications For The Disabled:
Bibliometric Mapping. ETU
Synthesis Journal of Economic
and Administrative Sciences.
Issue: 5, 1-18.

This article was checked by

Abstract: It is known that disabled individuals do not have the same opportunities as other individuals in maintaining their daily life in the society, meeting their education and health needs, or accessing other services. This situation may be due to the fact that environmental conditions are not arranged in accordance with disabled individuals, other individuals do not empathize with disabled individuals, inadequacy of legal regulations or socio-economic conditions. The acceptance status of disabled people in the society also varies, sometimes they are met without prejudice, and sometimes they are exposed to violence, harassment, exclusion and insulting words, attitudes and behaviors because of their disabilities. When the literature is examined, it is seen that there are studies on the incidence of disability, disability distribution or disability trends. The aim of this study is to examine the researches carried out between 1970-2021 on social work practices offered to people with disabilities. For this purpose, the data obtained from the Web of Science database were analyzed with bibliometric analysis and visualized with the VOSviewer mapping method. The number of articles published between 1970-2021, the number of citations, the universities that publish the most, and the author network analysis were examined using bibliometric indicators.

Keywords : Social Work, Persons with Disabilities, Bibliometric Analysis

Jel Classification : Z19, Z20

GİRİŞ

Tarihsel süreç içerisinde toplumlarda dezavantajlı gruplara yönelik farklı sosyal politikalar, uygulamalar ve sosyal normlar inşa edilmiştir. Küresel düzeyde ve ülkemizde dezavantajlı grup içerisinde yer alan engelli bireylere yönelik olumlu gelişmeler ve yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren uluslararası örgütlerin yanı sıra ulusal yönetimler de konunun hassasiyeti çerçevesinde, ulusal ve uluslararası sosyal politikalar üretmiştir. Bu düzenlemeler ile engelli bireylerin, hayatı uyumlu bir biçimde yaşayabilmeleri sağlanmış, temel insan haklarından yararlanabilmeleri için gerekli düzenlemeler çağdaş devletlerin anayasal öncelikleri arasında yer almaya başlamıştır (Blau, J. ve Abramovitz, 2003).

Engelli, yaralanma ya da fiziksel veya zihinsel bir rahatsızlık nedeniyle bazı hareketleri, duyuları veya işlevleri kısıtlanmış kişi olarak tanımlanabilir. Engelli olma hali, doğum ile birlikte ortaya çıkabileceği gibi sonradan geçirilen hastalık veya kazalar sonucunda da meydana gelebilir (Küçükali, 2014). Engelli birey kavramı sanayi devriminden sonra daha sık karşımıza çıkmaktadır. Bunun nedeni, sanayi devrimiyle beraber doğuştan gelen engeller ve kronik hastalıklarla oluşan engellerin yanı sıra iş kazaları sonucunda ortaya çıkan engellilik durumundan dolayı belirgin artışların meydana gelmesidir. Bunların dışında yaşlı nüfus sayısının giderek artması neticesinde yaşlılığa bağlı engellilik ve trafik kazaları sonucunda oluşan engellilik ile birlikte engelli sayısı giderek artmaktadır (Genç ve Çat, 2013). Dünya Engellilik Raporu'na göre; dünya nüfusunun yaklaşık % 15'inin diğer bir deyişle, bir milyardan fazla insanın bir tür engellilik ile yaşadığı tahmin edilmektedir ve bu bireylerin de yaklaşık % 20'sinin bireysel faaliyetlerini yerine getirmeye çalışırken önemli sorunlar yaşamakta olduğu bilinmektedir (WHO, 2011). Ülkemiz ölçeğinde bakıldığında, 2002 yılında Türkiye İstatistik Kurumu ve Özürlüler İdaresi Başkanlığı tarafından yapılan araştırmaya göre, ülkemiz nüfusunun %12.29'u engelli bireylerden oluşmaktadır (Uşan, 2000).

Engelli bireyler, sağlık, eğitim, istihdam, ulaşım ve bilgi edinme gibi hizmetlere erişimde farklı zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Dünya genelinde engelli bireyler engelli olmayan bireylere kıyasla olumsuz sağlık durumuna, daha düşük eğitim düzeyine ve daha az sosyal iyilik haline sahiptir (WHO, 2011). Engellilerin yaşadıkları bu sıkıntılar konusunda oluşturulan sosyal politika ve hizmetler ise; ülkelerin gelişmişlik düzeylerine, refah sistemlerine ve toplumun engelli bireylere bakış açısına göre değişim göstermektedir (Metin, 2017).

Engeli olmayan bir bireyin sağlıklı bir yaşam sürebilmesi ya da engellilik durumunun meydana gelmesi halinde tüm sağlık ve bakım hizmetleri için gerekli koşulların hazırlanması, hem

uluslararası sözleşmelerle hem de yasal düzenlenmelerle bir hak olarak kabul edilmiştir. Bu minvalde, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, Avrupa Sosyal Şartı ve Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, sağlık hakkını ayrıntılı bir biçimde düzenleyen önemli uluslararası belgelerdir (Bozkurt, 2007). Bunun yanı sıra, 2008 yılında yürürlüğe giren BM Genel Kurulu Sözleşmesi, tüm engelli bireylerin insan hakları ve temel özgürlüklerinden tam ve eşit biçimde yararlanmalarını sağlamak, engelli bireyleri korumak ve bu kişilerin doğuştan gelen onuruna saygı gösterilmesi konusunda teşvik edici maddeler içermektedir. Söz konusu sözleşme engellilerin korunmasını, kişisel, siyasal ve sosyal haklar olmak üzere üç kategoride ele almaktadır. Engellinin yasalar önünde eşit şekilde tanınması, gerektiği şekilde sağlık hizmetleri alması, eğitim ve öğretime katılım sağlaması, çalışma hakkına sahip olması ve toplumsal hayata aktif biçimde katılması bu üç kategorinin en öncelikli muhtevaları arasındadır (Bulut, 2009).

Engelli nüfusunun artması ile birlikte engellilerin sosyal durumlarını iyileştirmek için çeşitli çalışmalar yapılarak yaşam kalitelerini, toplumsal uyumlanmalarını ve erişilebilirliklerini arttırmak amaçlanmaktadır (Tellioglu ve Şimşek, 2016). Bu araştırmalar, engelli bireylerin sağlık, istihdam, sosyal hizmetlere erişim gibi önemli birçok alanı kapsamaktadır.

Literatürde erişime açık olan ve engelli bireylere yönelik sosyal hizmet çalışmalarını ve bunların engellilerin sosyal, psikolojik ve fiziksel etkilerini inceleyen ve 1970-2021 yılları arasında yayınlanan araştırmaların sayısının çok olduğu ancak erişime açık olanların sayısının kısıtlı olduğu (ulaşılabilen 20 çalışma) görülmektedir. Engelli bireylere yönelik sosyal hizmet çalışmaları üzerine gerçekleştirilen araştırmalar ve Web of Science veri tabanında taranan makaleler Tablo1'de özetlenerek sunulmuştur.

Tablo 1. Engelli Bireylere Yönelik Gerçekleştirilen Sosyal Hizmet Uygulamaları İle İlgili Yapılan Çalışmalar

Yazar/Yazarlar ve Yayın Yılı	Çalışma Alanı	Çalışmanın Özeti
Janicki and MacEachron, 1984	Sosyal Hizmet	Tarihsel olarak hem yaşlı hem de gelişimsel olarak engelli kişiler hakkında çok az bilgi mevcuttu veya hiç yoktu. Bu belge, anketten türetilen demografik, engellilik özelliği, yaşam ortamı ve sağlık ve sosyal hizmet makbuzu sunar ve 53 yaş ve üstü olan 7,823 kişilik bir nüfus hakkında bilgi gerektirir. Ek bilgiler, yaş grupları ve yerleşim yerlerine göre sunulur. Genel olarak yaşlılar ve aynı zamanda gelişimsel olarak engelli olan yaşlılar arasında hem benzerlikler hem de farklılıklar kaydedildi. Bilgiler ile ilgili kamu politikası mülahazalarına ilişkin yorumlar sunulmaktadır.

Bishop, vd., 1992	Sosyal Hizmet	1986'da Kongre, Engellilerin Eğitimi Yasasını (Kamu Yasası [PL] 94-142) değiştirdi ve bu yasa kapsamında engelli bebekler, küçük çocuklar ve aileleri için bir erken müdahale programına izin verdi. Bu mevzuat, PL 99-457, Kısım H, engelli bebeklerin ve küçük çocukların veya risk altındakilerin ve ailelerinin alacağı hizmet türlerini değiştirmiştir. Yazarlar, sosyal hizmet alanında yüksek lisans programlarının öğrencileri bu nüfusla çalışmaya ne ölçüde hazırladığını inceleyen bir anketten elde edilen bulguları rapor ediyor. Anket bulgularına dayanarak, sosyal hizmet uzmanlarının PL 99-457, Kısım H'nin görevlerine etkili bir şekilde yanıt verebilmesi için, lisansüstü sosyal hizmet programlarının, her iki ülkede de bu nüfusla ilgili içerikteki boşluklar gibi personel hazırlama konularını ele alması gerektiğini öne sürüyorlar. çekirdek ve seçmeli müfredat; bu nüfusla uzmanlaşma, öğrenci ilgisi eksikliği; müfredat esnekliği ve eğitim paraları; ve ek eğitim materyallerine ihtiyaç duyulmaktadır.
Franklin and Sloper,, 2006	Sosyal Hizmet	Engelli çocukların kendi bakımlarına ve hizmet geliştirme süreçlerine katılımına ilişkin mevcut çalışmaları belirlemek ve araştırmak için İngiltere'deki tüm sosyal hizmetler departmanlarında bir anket yapılmıştır. Çocukların katılımı konusunda bir kültür ve iyi uygulama geliştirmek, hükümet politikasının ayrılmaz bir parçasıdır. Sonuçlar, engelli çocukların bir dizi karar alma alanına dahil olduklarını göstermektedir; ancak, katılım henüz tüm sosyal hizmetler departmanlarında yerleşik değildir veya sürdürülmemiştir ve engelli çocukların daha yüksek bir stratejik düzeyde katılımı hala nadirdir. Engelli çocukların katılımı, hangi faktörlerin engelli çocukların etkin katılımını destekleyebileceği ve geliştirebileceğine dair daha fazla kanıt dahil olmak üzere daha fazla geliştirilmelidir.
Foster, and Harris, 2006	Sosyal Bakım	Bu makale, gelişmiş seçim yoluyla kişiselleştirilmiş sosyal bakım için sorunlar yaratan cephe uygulamasının karmaşıklıklarını ve çelişkilerini araştırıyor. Bir sosyal hizmet bölümündeki toplum bakım çalışanları, sosyal hizmet uzmanları, mesleki terapistler ve bakım yöneticileri ile yarı yapılandırılmış görüşmelerden yararlanır. Bu makale, saha uygulamasında kişiselleştirilmiş sosyal bakımın geçerliliği ve sürdürülebilirliğinin, hizmet kullanıcı/uygulayıcı arayüzünde işleyen karmaşık ve örtük değerlendirme süreçlerinin kapsamlı bir şekilde anlaşılmasına ve kurumsal bağlam ile ilişkili uygulayıcılar için ortaya çıkan kaçınılmaz gerilimlere bağlı olduğunu savunuyor.
Lagergren, 2008	Sosyal Hizmet	İsveç'in Solna kentindeki kamu bakım hizmetlerinin dağılımını ve yaşlıların sayısındaki hızlı artışa karşılık bunların nasıl değiştiğini analiz etmek için 1985 ve 1991'deki iki anket arasında bir karşılaştırma yapıldı. Sınırlı kaynaklar bağlamında çok yaşlıların sayısındaki hızlı artışa bağlı olarak, 1985-1991 döneminde, bir şekilde kamu bakım hizmeti alan Solna nüfusunun oranında keskin bir düşüş oldu. Bu düşüş, evli ve evli olmayan her iki cinsiyetten tüm yaş gruplarını ilgilendirdi, ancak evliler evli olmayanlara göre daha fazla etkilendi - özellikle kadınlar arasında. Evde bakım alan nüfus oranındaki azalma, en çok yaşlı yaş grubundaki evli kişileri etkilemiştir. Kurumsallaşmadaki azalmalar en çok yaşlı, evli olmayan erkekler üzerinde etkili oldu - kısmen ev yardımı sağlanmasındaki artışlarla dengelendi.
Baxter and Glendinning, 2010	Sosyal Hizmet	Bu makale, engelli yetişkinlerin ve yaşlıların hizmetler hakkında seçim yapmalarına yardımcı olacak bilgileri nasıl bulduklarını ve kullandıklarını araştırmaktadır. İngiltere'de yapılan nitel bir boylamsal çalışmanın bulgularını sunar. Otuz katılımcının değişen destek ihtiyaçları

		<p>vardı, bu da ek hizmetlere geçici olarak ihtiyaç duyulabileceği anlamına geliyordu; ve 20'si, bir kaza veya sağlıktaki hızlı bozulmadan kaynaklanan ani başlangıçlı destek ihtiyacına sahipti. Temel bulgular, bilginin yalnızca farklı hizmet seçeneklerini değerlendirmede değil, aynı zamanda bu tür seçimler için bir ön koşul olarak da değerli olduğu ve kademeli olarak desteğe ihtiyaç duymaya başlayan ve hizmetler hakkında önceden bilgisi olmayan engelli yetişkinlerin ve yaşlıların eksikliklerinin dezavantajlı olabileceğidir.</p>
Bien, vd., 2013	Sosyal Hizmet	<p>Avrupa'daki ulusal sağlık ve sosyal bakım sistemleri, yaşlı kişilerin bakım ihtiyaçları açısından zayıf bir şekilde entegre olmaya devam etmektedir. Bu çalışma, altı Avrupa ülkesinde yaşlılar tarafından kullanılan sağlık ve sosyal bakım hizmetleri yelpazesini ve karşılanmamış bakım ihtiyaçlarını incelemiştir. Yunanistan, İtalya ve Polonya'daki yaşlılar diğer ülkelere kıyasla daha çok sağlık odaklı hizmetler kullandılar, genel olarak daha az hizmet kullandılar ve ayrıca daha yüksek düzeyde karşılanmamış bakım ihtiyaçları gösterdiler. Birleşik Krallık, Almanya ve İsveç'teki yaşlı insanlar daha dengeli bir sosyo-tıbbi hizmet profili kullandılar. Ülkeler arasında kullanılan farklı hizmetlerin sayısı ile karşılanmamış bakım ihtiyaçlarının farklı alanlarının sayısı arasında negatif bir ilişki bulundu.</p>
Keyes, vd., 2015	Sosyal Hizmet	<p>Yaklaşımımız - bakım yoluyla güçlendirme - sosyal model güçlendirme anlayışları ile bakım etiğine dayalı bakım anlayışları arasındaki diyalogdan doğar. Sağlık, sosyal bakım ve gönüllü sektör kuruluşlarında engelleyici uygulamalara bir meydan okuma olarak güçlendirmeyi destekleyen ilkeleri sürdürürken, bakım yoluyla güçlendirme, zorunlu olarak baskıcı olarak "bakımın" reddedilmesine meydan okur. Yaklaşımımız, tüm hizmet seviyelerinde destek ve ilişkilere yönelik yenilikçi yaklaşımlar oluşturmada engelli kişilerin ve hizmetlerin birlikte çalışması için yeni yollar oluşturur.</p>
Henman and Foster, 2015	Sosyal Politika	<p>Pek çok gelişmiş ülkede, engellilik hizmetlerinin sağlanması kurumsal bakımdan toplum temelli bakıma ve kurumsal finansmandan kişiselleştirilmiş finansmana doğru önemli dönüşümler geçirmiştir. Yine de engelli desteği sağlamak hükümetler için devam eden bir zorluk olmaya devam ediyor. Spesifik olarak, engelli destek sistemlerinin ve hizmet ettikleri insanların çeşitliliği ve karmaşıklığı göz önüne alındığında, farklı engelli destek yönetim türlerinin göreceli başarısı karmaşık ve sorunludur. Engellilik destek yönetiminin sistematik analizini ve değerlendirmesini geliştirmek için, bu belge, bu tür desteğin kontrol ve koordinasyon odağına dayalı olarak dört farklı modeli kavramsal olarak iletir: koordinasyonsuz; vaka yönetimi; konut bazlı yönetim; ve kullanıcı koordineli. Bakım alan bireylerin vaka çalışmalarından alınan illüstrasyonları kullanmak, bu ideal tiplerin belirlenmesi, onların göreceli güçlü ve zayıf yönlerinin ve yönetimdeki başarısızlık durumlarının dile getirilmesini sağlar. Hiçbir model evrensel olarak insanlara uygulanamaz veya başarısızlığa karşı bağışık değildir. Ayrıca, makale, gerçek engellilik destek düzenlemelerini sosyal ağlar olarak görselleştirmeye yönelik yeni bir yaklaşım sunmaktadır. Bireysel ve sistem çapında düzenlemeleri analiz etmek için bu tür görselleştirmelerin faydası özetlenmiştir.</p>
Naukenova, 2015	Sosyal Politika	<p>Makale, devletin sosyal politikasına, onun özelliklerine, engellilere yönelik sosyal programlara özel bir önem verilerek ayrılmıştır. Sosyal politika tanımı ve sınıflandırmasına yönelik farklı yaklaşımlar anlatılmaktadır. AB ülkelerinin ve Kazakistan'ın sosyal politikasına</p>

		<p>ilişkin özellikler ve veriler analiz edilmektedir. Kazakistan'da engellilerin istihdamına ilişkin kanun ve düzenleyici belgeler karakterize edilmiştir. Kazakistan'ın farklı bölgelerindeki engellilere yönelik sosyal hizmetlerin sağlanmasına yönelik programlar listelenmiş ve açıklanmıştır. Ülkede engellilerin istihdamı alanında sosyal politikanın geliştirilmesine yönelik ana yönler tanımlanmıştır.</p>
Costa, vd., 2016	Sosyal Politika	<p>Çalışma, Brezilya'daki engelli insanlar için sosyal korumayı analiz ediyor. 1996-2014 döneminde Sürekli Nakit Faydanın (BPC) talep yapısını ve uygunluğunu açıklar. Makale, BPC'nin 1988 Federal Anayasası tarafından üretilen sosyal anlaşmanın doğrudan bir sonucu olduğunu savunuyor. Özürlü kişinin uygunluğu, sosyal ve tıbbi durumun kamu bürokrasisi tarafından bir araç testi ve değerlendirmesine bağlıdır. Makale, BPC'nin engelliler ve yaşlılar için temel geliri garanti altına almak için önemli bir mekanizma olduğunu göstermektedir. Ancak, engelli insanlar için sistematik erişim engellerini tanımlar. Makale, inkar modelinin yerel yönetim kurumlarının bürokratik değerlendirme prosedürleriyle ilişkilendirilebileceğini savunuyor. Çalışma, BPC'ye dahil olma kapasitesini artırmak için araçların ve değerlendirme süreçlerinin revize edilebileceğini öne sürüyor.</p>
Naberushkina, 2017	Sosyal Hizmet	<p>Sosyal politikadaki değişikliklerin arka planına karşı, engellilerin istihdam ve sosyal içerme sorunları analiz edilmektedir. Ana odak, engelliliğin sosyolojik bir okumasının oluşumunu gözden geçirmeyi, engellilerin sosyal sorunlar, sosyal mevzuat reformları ve Rusya'daki sosyal hizmet mesleğinin prestijindeki düşüş bağlamında istihdamı hakkındaki verileri karakterize etmeyi amaçlamaktadır. Engellilerin istihdamı ile ilgili durumun değerlendirilmesi, engelli haklarının ihlal edildiği alanları, kendi istihdamlarıyla ilgili beklentilerini araştıran tüm Rusya anketlerinden elde edilen verilerin katılımıyla gerçekleştirilir. Niteliksel bir metodoloji çerçevesinde araştırmaya dönülmesi, işverenlerin konumunu netleştirdi ve engelliler için en savunmasız istihdam alanlarını gösterdi, yani, işçi olarak belirli kategorilerin çekici olmaması ve işverenin engellilerin istihdamını teşvik etmesi için önemli teşviklerin olmaması. Rus toplumundaki durumun, engellilik sorunlarının anlaşılması, erişilebilir bir sosyal hizmetler altyapısı oluşturma ve ayrımcı olmayan bir düzende sosyal iletişim kurma yeteneği ile daha iyiye doğru değiştiği sonucuna varılabilir.</p>
McNeilly, Mavdonal, ve Kelly, 2017	Sosyal Hizmet	<p>Ebeveynlerin, oğullarının veya kızlarının sağlığı ve sosyal bakımıyla ilgili kararlara tam olarak dahil olmaları gerektiği konusunda yaygın bir kabul vardır. Bu, Birleşik Krallık genelindeki yerel ve ulusal politikaların yanı sıra ortaklık uygulama modellerine de yansımaktadır. Önceki araştırmalar, ebeveynlerin profesyonellerle karar verme deneyimlerinin karışık olduğunu göstermektedir. Verilerden üç tema ortaya çıktı: öncülük etmek, bilmemek ve dengeyi sağlamak. Ebeveynler karar almanın tüm yönlerine dahil olmak istediler. Ebeveynler birçok iyi uygulama örneği bildirmiş olsalar da, dinlenilmediklerini veya kararları bilgilendirmek için yeterli bilgiye sahip olmadıkları zamanlar da olmuştur.</p>
Brimblecombe, N. vd, 2017	Sosyal Hizmet	<p>İngiltere'de daha önce yapılan bir araştırma, ücretsiz çalışan bakıcılar ve engelliler ile yaşlılar arasında karşılanmayan hizmetlere duyulan ihtiyacı ortaya çıkarmıştı. Bununla birlikte, hizmetler için karşılanmayan ihtiyaçlara ilişkin görüşlerin bakıcılar ve bakım alıcıları arasında farklılık gösterdiğine dair araştırmalardan öneriler bulunmaktadır. Birleşik Krallık'ta çalışan bakıcılar, bakım alan kişinin bazen hizmetleri kabul</p>

		etme konusunda isteksiz olduğunu söylüyor ve yürütülen birkaç uluslararası karşılaştırmalı ikili çalışma, bakıcıların bakım alan kişilere göre daha yüksek karşılanmamış ihtiyaç algıladıklarını ortaya koyuyor.
Carvalho, vd., 2018	Sosyal Hizmet	Engellilerin şiddet durumlarında kullandıkları sosyal desteği ve bu bireylerin sağlık-hastalık-bakım süreçlerinin iyileştirilmesine nasıl katkı sağladığını anlamak amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada Sosyal destek arayışı, günlük şiddetle başa çıkmak için olumlu bir strateji olarak sunulduğu ve Sunulan desteğin bazen hastalık süreçlerini en aza indirdiği tespit edilmiştir.
James, vd, 2018	Sosyal Hizmet	2016 yılında, İngiltere'de Yetişkin Sosyal Hizmet Vizyonu'nun yayınlanmasının ardından, İngiltere Sağlık Departmanındaki Yetişkinler için Baş Sosyal Hizmet Görevlisi, yeni bir sosyal hizmet rolüne pilotluk yapma niyetini açıkladı - Adlandırılmış Sosyal Hizmet Görevlisi olmanın öğrenme ile insanları destekleyen engelliler. Pilot uygulamanın 1. Aşaması, sosyal hizmet rolünün, insan hakları konusunda uzmanlığa sahip, bakım yönetimini işlemekten kurtulmuş bir ilişkisel pratisyen olarak yeniden çerçevelenmesini test etti. Aşama 2, öğrenme gücü çeken yetişkinleri destekleyen sosyal hizmet alanında yeterlilik sonrası uygulama için temel bilgi ve beceri gerekliliklerini test etti. Sezgisel yaklaşımlar, pilot uygulama boyunca üretken öğrenme süreçlerinden elde edilen sonuçları yakaladı. Bu ulusal pilot uygulamadan ortaya çıkan içgörü, özünde, sosyal hizmet olarak adlandırılan, uygulayıcının düşünürselliğini ve sosyal hizmet değerleriyle bağlantısını destekleyen ve sürdüren yeterlilik ve devam eden yeterlilik sonrası sosyal hizmet eğitimi ile ilgilidir.
White, Marsland, and Manthorpe, 2019	Sosyal Hizmet	Bu makale, İngiliz yerel idari birimleri arasında yer değiştirmeyi tercih eden bakım alıcıları ile sosyal hizmet uygulaması üzerine bir çalışma hakkında bilgi vermektedir. Veriler, üç alandan 20 sosyal hizmet pratisyeniyle yapılan görüşmelerden toplandı ve kısa öyküler aracılığıyla görüşlerini aldı. Katılımcılar, yer değiştirmenin desteklenmesinin: zaman ve planlama gerektirdiğini; hareket edenler için anahtar bir geçiş olarak kavramsallaştırılmıştır; ve uygulayıcıları (ve bakım alanlarını) yerel varyasyonlara ve risk potansiyeline ve dolayısıyla belirsizliğe maruz bırakır. Bakım alanları için yeni yasal haklar sorunları azaltabilir, ancak yerel farklılıklar devam edecektir.
Ismail, vd., 2020	Sosyal Destek	Sağlık profesyonellerinin tutumu ve sosyal destekler, bedensel engellilerin benlik saygısı üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Bozuklukların fiziksel engellilerin benlik saygısını nasıl etkileyebileceğini ve sağlık profesyonelleri ve sosyal desteğin benlik saygısını nasıl artırdığını araştırmak amacıyla çalışma gerçekleştirilmiştir. Yaşları 31 ile 58 arasında değişen beş erkek ve beş kadın ile görüşülmüştür. Beşi hala çalışıyor veya sakatlık sonrası eğitim alıyor. Katılımcılar düşük benlik saygısının toplum tarafından olumsuz algılanma, reddedilme sorunu, ayrımcılığa uğrama ve toplumdan destek alma güçlüğünden kaynaklandığını iddia etmişlerdir. Katılımcıların çoğu, eşleri, aile üyeleri, meslektaşları, işverenleri ve sağlık çalışanları gibi çeşitli gruplardan sürekli destek alarak motivasyonlarını ve özgüvenlerini kazandıklarını belirtmişlerdir.
McNeilly, Mavdonal, and Kelly, 2020	Sosyal Hizmet	Çocuklar ve gençlerle araştırma yapmak için Hak temelli yaklaşımlar artık alanda çalışanlar tarafından geniş çapta kabul görmektedir. Bu tür yaklaşımlar çocuğun sesine odaklanır ve çocukların kendi hayatlarında uzman olduklarına dair kesin bir kabulde desteklenir. Ancak, engelli

		çocukların ve ge Engelli çocuk ve gençlerin araştırmalara anlamlı bir şekilde katılabilmeleri ve araştırmacıların etik olarak araştırma yapmaları için ek planlama ve hazırlık hayati önem taşımaktadır. Gençlerin araştırmaya katılma olasılıkları daha düşüktür.
Engwall and Hultman, 2021	Sosyal Hizmet	Bu çalışma, İsveç'te engelli çocuklara verilen geçici bakımla ilgili değerlendirme sürecinde çocuklukların nasıl inşa edildiğini incelemektedir. Sosyal hizmet uzmanları, engelli çocuğun ihtiyaçlarının yanı sıra ebeveynlerin ve kardeşlerin ihtiyaçlarını da dikkate almalıdır. Geçici bakım başvurusu, sosyal hizmet uzmanını ihtiyaçlara öncelik vermeye, çocukların gelişimini değerlendirmeye ve iyi bir çocukluğu neyin oluşturduğunu tanımlamaya zorlar. Böyle bir sürecin sonuçlarından biri, engelli çocuklar için uygulama ve geliştirmeye güçlü bir odaklanma içeren bir çocukluk inşasıdır, oysa kardeşlerinin ebeveynleri ile rahatlamaya ve kaliteli zaman geçirmeye ihtiyaçları olduğu algılanır. Çocukluk sosyolojik 'oluşlar' ve 'varlıklar' kavramlarıyla eşleşir.

MATERYAL VE YÖNTEM

Engelli bireylerin toplum içerisinde günlük yaşamını sürdürmede, eğitim ve sağlık ihtiyaçlarını karşılamada ya da diğer hizmetlere erişimde diğer bireylerle aynı imkânlarla sahip olmadıkları bilinmektedir. Bu durum çevre şartlarının engelli bireylere uygun olarak düzenlenmemesinden, diğer bireylerin engelli bireylerle empati yapmamasından, hukuksal düzenlemelerin yetersizliğinden ya da sosyo-ekonomik şartlardan kaynaklanabilmektedir. Toplum içerisinde engelli bireylerin kabul görme durumu da değişiklik göstermekte olup bazen önyargısız karşılanmakta bazen de engelleri nedeniyle önyargı ile karşılandıkları için şiddette, tacize, dışlanma ve onur kırıcı söz, tavır ve davranışlara maruz kalmaktadırlar. Bu nedenle çalışmada engelli bireylerin sosyal, psikolojik ve fiziksel etkilerini inceleyen ve 1970-2021 yılları arasında yayınlanan araştırmaları inceleyerek zaman içerisinde ortaya çıkan değişim ve eğilimlerin ortaya konması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır;

AS 1: Engelli bireyler ile ilgili yapılan makalelerde en çok kullanılan anahtar kelimelerin dağılımı nasıldır?

AS 2: Engelli bireyler ile ilgili yapılan makalelerin özetlerinde en çok kullanılan kelimelerin dağılımı nasıldır?

AS 3: Engelli bireyler ile ilgili yapılan makalelerde en çok atıf yapılan (citation and co-citation) yazarlar kimlerdir?

AS 4: Engelli bireyler ile ilgili yapılan makalelerin yayınlandığı dergilerde en çok atıf yapılanları (citation and co-citation) hangileridir?

VERİ TOPLAMA SÜRECİ VE ANALİZ

Makale Seçim Süreci

Bu araştırma da öncelikli olarak makalelerin elde edilmesinde ve seçilmesinde kullanılacak anahtar kelimelerin belirlenmesi için detaylı bir literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Literatür taraması sonucunda kullanılacak anahtar kelimelere karar verilmiştir. Makalelerin elde

edilmesinde ve seçilmesinde “social care, social work, social services, disability, disabilities, disabled person, disabled people ve handicapped” kelimeleri anahtar kelimeler olarak kullanılmıştır.

Belirlenen anahtar kelimeler Web of Science veri tabanının sunduğu gelişmiş (advanced) arama özelliği kullanılarak 1970-2021 yılları arasında yayınlanan ve yayın dili “İngilizce” olan aynı zamanda belge türü de “dergi makaleleri” olan 582 yayın elde edilmiştir. Elde edilen makalelerden 178’i açık erişim oluğu için bu makaleler iki farklı araştırmacı tarafından kontrol edilmiş ve analize dâhil edilecek makaleler belirlenmiştir. Analize dâhil edilecek makaleler belirlenirken, engelli bireylere yönelik olarak sosyal hizmet uygulamalarına ilişkin gerçekleştirilmiş araştırmalar olmasına dikkat edilmiştir. Bu iki kriteri içermeyen makaleler ve tam metin erişimi ücretli olduğu için 562 makale analiz dışı bırakılmıştır. Sonuç olarak, farklı dergilerde yayınlanmış 20 tane makale analiz sürecine dahil edilmiştir.

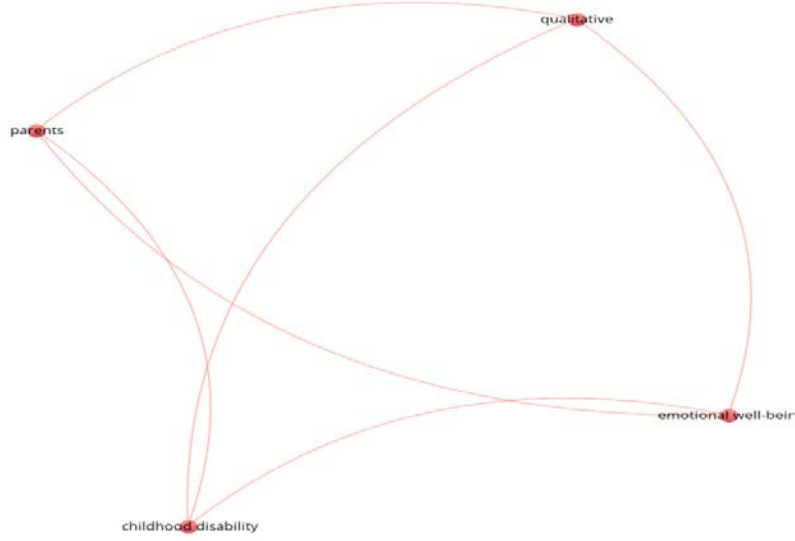
Bibliyometrik Haritalama Analizi Süreci

Bibliyometrik haritalama analizini gerçekleştirmek amacıyla Web of Science veri tabanına alanyazın taraması yapılmıştır. Bu tarama sonucunda 20 tane makale veri tabanının sunmuş olduğu tab-delimited (Win) hizmeti sayesinde makalelere ait atıf referans listesi ile ilgili bilgileri içeren dosya indirilmiştir. Bu dosya VOSViewer programına yüklenerek analiz gerçekleştirilmiştir. Böylece programda, “makalelerde en çok kullanılan anahtar kelimeler”, “özet bölümlerinde en çok kullanılan kelimeler”, “en fazla atıf alan yazarlar”, “en çok atıf yapılan dergilere” ilişkin bibliyometrik haritalama analizi yapılabilmektedir. Ayrıca, bibliyografik analizi yapılan verilerin yıllara göre dağılımı da incelenerek sunulmuştur.

BULGULAR

Engelli Bireylere Yönelik Olarak Sosyal Hizmet Uygulamaları ile İlgili Makalelerde En Çok Kullanılan Anahtar Kelimeler

Engelli bireylere yönelik olarak sosyal hizmet uygulamalarına ilişkin makalelerde en çok kullanılan anahtar kelimeleri belirlemek ve metin verilerine dayalı bir harita oluşturmak amacıyla VOSviewer programında gelen seçeneklerde co-occurrence analysis ve author keywords seçilmiştir. Bir anahtar kelimenin en az tekrar sayısı 2 olarak seçilmiş ve anahtar kelime sayısı otomatik olarak 63 anahtar kelimenin 8’inin birbiri ile ilişkili olduğu program tarafından verilmiştir. VOSviewer programı tarafından oluşturulan harita Şekil 1’de sunulmuştur. Oluşturulan harita incelendiğinde, en çok kullanılan anahtar kelimelerin “disability” (f=3) ve “social protection” (f=3), en az kullanılan anahtar kelimelerim ise “disabled adults” (f=2), “parents” (f=2), “emotional well-being” (f=2) ve “childhood disability” (f=2) olduğu görülmüştür.

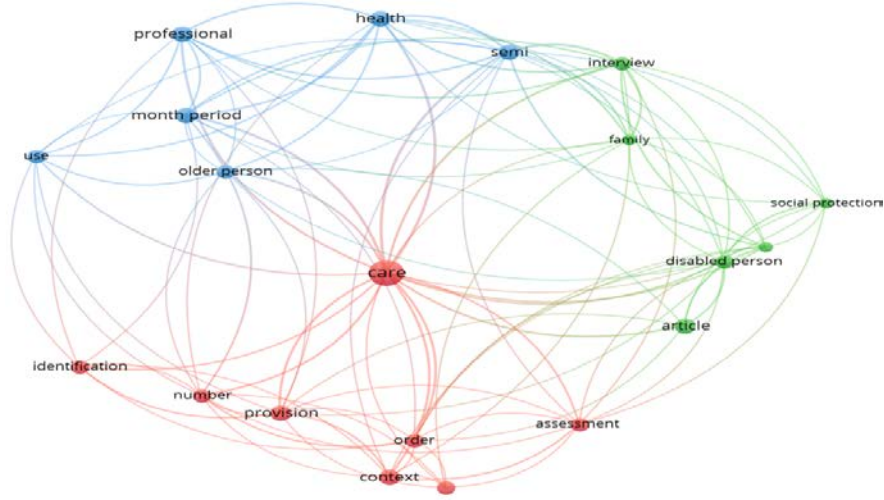

Şekil 1. Engelli bireylere yönelik olarak sosyal hizmet uygulamaları ile ilgili makalelerde en çok kullanılan anahtar kelimeler

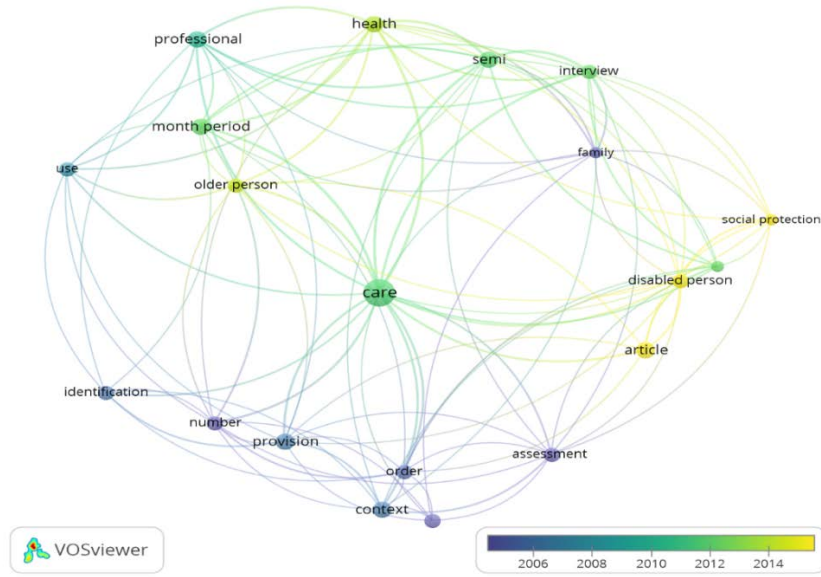
Engelli bireylere yönelik olarak sosyal hizmet uygulamaları ile ilgili çalışmaların genel olarak engellilik, engelli birey ve sosyal hizmet uygulamaları, aileler, ebeveyn ve duygusal iyi oluşluk bağlamında incelemelere yoğunlaştığı ve bu yoğunlaşmanın yıllara göre farklılık göstermediği görülmüştür.

Engelli Bireylere Yönelik Olarak Sosyal Hizmet Uygulamaları ile İlgili Makalelerin Özet Bölümlerinde En Çok Kullanılan Kelimeler

Makalelerin özet bölümlerinde en çok kullanılan kelimeleri tespit etmek ve metin verilerine dayalı bir harita oluşturmak amacıyla öncelikle programda gelen seçeneklerde “abstract field” ve “binary counting” alanı seçilmiştir. En az 3 kere tekrar eden kelimeler analize dahil edilmiştir. VOSviewer makalelerde kullanılan ve en az üç kere tekrar eden anahtar kelime sayısını 607 kelimedenden 34 olarak otomatik olarak belirlenmiş ve birbiri ile ilişkili olan 20 kelime üzerinden işlem yapılmıştır. VOSviewer programı tarafından oluşturulan harita Şekil 2’de verilmiştir. Oluşturulan harita incelendiğinde, özetlerde en çok kullanılan kelimelerin “care” (f=11), “health” (f=5), “semi” (f=5), “disabled person” (f= 4) ve “article” (f=4) olduğu görülmektedir. Bununla birlikte en az kullanılan kelimeler arasında “older person” (f=3), “insight” (f=3), “family” (f=3) , “social protection” (f=3) ve “identification” (f=3) en az yer almaktadır.

Şekil 2. Engelli bireylere yönelik olarak sosyal hizmet uygulamaları ile ilgili makalelerin özetlerinde en çok kullanılan kelimeler

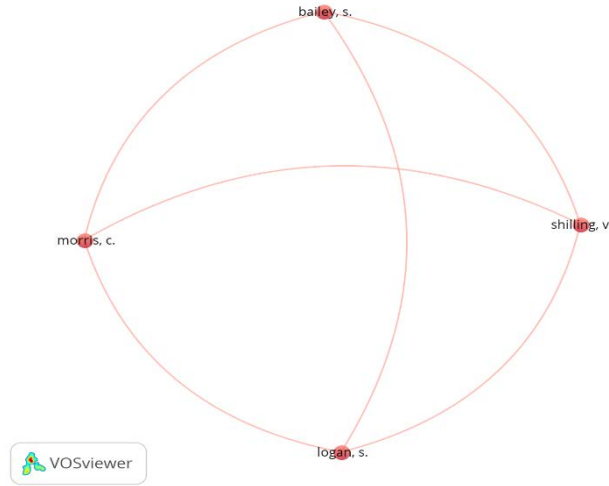

Şekil 3. Engelli bireylere yönelik olarak sosyal hizmet uygulamaları ile ilgili makalelerin özetlerinde yıllara göre en çok kullanılan kelimeler

Yıllara göre makalelerin özetlerinde yer alan kelimelerin kullanım sıklığı incelendiğinde 2006-2008 yılları arasında bağlam, sayı, kimlik, önlem ve değerlendirme kelimelerinin daha sık kullanıldığı, 2010-2012 yılları arasında bakım, görüşme, profesyonellik, aylık periyod ve iç görü kelimelerinin daha sık kullanıldığı ve 2014 yılı ve sonrasında sağlık, yaşlı bireyler, engelli bireyler ve sosyal koruma kelimelerinin daha sık kullanıldığı görülmüştür (Bkz. Şekil 3).

Engelli Bireylere Yönelik Olarak Sosyal Hizmet Uygulamaları ile İlgili Makalelerde En Fazla Atıf Alan Yazarlar

Makalelerde en çok atıf alan yazarlar için bir harita oluşturmak amacıyla, öncelikle “citation” ve “authors” alanı seçilmiştir. Daha sonra, belli bir yazarın en az belge sayısı 1, en az atıf sayısı 5 olarak belirlenmiştir. Seçim sonucunda VOSviewer programı tarafından otomatik olarak 50 yazardan yazar sayısı 34 olarak verilmiştir. VOSviewer programı ile oluşturulan haritanın (Bkz. Şekil 4) sunduğu veriler incelendiğinde Ann E. MacEachron (f=74) en çok atıf alan yazar olduğu ve ardından Matthew P. Janicki (f=70), Michele Foster (f=33), Caroline Glendinning (f=33), Jennifer Harris (f=33), Karen Jackson (f=33) ve Hannah Morgan (f=33) en çok atıf alan yazarlar olarak listelenmektedir. Buna karşın Kathleen Kirk Bishop (f=5), Kathleen Rounds (f=5), Marie Weil (f=5), Paul Henman (f=6) ve Mårten Lagergren (f=6) en az atıf alan yazarlar olduğu görülmüştür.

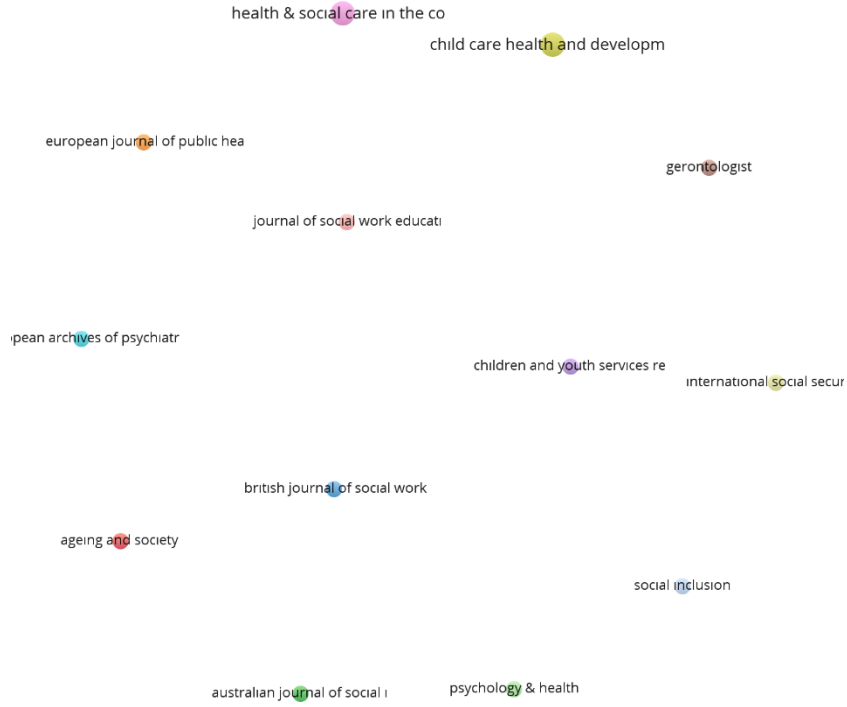

Şekil 4. Engelli bireylere yönelik olarak sosyal hizmet uygulamaları ile ilgili makalelerden en çok atıf alan yazarlar (citation analysis)

Engelli Bireylere Yönelik Olarak Sosyal Hizmet Uygulamaları ile İlgili Makalelerin Yer Aldığı ve En Çok Atıf Alan Dergiler

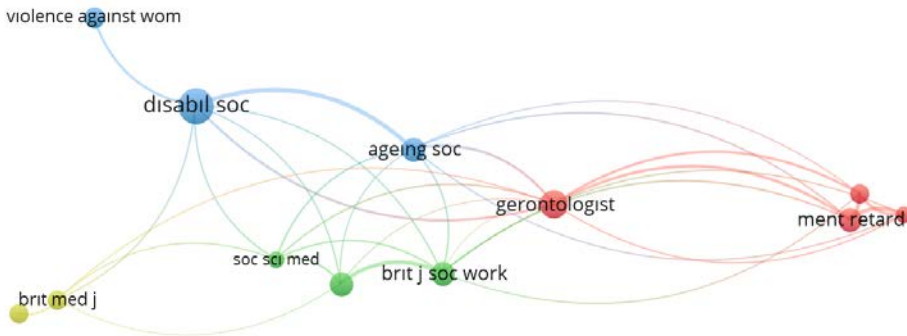
Makalelerde en çok atıf alan dergiler için bir harita oluşturmak amacıyla, öncelikle “citation” ve “sources” alanları seçilmiştir. Ardından bir kaynağın en az belge sayısı 1 ve bir kaynağın en az atıf sayısı 3 olarak belirlenmiştir. Seçilecek kaynak sayısı 18 kaynaktan 13 olarak program tarafından verilmiştir. VOSviewer programı tarafından oluşturulan harita (Bkz. Şekil 5) incelendiğinde en fazla atıf yapılan dergilerin Gerontologist (70 citations, 1 documents), Health & Social Care in The Community (61 citations, 2 documents), European Journal Of Public Health (28 citations, 1 documents), Child Care Health And Development (20 citations, 2 documents) ve British Journal of Social Work (18 citations, 1 documents) olduğu ve en az atıf alan dergilerin Social Inclusion (4 citations, 1 documents), Psychology & Health (4 citations, 1 documents) ve Children And Youth Services Review (4 citations, 1 documents) olduğu görülmüştür.

Engellilere Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları: Bibliyometrik Haritalama Social Service Applications For The Disabled: Bibliometric Mapping

Şekil 5. Engelli bireylere yönelik olarak sosyal hizmet uygulamaları ile ilgili makalelerin yer aldığı ve en çok atıf alan dergiler

Makalelerde en çok ortak atıf alan dergiler için bir harita oluşturmak amacıyla, öncelikle “co-citation” ve “cited sources” alanları seçilmiştir. Ardından bir kaynağın en az ortak atıf sayısı 5 olarak belirlenmiştir. Seçilecek kaynak sayısı 506 kaynaktan 13 olarak program tarafından verilmiştir. VOSviewer programı tarafından oluşturulan harita (Bkz. Şekil 5) incelendiğinde Disability Social (21 co-citations), Gerontologist (13 co-citations), British Social Work (10 co-citations) ve Health & Social Care In The Community (10 co-citations) en çok ortak atıf alan dergiler olduğu görülmüştür.

Şekil 9. En çok ortak atıf alan dergiler (co-citation analysis)

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada uluslararası literatürde yayımlanmış olan ve hâlihazırda engellilere yönelik sosyal hizmet uygulamalarını ihtiva eden 582 yayın içerisinde 20 dergi makalesi bibliyometrik analiz yöntemi ile ele alınmış; engelli bireylere yönelik sosyal hizmet uygulamaları, engelli politikaları, engelli hakları ayrıca engelli bireylerin entegrasyonu noktasındaki yönelimlerin altı çizilmiş ve bu bağlamda gerek engelli politikalarına gerekse engellilerin hak ve sorumluluklarının iyileştirilmesine yönelik bazı öneriler getirilmiştir. Yapılan literatür taramasından hareketle öncelik olarak sosyal hayatın vazgeçilmez bir parçası olan engelli ve engelli politikalarında bir tanım ve uygulama birliğinin olmadığı, ele alınan çalışmalara bakıldığında ise çalışmaların büyük bir kısmının engellilerin sosyal bakımına ve korunmasına yönelik olduğu görülmektedir. Engellilere yönelik sosyal hizmet uygulamalarını her yönüyle gün yüzüne çıkarmayı amaçlayan bu çalışmada; gerek ülkemizde gerekse dünyada yapılan araştırmaların istenilen düzeyde olmadığı, mevcut bazı çalışmalara ise erişim kısıtlamasının getirildiği tespit edilmiştir. Yapılan literatür taramasından hareketle engelli bireylerin yaşam standartlarını yükseltmeye yönelik her ne kadar farklı sosyal hizmet uygulamaları devreye sokulmuş olsa da dezavantajlı bir grup olan engelli bireylerin ve bu gruba yönelik sosyal politikaların ihtiyaçlara tam anlamıyla cevap vermediği, toplumsal entegrasyonun önündeki sorunları tamamen ortadan kaldırmadığı ve erişilebilirlik başta olmak üzere eğitim, sağlık ve istihdam alanlarındaki hak temelli iyileştirmelerin makul bir düzeye getirilemediği saptanmıştır. Literatür çalışması kapsamında yapılan araştırmalardan incelendiğinde; 1970'li yıllardan günümüze doğru gelindiğinde engellilik ve engelli birey kavramının önem kazandığı, engelli bireyin adaptasyonundan entegrasyonuna kadar kuşatıcı ve destekleyici sosyal hizmet müdahalelerinin giderek yaygınlaştığı, engelli politikalarının bakım ve koruyucu olmaktan çıkıp insan olmanın gerekleri ile geniş ve kuşatıcı bir perspektiften ele alındığı görülmektedir. İlgili çalışmalarda kullanılan yöntemlere bakıldığında kullanılan yöntemlerin değişkenlik gösterdiği, nitel ve nicel yöntemlerle çalışmaların desteklendiği, engelliliğin oluş sıklığı, engellilik dağılımları ve engellilik eğilimleri gibi konuların yan sıra önleyici, koruyucu, destekleyici, teşvik edici ve rehabilite edici sosyal hizmet uygulamalarını içeren çalışmalara rastlanılmasına rağmen engellilere yönelik sosyal hizmet uygulamaları konulu araştırmaların yetersiz olduğu ve disiplinler arası anlayıştan oldukça uzak düştüğü bir başka tespit olarak karşımıza çıkmaktadır. Yukarıda bahsedilen çalışmalara ağırlık verildiği takdirde sayısı gün be gün artan ve ihmale mümkün bir zemin olmayan engelli bireylerin sorunlarına somut çözüm önerilerinin getirileceği, politika yapımcılar başta olmak üzere bütün toplum nezdinde engelli ve engelli politikalarına yönelik farkındalığın artacağı; kısaca engelli bireylere yönelik sosyal hizmet uygulamaları açısından bu araştırmaların olumlu sonuçlar doğuracağı düşünülmektedir. Sonuç olarak bibliyometrik analiz yöntemi ile 20 makale üzerinden yürütülen bu çalışma göstermiştir ki engelli bireylere yönelik sosyal hizmet uygulamalarının disiplinler arası çalışmalara konu edilmesi, bu bağlamda engellik durumlarını ortadan kaldırıcı ve toplumsal bütünleşmeyi destekleyici politika ve stratejilerin geliştirilmesi, engellilik ve engelli bireyi merkeze alan çalışmaların ziyadeleşmesi ile engelli sorunlarının aşımı noktasında bütün paydaşlarla gerekli işbirliğinin sağlanması engellilere yönelik sosyal hizmet uygulamaları için büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

- Baxter K, and Glendinning C. (2011). Making choices about support services: disabled adults' and older people's use of information. *Health Soc Care Community*. 19(3):272-799.
- Bień, B., McKee, K. J., Döhner, H., Triantafyllou, J., Lamura, G., Doroszkiewicz, H. Krevers, B., and Kofahl, C. (2013). Disabled older people's use of health and social care services and their unmet care needs in six European countries. *European Journal of Public Health*, 23(6),1032-1038.
- Bishop, K. K., Rounds, K. and Weil, M. (1993) Preparation for Social Work Practice with Infants and Toddlers with Disabilities and their Families. *Journal of Social Work Education*. 29(1), 36-45.
- Blau, J. & Abramovitz, M. (2003). Social Welfare Policy, New York, Published by Oxford University Press, Inc.198 Madison Avenue
- Bozkurt, E. (2007). *İnsan Hakkı Olarak Sağlık Hakkı*. Sağlık Hukuku Kurultayı, Kasım 2007, Ankara, Ankara Barosu Yayınları.
- Brimblecombe, N., Pickard, L., King, D. and Knapp, M. (2017). Perceptions of Unmet Needs For Community Social Care Services In England. A Comparison Of Working Careers And The People They Care For. *Health & Social Care in the Community*, 25(2). 435-446.
- Bulut, N. (2009). Sanayi devriminden Küreselleşmeye Sosyal Haklar, İstanbul, On iki levha Yay.
- Carvalho A. M. F., Lopes R. E., Oliveira E. M., Nunes J.M. (2018). Social Support As A Coping Strategy By Disabled People When Faced With Situations Of Violence. *Rev Fun Care Online*. 10(4):991-997.
- Costa, N. R., Marcelino, M. A., Duarte, C. M. R. and Uhr, D. (2016). Social Protection And People With Disabilities In Brazil. *ARTIGO • Ciênc. saúde colet*. 21(10), 3037-3047.
- Engwall, C. and Hultman, L. (2021) Constructions Of Childhood: The Assessment Of Respite Care For Children With Disabilities In Sweden. *European Journal of Social Work*, 24(4), 617-628.
- Foster, M. and Morgan, H. (2006). Personalised Social Care For Adults With Disabilities: A Problematic Concept For Frontline Practice. *Health & Social Care in the Community*. 14(2), 125-135.
- Franklin, A. and , Sloper, P. (2005). Participation of Disabled Children and Young People in Decision Making Within Social Services Departments: A Survey of Current and Recent Activities in England. *The British Journal of Social Work*,36(5), 723-741.
- Genç, Yusuf ve Çat, Gülden (2013). Engellilerin İstihdamı ve Sosyal İçerme İlişkisi. Akademik İncelemeler Dergisi, 8(1), 365-394.Gökmen, Fatma (2007). Türkiye'de Özürlü Haklarının Gelişimi. Özveri Dergisi, 8(4).
- Henman, P., & Foster, M. (2015). Models of Disability Support Governance: A Framework for Assessing and Reforming Social Policy. *Australian Journal of Social Issues*, 50, 233-252.

- Ismail F. F., Mohamed Noor Z., Muda S. M., Ab Rahman N. S. (2020). Healthcare Professional Attitude And Social Support: How Do They Affect The Self-Esteem Of Physically Disabled People?. *J Pharm Bioall Sci*, 12, 681-90.
- James, E., Morgan, H., and Mitchell, R. J. (2019). Innovating Adult Social Work Practice-Learning from the Named Social Worker for Adults with Learning Disabilities Pilots. *Social Work Education*, 38(4), 503-515.
- Janicki, M. P. and MacEachron, A. E. (1984). Residential, Health, and Social Service Needs of Elderly Developmentally Disabled Persons, *The Gerontologist*, 24(2), 128-137.
- Keyes, S. E., Webber, S. H. and Beveridge, K. (2015). Empowerment Through Care: Using Dialogue Between The Social Model Of Disability And An Ethic Of Care To Redraw Boundaries Of Independence And Partnership Between Disabled People And Services. *ALTER, European Journal of Disability Research*. 9,236-248.
- Küçükali, A. (2014). Engellilere Uygulanan Sosyal Politikaların Değerlendirilmesi: Atatürk Üniversitesi Örneği. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 4 (1): 59-86.
- Lagergren, M. (1994). Allocation of Care and Services in an Area-Based System for Long-Term Care of Elderly and Disabled People. *Ageing and Society*, 14(3), 357-381.
- McNeilly P., Macdonald G. and Kelly B. (2020). Ethical Considerations When Conducting Research With Children And Young People With Disabilities In Health And Social Care. *Nurse Researcher*. doi: 10.7748/nr.2020.e1645.
- McNeilly, P., Macdonald, G. and Kelly, B. (2017). The Participation Of Parents Of Disabled Children And Young People In Health And Social Care Decisions. *Child: Care, Health and Development* 43(6), 839-846.
- Metin, Banu (2017). Engellilere Yönelik Sosyal Politikalarda Yerel Yönetimlerin Rolü: Keçiören Belediyesi Örneği. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 320-344
- Naberushkina, E. (2017). A Review Of The Social Issues Of Disability In The Context Of Employment, Social Policy And Social Distancing. *Journal of Social Policy Studies*, 15 (2), 333-340.
- Naukenova, A. (2015), Kazakhstan's And Developed Countries' Experience In Reforming Social Policy On Employment Of People With Disabilities. *Economics and Sociology*, Vol. 8, No 1, pp. 287-297.
- Tellioglu, Salih ve Şimşek, Necati (2016). Dünyada ve Türkiye'de Engelli Dostu Turizm. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(33), 552-567.
- Uşan, M. F. (2000). *Özürülüler de İnsan: Özürülüler de İnsan Hakları. Türkiye'de İnsan Hakları*. Ankara, TODAİE. Yay.
- White, C., Marsland, D. and Manthorpe, J. (2019). An Uncertain Practice: Social Work Support For Disabled People And Carers Moving Across Local Authority Boundaries In England. *International Journal of Care and Caring*, 3(3), 375-391.

WHO (2011). World Report On Disability. World Health Organization..
<https://www.who.int/teams/noncommunicable-diseases/sensory-functions-disability-and-rehabilitation/world-report-on-disability>, Erişim: 16.08.2021

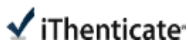
GAYRİSAFİ YURTIÇİ HASILA, İŞSİZLİK, İHRACAT VE VERİMLİLİK ARASINDAKİ NEDENSELLİĞE BÖLGESEL BAKIŞ

Zeynep Karaca
Dr. Öğr. Üyesi, Erzurum Teknik
Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi, İktisat Bölümü
e-mail: zeynep.karaca@erzurum.edu.tr
ORCID: 0000-0001-8046-7222

Kübra Nur Sancak
Erzurum Teknik Üniversitesi, Sosyal
Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim
Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi,
e-mail: kubra.sancak25@erzurum.edu.tr
ORCID: 0000-0002-1030-0870

DOI : 10.47358/sentez.2021.22
Makale Türü : Araştırma
Gönderim Tarihi: 16.07.2021
Düzeltilme Tarihi: 25.08.2021
Kabul Tarihi: 30.08.2021

Bu makaleye atıfta bulunmak için:
Karaca, Z. ve Sancak, K.N. (2021).
Gayrisafi Yurtiçi Hasıla, İşsizlik, İhracat
ve Verimlilik Arasındaki Nedenselliğe
Bölgesel Bakış. ETÜ Sentez İktisadi ve
İdari Bilimler Dergisi. Sayı: 5, 19-32.

Öz: Bu çalışmada gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYH), işsizlik, ihracat ve verimlilik arasındaki ilişkinin bölgesel düzeyde tespit edilmesi hedeflenmiştir. Çalışmada 26 düzey 2 bölgesine ait 2014-2019 yıllarını kapsayan veriler kullanılmıştır. Ekonometrik analizde öncelikle modelde kullanılan değişkenlerin durağanlık analizi yapılmıştır. Seriler aynı derecede durağan olduğu için Granger nedensellik analizi kullanılmıştır. Modelin ampirik sonuçlarına göre, bölgesel olarak ihracattan, işsizlikten GSYH'ya doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi; işsizlikten ihracata ve verimliliğe doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi; verimlilik ve GSYH, ihracat arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi vardır.

Anahtar Kelimeler: Granger nedensellik, bölgesel kalkınma, verimlilik, işsizlik, ihracat, büyüme.

REGIONAL OVERVIEW OF CAUSES BETWEEN GROSS DOMESTIC PRODUCT, UNEMPLOYMENT, EXPORTS AND PRODUCTIVITY

Zeynep Karaca
Asist. Prof. Dr., Erzurum Technical University, Faculty of Economics and Administrative, Department of Economics, e-mail:zeynep.karaca@erzurum.edu.tr
ORCID: 0000-0001-8046-7222

Kubra Nur Sancak
Erzurum Technical University Master Degree Student at the Institute of Social Sciences, Department of Economics,
meryem.orhan25@erzurum.edu.tr
ORCID: 0000-0002-1030-0870

DOI : 10.47358/sentez.2021.22
Article Type : Research
Application Date: 07/16/2021
Revision Date: 08/25/2021
Admission Date: 08/30/2021

To cite this article:
Karaca, Z. ve Sancak, K.N. (2021). Regional Overview Of Causes Between Gross Domestic Product, Unemployment, Exports And Productivity. ETU Synthesis Journal of Economic and Administrative Sciences. 5, 19-32.

This article was checked by

 iThenticate®

Abstract: In this study, it is aimed to determine the relationship between gross domestic product (GDP), unemployment, exports and productivity at the regional level. In the study, data from 26 level 2 regions covering the years 2014-2019 were used. In the econometric analysis, first of all, the stationarity analysis of the variables used in the model was performed. Granger causality analysis was used because the series were equally stationary. According to the empirical results of the model, regionally, unilateral causality from exports to unemployment and GDP; unilateral causality from unemployment to exports and productivity; it has been found that there is a bidirectional causality relationship between productivity and GDP and exports.

Key Words: Granger Causality, Regional Development, Productivity, Unemployment, Export, Growth.

JEL Code: C50, R10.

GİRİŞ

Bölgesel kalkınma, ulusal kalkınmaya temel teşkil ederek belli bir bölgenin ekonomik ve sosyo-kültürel yapısının değiştirilmesi olarak tanımlanmaktadır. Bölgesel kalkınmanın sağlanması için ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Ekonomik kalkınma kavramı; “ekonomik büyüme, eşitsizliğin azaltılması ve yoksulluğun önlenmesi yanında sosyal yapılarda, halka özgü davranışlarda ve ulusal kurumlarda temel değişimlere yol açan çok boyutlu bir süreç olarak açıklanmaktadır.” Bölgesel kalkınmanın en önemli kısmı şüphesiz ilin ekonomik performansındır. İllere kaynak sağlamak, orada yaşayan insanların yaşam standartlarını yükseltmek ve bunu sürekli hale getirebilmek bölgesel kalkınmayı sağlayacaktır (Şengül vd., 2013: 76-79).

Gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin neredeyse tamamı bölgesel dengesizlik sorunu ile karşı karşıyadır. Bu dengesizlik ekonomik kalkınmanın ilk aşamasında bölgenin belirli bir dönem içerisinde ürettiği mal ve hizmetin değerine, üretim sürecine sokulan girdiler ile üretim sonunda elde edilen çıktılar arasındaki ilişkinin boyutuna ve bu üretimi sağlayacak olan istihdam olanaklarına kadar birçok faktörün etkisi altındadır. Yaşanılan bölgesel düzeydeki farklılıklar, ekonomik hedeflerin yerine getirilmesi, optimal düzeyde kaynakların kullanılması gibi birçok koşulun sağlanması gerektiğini belirtir (Öztürk ve Uzun, 2010: 101).

Bölgesel kalkınmanın sağlanabilmesi için öncelikle yörelerin kaynak, potansiyel ve imkânlarına göre karşılaştırmalı üstünlükleri olan mallarda üretimi arttırıp, ihracat oranlarını maksimum seviyeye çıkararak hem istihdam yaratmaları hem de ülke ekonomisinde ihracatın GSYH içindeki payını arttırarak önce bölgesel kalkınma daha sonra ulusal kalkınmaya pozitif yönlü etki sağlanmalıdır (Erkan vd., 2012: 110). Bir ülkenin ihracata dayalı büyüme hipotezine dayanarak büyümesi o ülkenin ekonomik göstergelerinin pozitif yönde artacağı anlamına gelmektedir. Bundan dolayı ülke ekonomisinde ihracatı teşvik edici stratejilerin uygulanabilirliği arttırılarak ülke ekonomisinde ihracatın GSYH içindeki payı artmış olur (Çiftçioğlu ve Nekhili, 2005: 138).

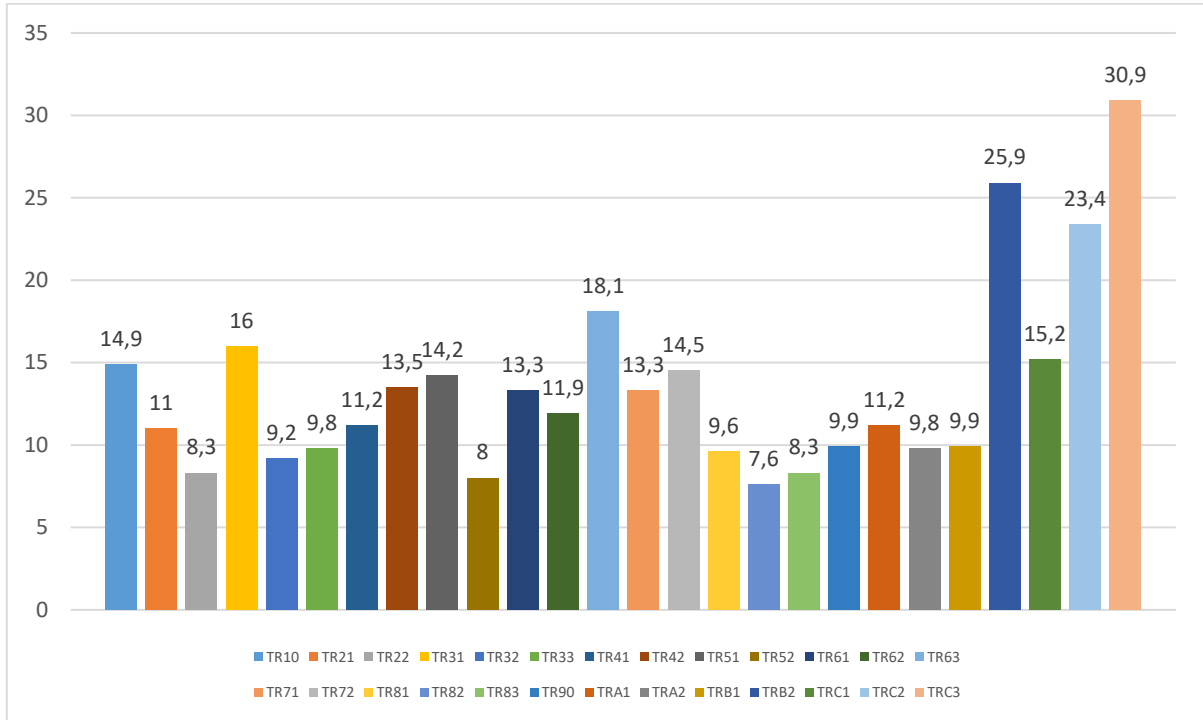
Bölgesel kalkınmanın ulusal kalkınmaya temel teşkil ettiği görüşünden hareketle bu çalışmada önemli ekonomik göstergelerden olan GSYH, ihracat, işsizlik oranı ve verimlilik arasındaki nedensellik ilişkisi araştırılmak istenmiş ve bu analiz 26 alt bölge kapsamında yapılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde seçilmiş göstergelerle alt bölgelerin mevcut durumu ortaya konulacaktır. İkinci bölümde kapsamlı literatür özetine yer verilecektir. Üçüncü bölümde çalışmada kullanılan veriler ve yöntem tanıtılacak ve model tahmin sonuçlarına yer verilecektir. Sonuç bölümünde ise seçilmiş göstergeler arasındaki nedensellik ilişkisine dayanılarak bazı önerilerde bulunulacaktır.

SEÇİLMİŞ GÖSTERGELERLE BÖLGELERİN MEVCUT DURUMU

Çalışmanın bu kısmında ekonometrik analizde kullanılan GSYH, ihracat, işsizlik ve verimlilik değişkenlerini baz alarak bölgelerin mevcut durumu hakkında bilgi verilecektir.

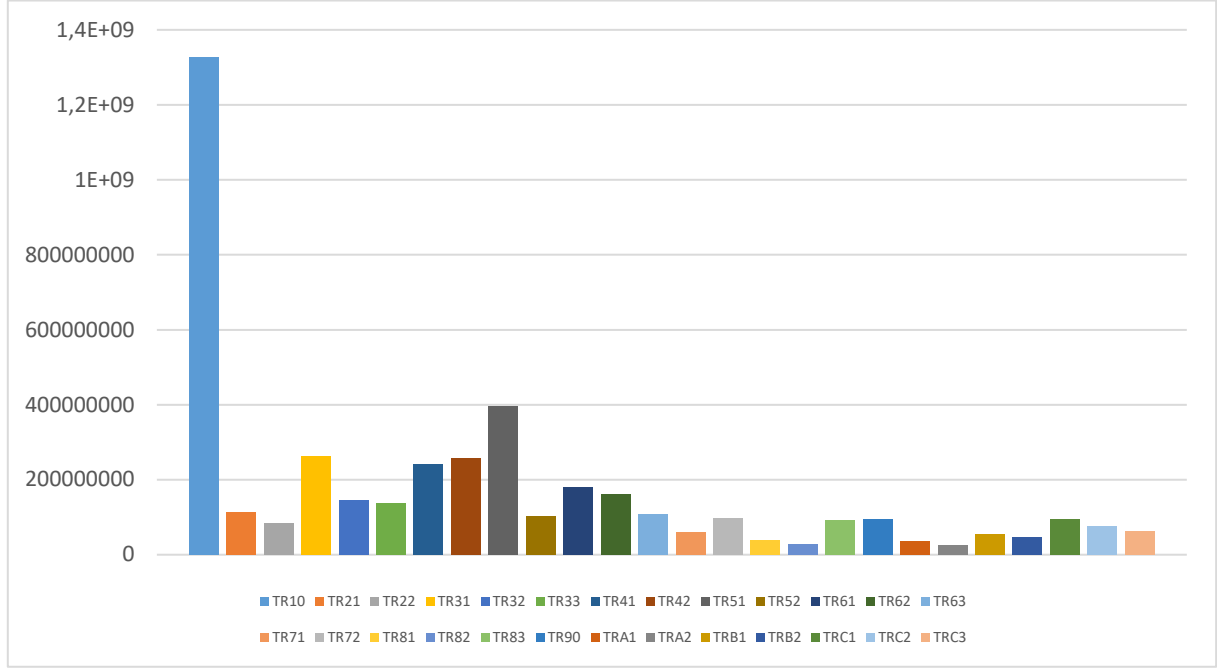
Ulusal ve bölgesel ekonomik göstergelerden biri işsizlik oranıdır. Araştırmacılar işgücü piyasasına yönelik çalışmalar yaparak işsizlik problemini anlamak, işsizlik ve diğer makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkileri açıklamak istemişlerdir. Bu araştırmalar ile hem

işsizlik oranını hem de işsizliğin ekonomik ve sosyal maliyetini azaltmak amaçlanmıştır. İşsizlik ile üretim arasındaki ilişki ilk olarak 1962 yılında Arthur Okun tarafından incelenmiştir. İşsizlik bireyleri en ciddi şekilde etkileyen makroekonomik problemdir. İstihdam kaybı; düşük yaşam standardı ve psikolojik stres anlamına gelir. İstihdamın önemi sadece kazanılan gelirden değil, aynı zamanda haysiyet, başarı ve özgürlük dahil olmak üzere sağladığı maddi olmayan ve paha biçilemez faydalarda da yatmaktadır. Yüksek iş fırsatları ve ekonomik katılım, yoksulluğun ve gelir eşitsizliğinin azaltılmasına yardımcı olacaktır (Mosikari, 2013: 429). Grafik 1'e göre 2019 yılında işsizliğin en fazla olduğu bölge TRC3 iken en az olduğu bölge TR82'dir.

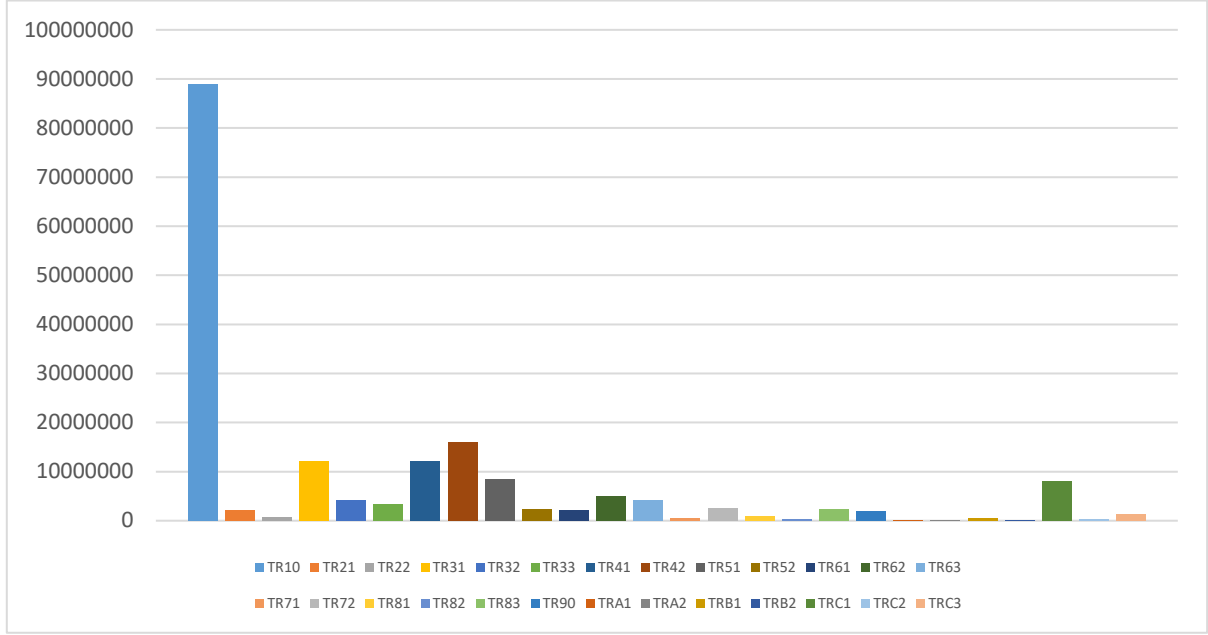
Grafik 1. Bölgesel İşsizlik Oranları

Bölgesel GSYH rakamları incelendiğinde GSYH'nın en fazla olduğu bölgenin TR10, en az olduğu bölgenin TRA2 olduğu görülmektedir.

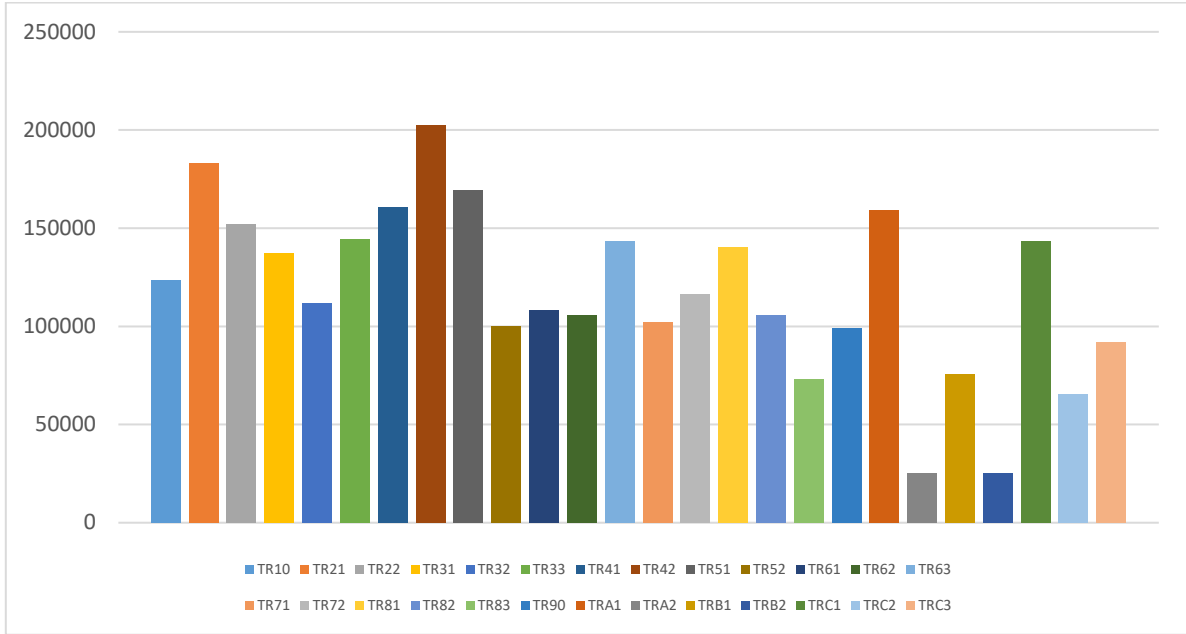
Grafik 2. Bölgesel GSYH

Hem ulusal hem de bölgesel ekonomik göstergelerden biri olan ihracat; ekonomik büyüme, döviz girişi, istihdam fırsatları yaratma, ticaret açığını azaltma ve kaynakların uygun şekilde kullanılması konularında bir dış pazar sağlar. Politika yapıcılar ve araştırmacılar ihracat ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye büyük ilgi göstermişlerdir. Buradaki motivasyon sorusu şudur; bir ülke ekonomik büyümeyi hızlandırmak için ihracatı teşvik etmeli mi yoksa öncelikli olarak ekonomik büyümeye mi odaklanmalı?. İhracata yönelik büyüme hipotezine göre ihracat faaliyeti ekonomik büyümeye yol açar. İhracatın teşviki ihracata yönelik malların üretimini doğrudan teşvik eder. Bu, ölçek ekonomilerinden ve ülkenin karşılaştırmalı avantajlarından yararlanmak için daha fazla uzmanlaşmaya yol açabilir. Artan ihracat yüksek kaliteli ürün ve teknolojilerin ithalatına izin verebilir ve bu da teknolojik değişim, işgücü verimliliği ve nihayetinde ülkenin üretimi üzerinde olumlu bir etkiye sahip olabilir (Konya, 2006: 978-979). İhracat ödemeler dengesi üzerindeki baskıyı azaltmak ve çok ihtiyaç duyulan iş fırsatlarını yaratmak için kullanılacak en önemli döviz kaynağıdır. İhracata dayalı büyüme stratejisi üreticilere mallarını çeşitli hükümet politikaları yoluyla ihraç etmeleri için teşvikler sağlamayı amaçlamaktadır. Ayrıca bu strateji ileri teknoloji kullanarak dünya piyasalarında rekabet edebilecek malların üretilme kabiliyetini artırmayı ve sermaye mallarını ithal etmek için gereken döviz ihtiyacını karşılamayı hedefler. İhracat, ülkenin dünya ekonomisine entegre olmasına ve dışsal şokların yerli ekonomi üzerindeki etkisinin azalmasına yardımcı olabilir (Jordaan ve Eita, 2007: 540). İhracat açısından bölgeler incelendiğinde en fazla ihracat yapan bölge TR10 iken en az ihracat yapan bölgenin TRA1 olduğu görülmektedir.

Grafik 3. Bölgesel İhracat

Verimlilik, ülkelerin hem makroekonomik problemlerinin çözüme kavuşturulmasında hem de toplumsal kalkınma hedeflerine ulaşmada en önemli unsurdur. Bu durum hem kavramsal olarak hem de ülkelerin gelişme süreçleri sonucunda genel kabul görmektedir. İşgücü verimliliği, ülkelerin toplumsal gelişiminin en temel göstergesi olduğundan ülkelerin bir “verimlilik ekonomisi” olabilmeleri, küresel rekabette yer alabilmeleri için öncelikle işgücü faktörünün verimliliği olmak üzere tüm üretim faktörlerinin verimliliklerini arttırmaları gerekmektedir (Balkan ve Suiçmez, 2017: 94). Bölgeler arasında imalat sanayi verimliliği açısından en verimli bölge TR42 iken en az verimli bölge TRB2’dir.

Grafik 4. Bölgesel Verimlilik

LİTERATÜR ÖZETİ

Basile ve Benedictis (2003), çalışmalarında uluslararası ticaret, emek verimliliği ve bölgesel işsizlik arasındaki ilişkiyi ele almışlardır. Parametrik olmayan regresyon yöntemleri kullanılarak analiz yapılmış ve İtalya ve Avrupa bölgelerinde bölgesel işsizlik ile emek verimliliği arasında doğrusal olmayan ve negatif bir ilişkinin olduğu kanıtlanmıştır. Fakat ABD eyaletlerinde işsizlik oranları ve emek verimliliği arasındaki ilişkinin zayıf ama pozitif yönlü olduğu gözlemlenmiştir.

Bilgin ve Şahbaz (2009), Türkiye’de 1987-2007 yılları arasında aylık verileri kullanarak ihracat ile büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Aylık bazda veriler ele alındığı için GSYH yerine sanayi üretim endeksi kullanılmıştır. Yapılan Granger nedensellik testine göre ihracattan sanayi üretimi endeksine doğru tek yönlü bir nedensellik olduğu gözlemlenmiştir.

Takım (2010), 1975-2008 yılları arasında Türkiye’ye ait verileri kullanarak ihracat ve büyüme arasındaki ilişkiyi Granger Nedensellik yöntemi ile test etmiş ve ihracattaki artışının büyümeyi olumlu yönde etkilemediğini gözlemlenmiştir.

Taş (2013), Türkiye’de politika değişikliğinin olduğu zaman diliminde büyümenin ihracat ve ithalata dayalı olarak şekillendiğini ve bunun sonucunda istihdam üzerindeki etkisinin değiştiğini gözlemlenmiştir.

Çondur ve Bölükbaşı (2014), Türkiye’de işgücü piyasası işsizlik ve büyüme arasındaki ilişkiyi ele almışlardır. Fakat öncelikle küreselleşme ile birlikte değişen işgücü piyasalarına değinilmiş ve 2001 yılının ilk çeyreğinden 2010 yılının dördüncü çeyreği arasındaki dönemler ele

alınarak analiz yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda genç işsizlikten GSYH'ya ve ÜFE'den genç işsizliğe doğru bir nedensellik olduğu gözlemlenmiştir.

Yardımcı (2014) Granger nedensellik testini kullanarak GSYH, verimlilik, ücretler ve cari açığa doğru karşılıklı bir ilişki bulunduğunu gözlemiştir. GSYH ve verimlilik istihdamın bir sonucu olarak bulunmuştur.

Malec vd. (2016), Mısır'daki 2000-2013 yılları arasındaki işsizliğin altında yatan sorunları ele alarak GSYH'nın artış ve azalış gösterdiği dönemlerde nedensellik ilişkisi olup olmadığı araştırmışlardır. Bu ilişkiyi ortaya çıkarmak için Pearson korelasyon katsayısı ve elastikiyet katsayıları kullanılmıştır. Yapılan analizlerin sonucunda işsizlik ve GSYH arasında güçlü bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Alam ve Myovella (2017), Tanzanya ekonomisinde çok tartışılan konulardan biri olan ihracat ile GSYH arasındaki nedensellik ilişkisini ele almış ve 1980-2010 yılları arasında zaman serisi veri seti ele alınarak bir analiz yapmışlardır. Bu analizin sonucunda özellikle tarımsal ihracat ile GSYH arasında bir ilişki olduğu kanıtlanmıştır. Tanzanya ekonomisinde tarımsal ihracatın artması ile daha sağlam ve üretken kapasiteler piyasaya dahil edilerek GSYH'nın artması beklenmektedir.

KhairulAmri (2018), Endonezya'da ihracat ve istihdam arasındaki nedenselliği açıklamak için 1987-2013 yılları arasındaki verileri kullanarak kısa ve uzun dönemli analizler yapmıştır. Kısa dönemli nedenselliği ölçmek için vektör otoregresif ve Granger nedensellik testi yapılmış ve sonucunda ihracattan istihdama doğru tek yönlü bir nedensellik olduğu sonucuna varılmış; uzun dönemde ise istihdam ve ihracat arasında bir ilişki olmadığı gözlemlenmiştir.

Özpolat (2019), 1989-2017 yılları arasında ihracat ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Bootstrap Granger Nedensellik analizi ile tahmin etmiştir. Analiz sonucunda Güney Kore ve Mısır'da büyümeden ihracata doğru nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Seçilen örneklem grubunun büyümelerini sürdürülebilir hale getirmesi için sadece ihracat değil AR-Ge, verimlilik gibi değişkenlerde incelenmelidir.

VERİ, YÖNTEM ve AMPİRİK BULGULAR

Çalışmada 26 düzey 2 bölgesinin 2014-2019 dönemine ilişkin GSYH, ihracat, işsizlik ve verimlilik değişkenleri kullanılmıştır. Verimlilik değişkeni için imalat sanayinde istihdam edilen işgücü başına GSYH hesaplanmıştır. Çalışmadaki bütün veriler logaritmik haliyle kullanılmış ve Türkiye İstatistik Kurumu'ndan temin edilmiştir. Çalışmada ekonometrik yöntem olarak tercih edilen dengeli panel veri setinde 159 gözlem ekonometrik tahmine konu olmaktadır (zaman boyutu 6, mekân boyutu 26). Çalışmada ele alınan bölgeler Tablo 1'de tablolaştırılmıştır.

Tablo 1. Çalışmada Ele Alınan Bölgeler

Bölge Kodu	Alt Bölgeler ve İller	Bölge Kodu	Alt Bölgeler ve İller
TR10	İstanbul	TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat
TR22	Balıkesir, Çanakkale	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın
TR31	İzmir	TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya
TR33	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan
TR51	Ankara	TRB1	Malatya, Elâzığ, Bingöl, Tunceli
TR52	Konya, Karaman	TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkâri
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	TRC1	(Gaziantep, Adıyaman, Kilis)
TR62	Adana, Mersin	TRC2	(Şanlıurfa, Diyarbakır)
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	TRC3	(Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Panel tahmin yöntemi, zaman ve yatay kesit yöntemlerine göre daha fazla serbestlik derecesi ve dolayısıyla daha etkin tahminlemeye olanak sağlayarak, örneklemdeki her birim için çoklu gözleme ve bağımsız değişkenler arasındaki doğrusallık olasılığını da azaltmaya yardımcı olurlar. Bunlara ek olarak panel veri analizleri, araştırmacılara, yatay kesit ve zaman serisi verileri ile cevaplayamayacakları bazı soruların cevaplarını bulma olanağını sağlarlar.

Veriler arasındaki nedensellik ilişkisini tespit etmek için panel Granger nedensellik analizi yapılmıştır. İlk kez Granger (1969) tarafından geliştirilmiş olan nedensellik analizi, bir değişkenin gelecekteki değerinin kestirilmesinde o değişken dışındaki diğer değişkenlerin yararlı bilgi sağlayıp sağlamadıklarını araştırmada kolaylık sunmaktadır (Hood vd., 2008:325).

Çalışmada kullanılan serilerin öncelikle durağan olup olmadıkları araştırılmalıdır. Çünkü durağan bulunmayan serilerin kullanılması durumunda sahte regresyon problemi ortaya çıkmakta ve bunun sonucunda tahmin sonucu elde edilen sonuçlar gerçek bağlantıyı yansıtmamaktadır. Değişkenlerin durağanlığını belirlemek ve birim kök içerip içermediğini belirlemek amacıyla Fisher PP Chi² ve Hadri Z- İstatistik birim kök testleri yapılmıştır. Tablo 2’de birim kök testleri sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 2. Serilerin Birim Kök Test Sonuçları

İşsizlik		
	t istatistiği (Seviye)	p değeri (Seviye)
Fisher PP Chi ²	77.0350	0.0136*
Hadri Z istatistiği	6.57863	0.0000*
GSYH		
Fisher PP Chi ²	122.678	0.0000*
Hadri Z istatistiği	6.67255	0.0000*
İhracat		
Fisher PP Chi ²	108.447	0.0000*
Hadri Z istatistiği	7.23185	0.0000*
Verimlilik		
Fisher PP Chi ²	84.7597	0.0028*
Hadri Z istatistiği	7.42535	0.0000*

*%5 önem düzeyinde anlamlılığı göstermektedir. Uygun gecikme uzunluğu Schwarz bilgi kriterine göre seçilmiştir. LLC testinde Barlett Kernel metodu kullanılmış ve Bandwith genişliği Newey-West yöntemi ile belirlenmiştir.

Tablo 2'deki bulgulara göre %5 önem düzeyinde veriler seviye değerlerinde durağandır. Tablodan da görüldüğü gibi değişkenlerin seviyelerine uygulanan birim kök test sonuçlarında t istatistikleri ve olasılık sonuçları ekonometrik analizde kullanılacak olan serilerinin düzeyde [I(0)] durağan olduğunu göstermektedir. Serilerin hepsi düzeyde durağan olduğu için Granger nedensellik testi yapılmıştır. Granger nedensellik yaklaşımı için değişkenler arasında durağan bir ilişkinin var olması gereklidir. Granger nedensellik yöntemi, analizi yapılan serilerin karşılıklı olarak birbirlerinin nedeni olup olmadığını sorgulayan, F istatistiğine dayalı bir analizdir. Analiz sonucunda hesaplanan F istatistiği, ele alınan serbestlik derecesi ve anlamlılık düzeyinde tablo değerinden büyükse nedenselliğin bulunmadığı yönündeki sıfır hipotezi reddedilmektedir. Söz konusu hipotezin reddi, katsayıların anlamlılığını ifade eder (Granger, 1969: 431). Granger nedensellik analizine geçmeden önce uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesi ve otokorelasyon olup olmadığının tespit edilmesi gerekmektedir. Tablo 3'de uygun gecikme gösterilmektedir.

Tablo 3. Uygun Gecikme Uzunluğu

Gecikme Sayısı	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-408.9777	NA	0.033054	7.941879	8.043587	7.983084
1	-359.0204	95.11104	0.017208	7.288854	7.797391	7.494877
2	-293.9918	118.8023*	0.006713*	6.345996*	7.261362*	6.716838*

Tablo 3'de görüldüğü gibi model için uygun gecikme uzunluğu 2'dir. Tablo 4 modelde otokorelasyon olup olmadığını göstermektedir.

Tablo 4. Otokorelasyon Sonucu

Gecikmeler	LM İstatistik Değeri	Olasılık
1	44.12471	0.0002
2	25.47840	0.0618*
3	68.91965	0.0000

Tablo 4’de görüldüğü gibi ikinci gecikmeye ait olasılık değeri (0.0618) %1’den büyük olduğu için modelde otokorelasyon yoktur. Bu işlemlerden sonra değişkenler arasındaki karşılıklı nedensellik ilişkileri test edilmiştir. Nedensellik sonuçları Tablo 5’de yer almaktadır.

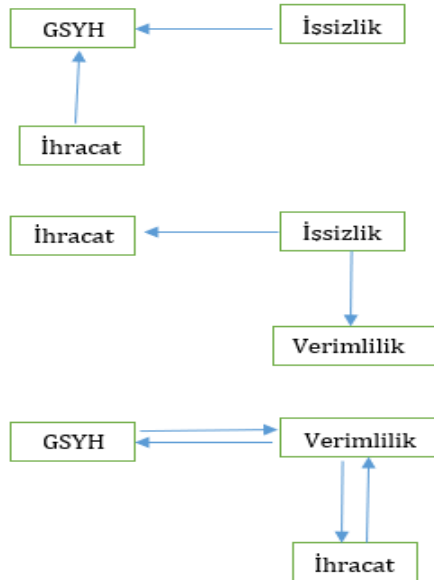
Tablo 5. Granger Nedensellik Test Sonuçları

Bağımlı Değişken: GSYH	Olasılık Değeri
İhracat	0.0029*
İşsizlik	0.0041*
Verimlilik	0.0415**
Bağımlı Değişken: İhracat	
GSYH	0.3049
İşsizlik	0.0008*
Verimlilik	0.0004*
Bağımlı Değişken: İşsizlik	
GSYH	0.7279
İhracat	0.3971
Verimlilik	0.9052
Bağımlı Değişken: Verimlilik	
GSYH	0.0294**
İhracat	0.0000*
İşsizlik	0.0000*

* %1 önem düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.

** %5 önem düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.

Tablo 5’e göre bölgesel olarak ihracattan, işsizlikten GSYH’ya doğru tek yönlü nedensellik vardır. İşsizlikten ihracata ve verimliliğe doğru tek yönlü nedensellik vardır. Verimlilik ve GSYH, ihracat arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğu bulunmuştur. Bu sonuçların birbirleriyle olan ilişkileri aşağıdaki şekillerde gösterilmektedir.

Şekil 1. Nedensellik Diyagramları

SONUÇ

GSYH, ihracat, işsizlik ve verimlilik arasındaki nedensellik ilişkisini bölgesel düzeyde araştıran bu çalışmada 2014-2019 yıllarına ait 26 düzey 2 bölgesinin verileri kullanılmıştır. Nedensellik analizinde tüm serilerin düzeyde durağan olmasından dolayı Granger nedensellik analizi tercih edilmiş ve model tahmininde Eviews paket programı kullanılmıştır.

Model tahmin sonuçlarına göre ihracat, işsizlik ve verimlilik GSYH'nın nedenidir. İşsizlik ve verimlilik ihracatın nedenidir. GSYH, ihracat ve işsizlik verimliliğin nedenidir. Nedenselliklerin yönüne bakıldığında bölgesel olarak ihracattan, işsizlikten GSYH'ya doğru tek yönlü nedensellik vardır. İşsizlikten ihracata ve verimliliğe doğru tek yönlü nedensellik vardır. Verimlilik ve GSYH, ihracat arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi vardır.

Bu sonuçlara göre bölgelerin ekonomik büyüme sürecinde ihracat, işsizlik ve verimliliğin etkili olduğu görülmektedir. Bölgesel üreticilerin ihracatlarının artırılması için uygulanacak politikalar ekonomik büyümeye pozitif katkı sunacaktır. İmalat sanayindeki verimliliğin yani istihdam başına GSYH'nın büyümeye artıracığı elde edilen bir diğer sonuçtur. Burada dikkat çeken nokta verimlilik ile büyüme ve ihracat arasında çift yönlü nedenselliğin olduğudur. İşsizlikten ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunması ele alınan dönemde bölgelerde yaşanan ekonomik büyümenin istihdam yaratmayan bir diğer ifadeyle ekonomik büyüme olsa bile bu büyümenin istihdama yol açmadığına işaret olabilir. Akyol (2020) ayrıca düşük ücret düzeyinin, işgücü verimliliğindeki artışın, yüksek işsizlik ödeneklerinin ve işgücü piyasa katılıklarının işsizlikten ekonomik büyümeye doğru nedenselliğe yol açacağını belirtmektedir. İşsizlik ödeneklerini azaltarak, beceri düzeyini arttırarak, sendikalaşma faaliyetlerinin yaygınlaştırarak yani çalışmayı teşvik edecek politikaları uygulayarak emek verimliliği ve çıktı düzeyi artırılabilir. Nitekim işsizlikten verimliliğe doğru bulunan tek yönlü nedensellik ilişkisi bölgede işsizliğin talep üzerinde ve dolayısıyla çıktı ve üretkenlik üzerinde doğrudan bir etkisi olduğunu yansıtmaktadır. Bu sonuç Chen ve Semmler (2018) tarafından bulunan sonucu doğrulamaktadır. İşsizlikten ihracata doğru olan tek yönlü nedensellik ilişkisi ihracatta vergi istisnasının ve kamunun işsizlerin ihracatçı olmaları yolunu açmak için bilgilendirme ve özendirici eğitimleri düzenlemesinin olumlu olacağını göstermektedir.

Sonuç olarak bilindiği üzere ekonomik büyüme, işsizlik, ihracat ve verimlilik hem bölgeler düzeyinde hem de genel anlamda birbirleriyle ilişkilidir. Bu nedenle politikaların birbirleriyle koordineli yürütülmesi gerektiği açıktır. Aynı zamanda bölgelerin özellikleri, öncelikleri dikkate alınarak uygulanacak bölgesel ekonomi politikalarının hem makroekonomik açıdan başarı sağlayacağı hem de bölgelerin refah düzeyine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Akyol, M. (2020). İşsizlik, İhracat ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: E7 Ülkeleri İçin Panel Nedensellik Analizi, Uluslararası Katılımlı Ekonomi Araştırmaları ve Finansal Piyasalar Kongresi (ERFM), 15-16-17 Ekim, Konya.
- Alam, F., Myovella, G. (2017). Causality Between Agricultural Exports and GDP and Its Implications for Tanzanian Economy , *IOSR Journal of Economics and Finance (IOSR-JEF)*, 8(6), 36-49.
- Balkan, D., Suiçmez, H. (2017). Türkiye ve Dünyada İşgücü Verimliliğinin Karşılaştırmalı Analizi, *Verimlilik Dergisi*, Sayı:1, 93-113.
- Basile, R., Benedictis, L. (2003). Regional Unemployment, Productivity And Trade in Italy, Europe And The US, *SSRN Electronic Journal*,1(1), 1-43.
- Bilgin, C., Şahbaz, A. (2009). Türkiye’de Büyüme ve İhracat Arasındaki Nedensellik İlişkileri, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 177-198.
- Chen, P., Semmler, W. (2018). Short and Long Effects of Productivity on Unemployment, *Open Economies Review*, 29, 853-878.
- Çiftçioğlu, S., Nakhili, R. (2005). New Evidence for Exports-Led Growth, Tradables-Led-Growth and Manufacturing-Led Growth: Causality Test Results for Turkey’, *Revista Latinoamericana de Desarrollo Económico*, 5(1), 135-154.
- Çondur, F., Bölükbaş, M. (2014). Türkiye’de İşgücü Piyasası ve Genç İşsizlik Büyüme İlişkisi Üzerine Bir İnceleme”, *Amme İdaresi Dergisi*, 47(2), 77-93.
- Erkan, B., Şentürk M., Akbaş Y. (2012). Bingöl İlinin Türkiye’nin İhracat ve GSYH’sına Katkısının Alt Sektörler İtibarıyla İncelenmesi, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(21), 107-126.
- Granger, C. (1969). Investigating Causal Relations by Econometric Models and Cross-Spectral Methods, *Econometrica*, 37(3), 424-438.
- Hood, M. V., Kidd, Q., Morris I. L. (2008). Two Sides of the Same Coin: Employing Granger Causality Tests in a Time Series Cross-Section Framework, *Political Analysis*, 161, 324-344.
- Jordaan, A. C., Eita, J. H. (2007). Export and Economic Growth in Namibia: A Granger Causality Analysis, *South African Journal of Economics*, 75 (3), 540-547.
- KhairulAmri, N. (2018). Is There Causality Relationship Between Export and Employment: A Time Series Data Evidence from Indonesia, *International Journal of Academic Research in Economics and Management Sciences*, 7(2), 86-99.
- Kónya, L. (2006). Exports and Growth: Granger Causality Analysis on OECD Countries with a Panel Data Approach, *Economic Modelling*, 23, 978-992.

- Malec, K., Gouda, S., Kuzmenko, E., Soleimani, D., Rezbova, H., Sanavo P. (2016). GDP Development and Employment in Egypt (2000-2013), *International Journal of Economics and Financial Issues* 6(1), 199-206.
- Mosikari, T. J. (2013). The Effect of Unemployment Rate on Gross Domestic Product: Case of South Africa, *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 4(6), 429-434.
- Okun, A. (1962). Potential GNP: Its Measurement and Significance, In Proceedings of the Business and Economic Statistics Section of the American Statistical Association, 89-104.
- Özpolat, A. (2019). Gelecek-11 Ülkelerinde İhracat ve Büyüme İlişkisi: Bootstrap Granger Nedensellik Analizi, *Journal of Yasar University* 14(56), 522-535.
- Öztürk, N., Uzun, A. (2010). Bölgesel Kalkınma Dinamikleri: Bölgesel Dengesizliklerin Ortaya Çıkmasında Rol Oynayan İktisadi Etmenler, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 11(2), 91-110.
- Şengül, Ü., Eslemian, S., Eren, M. (2013). Türkiye’de İstatistik Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre Düzey 2 Bölgelerinin Ekonomik Etkinliklerinin VZA Yöntemi İle Belirlenmesi ve Tobit Model Uygulaması, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 11(21), 75-99.
- Takım, A. (2010). Türkiye’de GSYİH ile İhracat Arasındaki İlişki: Granger Nedensellik Testi, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(2), 315-330.
- Taş, İ. (2013). Büyümenin Dinamiği Üzerine Bir Nedensellik Analizi, *The Journal of Academic Social Science*, 1(1), 69-86.
- Yardımcı, M. (2014). Türkiye’de Sanayi Sektöründe İstihdamı Belirleyen Faktörler ve Aralarındaki Nedensellik İlişkisi (Yayınlanmış Doktora Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İnternet Kaynakları

Türkiye İstatistik Kurumu, www.tuik.gov.tr.

PANDEMİ SÜRECİNDE ÖĞRENCİLERİN UZAKTAN EĞİTİM ORTAMLARINA İLİŞKİN TUTUMLARI VE ÖĞRENCİ İLETİŞİMİ DOYUMLARI: ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

Derya Çakmak Karapınar
Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi,
Açıköğretim Fakültesi,
e-mail:derya.cakmak@atauni.edu.tr
ORCID: 0000-0003-0796-1800

DOI : 10.47358/sentez.2021.23
Makale Türü : Araştırma
Gönderim Tarihi: 20.07.2021
Düzeltilme Tarihi: 06.09.2021
Kabul Tarihi: 10.09.2021

Bu makaleye atıfta bulunmak için:
Kılıç, C. (2021). Pandemi Sürecinde Öğrencilerin Uzaktan Eğitim Ortamlarına İlişkin Tutumları ve Öğrenci İletişimi Doyumları: Atatürk Üniversitesi Örneği. ETÜ Sentez İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi. Sayı: 5, 33-50.

 iThenticate®

Öz: Uzaktan eğitim yükseköğretimde birçok kademe eğitimde ve sertifika programlarında kullanılmasının yanı sıra örgün eğitimde de bünyesinde uzaktan eğitim merkezi bulunan üniversiteler ve onlardan destek alan diğer üniversitelerde örgün eğitimle birlikte kullanılmaktaydı. Ancak bu durum Covid 19 pandemisi sonrası okulöncesi eğitimden doktora eğitimine, sertifika programlarından hizmet içi eğitim programlarına kadar her alanda eğitim-öğretimde uzaktan eğitime geçilmesini zorunlu kılmıştır. Bu araştırmada pandeminin getirmiş olduğu sosyal izolasyon nedeni ile yoğun bir şekilde kullanılan uzaktan eğitim ortam/platformlarının kullanımına yönelik olarak öğrenci tutumlarının ve iletişim doyumlarının incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda Yıldız, Çengel ve Alkan'ın (2021) geliştirdiği ve kullanılabilirlik, yeterlilik ve motivasyon, etkililik ve memnuniyet boyutları olan Pandemi Sürecinde Uzaktan Eğitim Ortamlarının Kullanımına İlişkin Tutum Ölçeği formu ve Goodboy, Martin ve Bolkan (2009) tarafından geliştirilen Akın, Yalnız ve Kazaz (2015) tarafından Türkçeye uyarlanan Kısaltılmış Öğrenci İletişim Doyumu Ölçeği formları kullanılmıştır. Veriler Atatürk Üniversitesi öğrencilerinden bu formlar aracılığıyla çevrimiçi olarak gönüllülük esası ile toplanmış ve elde edilen veriler SPSS 20 paket programı ile analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19 Pandemisi, Uzaktan Eğitim, Öğrencilerin Uzaktan Eğitim Tutumları, İletişim, Öğrenci İletişim Doyumu

Jel Kodları: Z19, Z20

DURING THE PANDEMIC PROCESS ATTITUDES OF STUDENTS TOWARDS DISTANCE LEARNING ENVIRONMENTS AND STUDENT COMMUNICATION SATISFACTION: THE CASE OF ATATURK UNIVERSITY

Derya Cakmak Karapinar
Asist. Prof., Ataturk University,
Faculty of Open Education,
e-mail:derya.cakmak@atauni.edu.tr
ORCID: 0000-0003-0796-1800

DOI : 10.47358/sentez.2021.23
Article Type : Research
Application Date: 07.20.2021
Revision Date: 09.06.2021
Admission Date: 09.10.2021

To cite this article:
Kılıc. C. (2021). During The
Pandemic Process Attitudes of
Students Towards Distance
Learning Environments and
Student Communication
Satisfaction: The Case Of Ataturk
University. ETU Synthesis Journal of
Economic and Administrative
Sciences. Issue: 5, 33-50.

This article was checked by

Abstract: In addition to being used in many levels of education and certificate programs in higher education, distance education was used together with formal education in universities with distance education centers and other universities that received support from them in formal education. However, this situation necessitated the transition to distance education in education and training in all fields, from pre-school education to doctoral education, from certificate programs to in-service training programs after the Covid 19 pandemic. In this study, it is aimed to examine student attitudes and communication satisfactions towards the use of distance education environments/platforms, which are used extensively due to the social isolation brought by the pandemic. For this purpose, the Attitude Scale form on the Use of Distance Education Environments in the Pandemic Process developed by Yıldız, Çengel and Alkan (2021) and has usability, competence and motivation, effectiveness and satisfaction dimensions and the Abbreviated Student Communication Satisfaction Scale, which was developed by Goodboy, Martin, and Bolkan (2009) and adapted into Turkish by Akin, Yalnız, and Kazaz (2015). The data were collected online voluntarily from the students of Atatürk University through these forms, and the obtained data were analyzed with the SPSS 20 package program.

Keywords : Covid-19 Pandemic, Distance Education, Students' Attitudes to Distance Education, Communication, Student Communication Satisfaction

Jel Classification : Z19, Z20

GİRİŞ

Eğitim almak isteyen bireylerin şartlarını evde eğitim alabilecek şekilde düzenleme amacıyla uygulanmaya başlanan uzaktan eğitim öncelikle mektupla gerçekleştirilmeye başlanmış ardından çağın güncel teknolojileri (radyo, televizyon, bilgisayar ve internet) aracılığıyla gerçekleştirilmeye devam edilmiştir (Balta ve Türel, 2013). Uzaktan eğitimin bir öğretim şekli olarak kabul edilmesinde birden fazla kaynağa, kısa sürede ulaşmayı sağlaması, öğretim sürecindeki bazı problemlere çözüm üretmesi, coğrafik uzaklık ya da sosyo-ekonomik farklılıkları aşabilmesi ve öğrenme için şartların ve ortamın düzenlenmesine imkân sağlaması etkili olmuştur (Odabaş, 2003). Günümüzde ise bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmelerle birlikte öğrenciler zaman, mekân ve uzaklıktan bağımsız olarak (Parlak, 2007), kendi seviyelerine uygun ve kendi öğrenme hızlarında resim, ses, video ve animasyon gibi çoklu ortam materyalleri ile desteklenen bir ortamda uzaktan eğitim uygulama ve ilkelerine (dağıtım ve ulaşılabilirlik, kontrol, etkileşim, ortam karakteristikleri ve sosyal bulunuşluk) uygun olarak hazırlanmış içerik, materyal ve ortamlarda (Yıldırım, Yıldırım, Çelik ve Karaman, 2014) eğitim-öğretim faaliyetlerini gerçekleştirebilmektedir.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde hızla gelişmelerin meydana gelmeye devam etmesi ve bunun genel anlamda eğitim süreçleri özelde ise uzaktan eğitim süreci üzerinde etkileri görülmeye başlanmıştır. Meydana gelen gelişim ve dönüşümlerin bir etkisi olarak belli bir gelişmişlik düzeyine ulaşmış ülkeler uzaktan eğitim uygulamalarına, yenileşme ve gelişme (Kaya, 2002) hareketinin bir parçası olarak eğitim sistemlerinde yer vermişlerdir. Bu kapsamda Türkiye’de birçok üniversite kendi bünyesinde uzaktan eğitim uygulama ve araştırma merkezleri kurmuştur. Uzaktan eğitim merkezlerinde ön lisanstan yüksek lisansa kadar birçok kademede eğitim verilmekte ve sertifikadan (Çakmak Karapınar, Güler, Kurşun ve Karaman, 2018) hizmet içi eğitime kadar birçok alana özel eğitim programları da açılarak özel eğitimler de gerçekleştirilmektedir.

Teknolojinin gelişimi ve eğitim alanına etkileri ile birlikte 2013 yılında Yükseköğretim Kurulu örgün eğitim yoluyla verilen ve bölümlerin ortak dersleri olan beş dersin (Türk Dili, Yabancı Dil, Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Tarihi, Hukukun Temel Kavramları ve Temel Bilgi Teknolojileri) uzaktan eğitim yoluyla verilmesinin önünü açmıştır. Böylece öğrenciler hem uzaktan eğitim yoluyla hem de örgün eğitim yoluyla öğrenim görebilmeye başlamışlardır. Ülkemizde uzaktan eğitim uygulamaları birçok fiziki engelin aşılması, dezavantajın avantaja çevrebilmesi ya da öğrencilere uzaktan eğitim ortamlarında zenginleştirilmiş materyallerle eğitim imkanı sunmak gibi farklı amaçlarla kullanılsa bile Covid-19 pandemisi sürecinde uygulandığı gibi geniş kapsamda uygulanmamıştı. Covid-19 pandemisinin tüm dünyayı ve ülkemizi etkisi altına almaya başlamasıyla birlikte önce örgün eğitime bir süre ara verilip süreç takip edilmiş ardından bu sürecin uzun süreceği ve bu süreçte yüz yüze eğitime devam edilmesinin virüsün yayılma hızını artırmasına neden olacağı için öğrencilerin eğitim-öğretim ihtiyaçlarını karşılamak ve belki de bir nebze de olsa normal günlük hayat aktivitelerini gerçekleştirmeye devam etmelerini sağlamak için örgün eğitimde teorik olarak verilen dersler uzaktan eğitim yoluyla verilmeye başlanmıştır. Üstelikte uzaktan eğitim okul öncesi eğitim

kademesinden doktora eğitim kademesine kadar tüm eğitim-öğretim faaliyetlerinin gerçekleştirildiği her kademe de uygulanmaya başladı. Böylece uzaktan eğitim kavramı, uygulamaları ve ilkeleri hem öğrencilerin hem öğretmenlerin hem de akademisyenlerin hayatına girmiştir. Bu sürece tüm bu paydaşların ne kadar hazır olduğu, kullanımını bildiği, uzaktan eğitim uygulama ilkeleri ya da uzaktan eğitim için materyal tasarlama ilkelerinin ne kadar bilindiği de ayrı bir tartışma konusudur.

Uzaktan eğitime geçilmesi ile birlikte öğrencilerin uzaktan eğitim platformlarını kullanma bilgi, beceri ve ilgileri akademik başarıları açısından önemli hale gelmiştir. Bu beceriler üzerinde ise öğrencilerin uzaktan eğitim platformlarına ilişkin tutumları etkili olmaktadır. Mıdık (2018) tutumu, bireylerin bir durum, olay ya da sorunu algılayış ve ele alış biçimiyle bu durum, olay ya da soruna dair bireyin gösterdiği davranış olarak tanımlamaktadır. Yaşadığımız tecrübeler, duygu ve düşüncelerimiz tutumlarımızı, tutumlarımız da duygu, düşünce ve davranışlarımızı şekillendirmektedir. Ayrıca tutumlar bireylerin iletişim doyumu ile de ilişkili olan bir kavramdır. Yani uzaktan eğitim platformlarının kullanımına ilişkin öğrenci deneyimleri onların bu platformlara ilişkin tutumlarını, tutumları duygu ve düşüncelerini ve dolayısı ile de hem akademik başarılarını hem de öğrenci iletişim doyumunu etkilemektedir.

Öğrencilerin uzaktan eğitim platformları üzerinden öğretim üyeleri ile iletişim kurmaları yüz yüze kurulan kişilerarası iletişime göre birçok noktada farklılaşmaktadır. Bu farklılaşma öğrencilerin iletişim doyumlarını etkileyebilmektedir. Çam'a (2007) göre doyum beklenti ve isteklerin karşılanması ya da elde olanlardan memnun/hoşnut olma durumunu ifade etmektedir. Buradan hareketle iletişim doyumu bireyin kurduğu iletişimden ve iletişimin sonuçlarından memnun olması, iletişim kurma amaçlarına ulaşması veya kurduğu iletişim ile beklenti ve isteklerinin karşılanması olarak tanımlanabilir. Öğrenci iletişim doyumu ise öğrencinin eğitim aldığı kurumun sunmuş olduğu hizmet ve olanaklarını değerlendirmesi ve bu değerlendirme sonucunda memnuniyet, hoşnut olma ve tatmin duygusuna ulaşması olarak tanımlanmıştır (Wiers-Jenssen, Stensaker ve Groggaard, 2002). Öğrencilerin aldıkları hizmetten ve sunulan iletişimden memnun olmaları önemlidir. Çünkü Aldemir ve Gülcan (2004) yapmış oldukları bir araştırmada doyuma ulaşmayan öğrencilerin strese maruz kaldığı ve bu durum sonucunda da fiziksel ve psikolojik rahatsızlıkların tetiklendiği sonucuna ulaşmışlardır. Elliott ve Shin (2002) ise öğrencilerin doyuma ulaşma durumlarının motivasyonlarını artırdığı ve bilişsel becerilerini olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Öğrencilerin uzaktan eğitim platformlarını kullanırken bu platform ve modüllerinin sunmuş olduğu hizmetlerin yanı sıra platform ile kurduğu iletişim ve etkileşiminden, platform üzerinden sınıf arkadaşları ve öğretim üyeleri ile kurdukları iletişim ve etkileşimden de memnun kalmaları hem akademik başarıları açısından hem de uzaktan eğitim platformuna ilişkin olumlu tutumlar geliştirmeleri açısından önemlidir. Uzaktan eğitim platformu ve bu platform üzerinden arkadaşları ve öğretim üyeleri ile iletişiminden memnun olan yani iletişim doyumu sağlanan öğrencinin uzaktan eğitim platformunu kullanmaya dair önyargıları ortadan kalkacak ve motivasyonu artacaktır. Bu durum öğrencilerin bilişsel becerilerini olumlu yönde etkileyeceği için akademik başarılarının da artmasını sağlayacaktır.

YÖNTEM

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Dünyada hızla gelişen ve değişik uygulama türleri her geçen gün ortaya çıkmaya devam eden uzaktan eğitim uygulama yöntem ve ilkeleri gerek üniversitelerin kendi bünyelerinde kurdukları uzaktan eğitim merkezleri aracılığıyla gerekse Yükseköğretim Kurulu'nun destek ve teşvikleri ile ülkemizde de gelişmeye devam etmekte ve dünyadaki uygulamaları yakından takip edilmeye çalışılmaktaydı. Ancak Korona virüs (Covid-19) pandemisinin ortaya çıkması ile birlikte hem eğitimciler hem de öğrenciler tüm eğitim kademelerinde (ilköğretim, orta öğretim, lise ve üniversite) eğitim-öğretim faaliyetlerinin tümünü 3 eğitim dönemi boyunca uzaktan eğitim ile gerçekleştirmek zorunda kalmışlardır. Bu süreçte hem öğrenenlerin hem de öğretenlerin kullanılan uzaktan eğitim ortam ve araçları ile uzaktan eğitim uygulama ve ilkelerine yönelik gerek yetkinlikleri gerekse tutumları eğitim sürecinin başarıya ulaşmasında ve öğrencilerde iletişim doyumunun oluşmasında etkili olması nedeniyle önemlidir. Bu çalışmada sosyal izolasyon ile birlikte yaygınlaşan ve hem öğrenen hem de öğretenlerin hayatında önemli bir yere sahip olmaya başlayan uzaktan eğitim ortamlarının kullanımına yönelik öğrencilerin tutumlarının ve iletişim doyumlarının incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda "Öğrencilerin pandemi sürecinde uzaktan eğitim ortamlarının kullanımına ilişkin tutumları ile öğrenci iletişim doyumları arasında bir ilişki var mıdır?" şeklinde araştırma sorusu tasarlanmış ve bu araştırma sorusunu yanıtlamak amacıyla aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir.

H1: Katılımcıların pandemi sürecinde uzaktan eğitim ortamlarının kullanımına ilişkin tutumları, demografik özelliklerine göre farklılık göstermektedir.

H2: Katılımcıların öğrenci iletişim doyumları, demografik özelliklerine göre farklılık göstermektedir.

H3: Katılımcıların pandemi sürecinde uzaktan eğitim ortamlarının kullanımına ilişkin tutumları ile öğrenci iletişim doyumları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H4: Katılımcıların pandemi sürecinde uzaktan eğitim ortamlarının kullanımına ilişkin tutumlarının öğrenci iletişim doyumları üzerinde bir etkisi vardır.

Öğrencilerin pandemi sürecinde uzaktan eğitim ortamlarının kullanımına ilişkin tutumları ile öğrenci iletişim doyumları arasında bir ilişkiyi tespit etmeyi amaçlayan bu çalışma;

- Araştırmanın örneklem grubunun Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi öğrencilerinden oluşmasıyla,
- Araştırmanın belirli zaman dilimlerinde gerçekleştirilmiş olmasından dolayı geçen zamanla birlikte katılımcılarda görüş, düşünce, fikir ve beklentilerin değişme ihtimalinin bulunmasıyla,
- Araştırma sonucunda elde edilen bulguların tamamen katılımcıların verdiği cevapların analizi neticesinde ortaya çıkan sonuçlar olmasıyla,
- Literatürde öğrencilerinin pandemi sürecinde uzaktan eğitim ortamlarının kullanımına ilişkin tutumları ile öğrenci iletişim doyumları arasında bir ilişkiyi inceleyen çalışmaların bulunmamasıyla sınırlıdır.

Veri Toplama Araçları ve Süreci

Ocak-Mayıs 2021 tarihleri arasında Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi öğrencilerine çevrim içi ortama aktarılmış anket formları aracılığı ile ulaşılmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla çalışmanın evreni Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi öğrencilerinden oluşmaktadır. Bu süreçte ulaşılan 280 öğrenciden çalışmaya 130'u gönüllü olarak katıldığı için çalışmanın örnekleme bu 130 öğrenciden oluşmuştur. Araştırmada ulaşılabilirlik-elverişlilik ilkesinden hareketle kolay örnekleme yöntemiyle seçilen örneklem grubundaki katılımcılara veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen sosyo-demografik bilgi formu, Pandemi sürecinde uzaktan eğitim ortamlarının kullanımına yönelik öğrencilerin tutumlarının ve iletişim doyumlarının incelenmesi amacı doğrultusunda Yıldız, Çengel ve Alkan'ın (2021) geliştirdiği ve kullanılabilirlik, yeterlilik ve motivasyon, etkililik ve memnuniyet boyutları olan Pandemi Sürecinde Uzaktan Eğitim Ortamlarının Kullanımına İlişkin Tutum Ölçeği formu ve Goodboy, Martin ve Bolkan (2009) tarafından geliştirilen Akın, Yalnız ve Kazaz (2015) tarafından Türkçeye uyarlanan Kısaltılmış Öğrenci İletişim Doyumu Ölçeği formları uygulanmıştır.

Sosyo-demografik Bilgi Formu: Katılımcıların yaş, cinsiyet ve yaşadıkları il bilgilerini elde etmeyi amaçlayan ve araştırmacı tarafından geliştirilen bir formdur.

Pandemi Sürecinde Uzaktan Eğitim Ortamlarının Kullanımına İlişkin Tutum Ölçeği: Yıldız, Çengel ve Alkan (2021) tarafından geliştirilen ölçek 25 maddeden oluşan 4 faktörlü bir yapıya sahiptir. Ölçek 5'li Likert tipi bir (1:Kesinlikle katılmıyorum, 2:Katılıyorum, 3:Kararsızım, 4:Katılıyorum ve 5:Kesinlikle katılıyorum) yapıya sahiptir. Ölçek; 7 maddeden oluşan 'yeterlilik ve motivasyon', 8 maddeden oluşan 'kullanılabilirlik', 5 maddeden oluşan 'etkililik' ve 4 maddeden oluşan 'memnuniyet' olmak üzere 4 boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin Cronbach Alpha ile saptanan güvenilirliğinin (Cronbach alfa iç tutarlık güvenilirlik katsayısı=0.93) ve alt boyutlarının güvenilirliğinin (yeterlik ve motivasyon=0.94; kullanılabilirlik=0.81, etkililik=0.88 ve memnuniyet=0.84) yüksek olduğu görülmüştür.

Kısaltılmış Öğrenci İletişim Doyumu Ölçeği: Goodboy, Martin ve Bolkan (2009) tarafından geliştirilen ölçek (Abbreviated Student Communication Satisfaction Scale) 8 maddeden oluşmaktadır. Tek boyutlu olan bu ölçekte yer alan 2. ve 3. maddeler ters kodlanmaktadır. 5'li likert tipi bir derecelendirmeye (1:Kesinlikle katılmıyorum, 2:Katılıyorum, 3:Kararsızım, 4:Katılıyorum ve 5:Kesinlikle katılıyorum) sahip olan ölçeğin Türkçeye uyarlanma çalışması Akın, Yalnız ve Kazaz (2015) tarafından gerçekleştirilmiş ve doğrulayıcı faktör analizi sonucunda modelin uyumunun ($\chi^2= 51.11$, $sd= 16$, $RMSEA= 0.084$, $IFI= 0.95$, $CFI=0.95$, $NFI= 0.93$, $NNFI= 0.92$, $GFI= 0.96$, $SRMR= 0.056$) ve güvenilirliğinin yüksek (Cronbach alfa iç tutarlık güvenilirlik katsayısı=0.75) olduğu görülmüştür. Ölçeğin uygulanması ile yüksek puanlar elde edilmesi öğrenci iletişim doyumunun yüksek olduğunu göstermektedir.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde SPSS 20 paket programı aracılığıyla ölçme aracının geçerlik ve güvenilirliğini onaylama amacıyla Kaiser-Meyer-Olkin Örnekleme Yeterliliği, Bartlett Küresellik Testi ve Cronbach's Alpha testleri yapılmış ve ardından veri dağılımını tespit etmek amacıyla

Kolmogorov-Smirnov testi yapılmış ve verilerin normal dağılım gösterdiği saptanmıştır. öğrencilerin pandemi sürecinde uzaktan eğitim ortamlarının kullanımına ilişkin tutumları ile öğrenci iletişim doyumları arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla Bağımsız gruplar t testi, Tek yönlü ANOVA, Korelasyon ve Regresyon testleri kullanılmıştır.

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde öğrencilerin pandemi sürecinde uzaktan eğitim ortamına ilişkin tutumları ve iletişim doyumlarına ilişkin bulgular sunulmuştur. Hipotezler çerçevesinde elde edilen verilerin analizi sonucunda ortaya çıkan veriler betimsel ve bağıntısal bulgular başlıkları altında sunulmuştur.

Betimsel İstatistik Bulguları

Araştırmaya gönüllü olarak 130 öğrenci katılmıştır. Uygulanan 130 adet formda eksik doldurma kaynaklı çıkarılması gereken herhangi bir form olmadığı için analize 130 form ile devam edilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin %70,8'inin (N=92) kadın, %29,2'sinin (N=38) erkek olduğu ve %61,5'inin (N=80) 18-21 yaş aralığında olduğu, %34,6'sının (N=45) 22-25 yaş aralığında olduğu, %3,9'unun (N=5) 26 yaş ve üstünde olduğu görülmüştür. Ayrıca katılımcıların çoğunluğunun Erzurum'da (%40, N=52) yaşadığı ve İstanbul (%7,7, N=10), Samsun (%5,4, N=7), Trabzon (%5,4, N=7), Rize (%4,6, N=6), Kocaeli (%4,6, N=6) ve diğer illerde (%32,3, N=42) yaşayan öğrencilerin de olduğu görülmüştür. Buna ek olarak katılımcıların %83,1'inin (N=108) bir işte çalışmadığı, %15,4'ünün bir işte çalıştığı ve %1,5'inin (N=2) bu soruyu cevaplamadığı görülmüştür (Bkz Tablo 1).

Tablo 1. Öğrencilerin Demografik Özellikleri

		N	%
Cinsiyet	Erkek	92	70,8
	Kadın	38	29,2
Yaş	18-21	80	61,5
	22-25	45	34,6
	26 ve üstü	5	3,9
Bir işte çalışıyor musunuz?	Evet	20	15,4
	Hayır	108	83,1

Bağıntısal İstatistik Bulguları

Pandemi Sürecinde Uzaktan Eğitim Ortamlarının Kullanımına İlişkin Tutum Ölçeği ile toplanan veriler için Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterliliği ve Bartlett Küresellik Testi yapılarak faktör analizine uygunluğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Bartlett Küresellik Testinde p değerinin (0,000) 0,05'ten küçük olduğu ve Kaiser-Meyer- Olkin Örneklem Yeterliliği (KMO) değerinin ise (0,891) 1'e yaklaştığı görülmüştür. p değerinin 0,05'ten küçük olması değişkenlerin analiz yapmaya uygun olduğunu ve KMO değerinin 1'e (KMO=0,891) yaklaşması ise değişkenlerin birbirini hatasız ve mükemmel biçimde tahmin edebileceğini göstermektedir (Durmuş, Yurtkoru ve Çinko, 2011). Bu analizler sonucunda değişkenler arası korelasyonların faktör analizine uygun olduğu görülmüştür. Ayrıca ölçeğin 5 boyuttan oluştuğu ve bu boyutların toplam varyansın %65,707'sini açıkladığı saptanmıştır. Cronbach Alpha ile saptanan güvenilirliğinin (Cronbach alfa iç tutarlık güvenilirlik katsayısı=0.90) ve alt boyutlarının güvenilirliğinin (1. boyut=0.883, 2. boyut=0.772, 3. boyut=0.742, 4. boyut=0.788 ve 5. boyut=0,651) yüksek olduğu görülmüştür.

Kısıtlanmış Öğrenci İletişim Doyumu Ölçeği ile toplanan veriler için Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterliliği ve Bartlett Küresellik Testi yapılarak faktör analizine uygunluğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Bartlett Küresellik Testinde p değerinin (0,000) 0,05'ten küçük olduğu ve Kaiser-Meyer- Olkin Örneklem Yeterliliği (KMO) değerinin ise (0,764) 1'e yaklaştığı görülmüştür. p değerinin 0,05'ten küçük olması değişkenlerin analiz yapmaya uygun olduğunu ve KMO değerinin 1'e (KMO=0,764) yaklaşması değişkenlerin birbirini hatasız ve mükemmel biçimde tahmin edebileceğini göstermektedir (Durmuş, Yurtkoru ve Çinko, 2011). Bu analizler sonucunda değişkenler arası korelasyonların faktör analizine uygun olduğu görülmüştür. Ayrıca ölçeğin 2 boyuttan oluştuğu ve bu boyutların toplam varyansın %57,895'ini açıkladığı saptanmıştır. Cronbach Alpha ile saptanan güvenilirliğinin (Cronbach alfa iç tutarlık güvenilirlik katsayısı=0.740) ve alt boyutlarının güvenilirliğinin (1. boyut=0.801 ve 2. boyut=0,667) yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 2. Öğrencilerin Uzaktan Eğitim Ortamlarına Yönelik Tutumları

Maddeler	N	Min	Max	X	SS
UET1	130	1	5	2,44	1,264
UET2	130	1	5	2,03	1,257
UET3	130	1	5	2,52	1,228
UET4	130	1	5	2,25	1,072
UET5	130	1	5	2,51	1,196
UET6	130	1	5	2,41	1,146
UET7	130	1	5	3,65	1,323
UET8	130	1	5	3,16	1,287
UET9	130	1	5	3,73	1,097
UET10	130	1	5	2,58	1,231
UET11	130	1	5	2,59	1,268
UET12	130	1	5	2,01	1,023
UET13	130	1	5	3,14	1,212
UET14	130	1	5	3,80	1,157
UET15	130	1	5	3,17	1,162
UET16	130	1	5	3,19	1,155
UET17	130	1	5	2,00	1,100
UET18	130	1	5	3,63	1,065
UET19	130	1	5	3,42	1,120
UET20	130	1	5	3,52	1,094
UET21	130	1	5	3,55	1,042
UET22	130	1	5	3,53	1,080
UET23	130	1	5	3,45	0,989
UET24	130	1	5	3,13	1,123
UET25	130	1	5	3,29	1,144

Katılımcıların pandemi sürecinde uzaktan eğitim ortamlarının kullanımına ilişkin tutumlarını belirlemek amacıyla yapılan analiz sonucunda puan ortalaması 'Katılıyorum'a en yakın olan maddelerin (Bkz. Tablo 2);

- UET14: Platform üzerinden aradığım hizmetlere (ekran paylaşımı, dosya hizmetleri, kayıt, dosya paylaşımı, ses-görüntü sistemleri vb.) kolaylıkla erişebilirim ($\bar{x}=3,80$, $ss=1,15$),
- UET9: Bu platformu sade ve anlaşılır buldum (Ters çevrilen madde: Bu platformu gereksiz bir şekilde karmaşık buldum) ($\bar{x}=3,73$, $ss=1,09$),
- UET7: Bu platformun kullanımının kolay olduğunu düşünüyorum ($\bar{x}=3,65$, $ss=1,32$),
- UET18: Bu platform ile sanal sınıf ortamlarındaki ders içeriklerine etkin bir şekilde erişebilirim ($\bar{x}=3,63$, $ss=1,06$),
- UET21: Bu platformda öğretim elemanlarından geri bildirim almaktan memnunum ($\bar{x}=3,55$, $ss=1,04$), olduğu saptanmış ve 'Katılmıyorum'a en yakın olan maddelerin ise (Bkz. Tablo 2);
- UET17: Platformun sağladığı uzaktan öğretimin, yüz yüze gerçekleştirilen geleneksel öğretime göre öğrenme süreci üzerinde daha etkili olduğunu düşünüyorum ($\bar{x}=2$, $ss=1,1$),
- UET12: Bu platformu kullanabilmek için teknik bir kişinin desteğine ihtiyacım olabileceğini düşünüyorum ($\bar{x}=2,01$, $ss=1,02$),
- UET2: Pandemi sürecinden sonra da verilecek dersleri online (çevrimiçi) olarak bu platform üzerinden almak isterim ($\bar{x}=2,03$, $ss=1,25$),
- UET4: Bu platformu kullanmak kendime olan güvenimi arttırdı ($\bar{x}=2,25$, $ss=1,07$),
- UET6: Bu platformda düzenlenen öğrenme etkinlikleriyle başarıya motive oldum ($\bar{x}=2,41$, $ss=1,14$),
- UET1: Bu platformu kullanmaktan keyif almaktayım ($\bar{x}=2,44$, $ss=1,26$)

olduğu görülmüştür.

Tablo 3. Öğrencilerin İletişim Doyumları

Maddeler	N	min	max	X	SS
ID1	130	1	5	3,82	0,968
ID2	130	1	5	4,09	1,089
ID3	130	1	5	4,04	1,060
ID4	130	1	5	3,29	1,038
ID5	130	1	5	3,58	0,843
ID6	130	1	5	4,21	0,754
ID7	130	1	5	3,37	0,974
ID8	130	1	5	3,52	1,115

Katılımcıların öğrenci iletişim doyumlarını belirlemeye yönelik olarak yapılan analiz sonucunda puan ortalamasının çoğunlukla 'Katılıyorum'a yakın olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 3).

Katılımcıların pandemi sürecinde uzaktan eğitim ortamlarının kullanımına ilişkin tutumlarının demografik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla bağımsız gruplar t testi yapılmıştır. Testin sonucunda cinsiyet, yaş ve çalışma durumu faktörlerine göre pandemi sürecinde uzaktan eğitim ortamlarının kullanımına ilişkin tutumlarının katılımcılar arasında anlamlı bir farklılaşmaya neden olmadığı görülmüştür (Bkz. Tablo 4).

Tablo 4. Çalışma Durumu Faktörüne Göre Öğrenci İletişimi Doyumunun Farklılıkları

Boyutlar	Çalışma Durumu	N	Ortalama	Standart Sapma	F	Sig (p)	df
Hoşnut olma	Evet	20	8,05	2,03	0,086	0,769	126
	Hayır	108	8,20	1,75			24,491
Memnun olma	Evet	20	22,30	2,57	4,343	0,039*	126
	Hayır	108	21,62	4,25			41,185

*p<0,05

Katılımcıların öğrenci iletişim doyumlarının demografik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla bağımsız gruplar t testi yapılmıştır. Testin sonucunda çalışan durumu faktörüne göre anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmüştür. Buna göre çalışan bireyler öğrenci iletişimi doyumunu açısından çalışmayanlara göre daha memnundurlar. Ayrıca yapılan analizler sonucunda cinsiyet faktörüne göre kadın ve erkek katılımcılar arasında ve yaş faktörüne göre katılımcılar arasında anlamlı bir farklılaşmaya neden olmadığı görülmüştür.

Tablo 5. Pandemi Sürecinde Uzaktan Eğitim Ortamlarının Kullanımına İlişkin Tutum Ölçeği ve Kısaltılmış Öğrenci İletişim Doyumu Ölçeği Boyutları Arasındaki İlişki

Boyutlar		Motivasyon	Memnuniyet (KÖİDÖ)
Motivasyon	Pearson Correlation	1	0,310**
	Sig. (2-tailed)		0,000
	N	130	130
Memnuniyet (KÖİDÖ)	Pearson Correlation	0,310**	1
	Sig. (2-tailed)	0,000	
	N	130	130
		Memnuniyet	Memnuniyet
Memnuniyet	Pearson Correlation	1	0,505**
	Sig. (2-tailed)		0,000
	N	130	130
Memnuniyet (KÖİDÖ)	Pearson Correlation	0,505**	1
	Sig. (2-tailed)	0,000	
	N	130	130
		Etkililik	Memnuniyet
Etkililik	Pearson Correlation	1	0,626**
	Sig. (2-tailed)		0,000
	N	130	130
Memnuniyet (KÖİDÖ)	Pearson Correlation	0,626**	1
	Sig. (2-tailed)	0,000	
	N	130	130
		Kullanılabilirlik	Memnuniyet
Kullanılabilirlik	Pearson Correlation	1	0,491**
	Sig. (2-tailed)		0,000
	N	130	130

Memnuniyet (KÖİDÖ)	Pearson Correlation	0,491**	1
	Sig. (2-tailed)	0,000	
	N	130	130
		Yeterlik	Memnuniyet
Yeterlik	Pearson Correlation	1	0,379**
	Sig. (2-tailed)		0,000
	N	130	130
Memnuniyet (KÖİDÖ)	Pearson Correlation	0,379**	1
	Sig. (2-tailed)	0,000	
	N	130	130
			Hoşnutluk
Yeterlik	Pearson Correlation	1	-0,216**
	Sig. (2-tailed)		0,014
	N	130	130
Hoşnutluk (KÖİDÖ)	Pearson Correlation	-0,216**	1
	Sig. (2-tailed)	0,000	
	N	130	130

** $p < 0,01$ olduğu için boyutlar arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Katılımcıların pandemi sürecinde uzaktan eğitim ortamlarının kullanımına ilişkin tutumları ile öğrenci iletişim doyumları arasındaki ilişkiyi test etmek amacıyla yapılan korelasyon ilişki analizinde (Bkz. Tablo 5);

- Pandemi sürecinde uzaktan eğitim ortamlarının kullanımına ilişkin tutum ölçeğinin motivasyon boyutu ile kısaltılmış öğrenci iletişim doyum ölçeğinin memnuniyet boyutu arasında pozitif yönlü zayıf düzeyde bir ilişki olduğu,
- Pandemi sürecinde uzaktan eğitim ortamlarının kullanımına ilişkin tutum ölçeğinin memnuniyet boyutu ile kısaltılmış öğrenci iletişim doyum ölçeğinin memnuniyet boyutu arasında pozitif yönlü orta düzeyde bir ilişki olduğu,
- Pandemi sürecinde uzaktan eğitim ortamlarının kullanımına ilişkin tutum ölçeğinin etkililik boyutu ile kısaltılmış öğrenci iletişim doyum ölçeğinin memnuniyet boyutu arasında pozitif yönlü yüksek düzeyde bir ilişki olduğu,
- Pandemi sürecinde uzaktan eğitim ortamlarının kullanımına ilişkin tutum ölçeğinin kullanılabilirlik boyutu ile kısaltılmış öğrenci iletişim doyum ölçeğinin memnuniyet boyutu arasında pozitif yönlü orta düzeyde bir ilişki olduğu,
- Pandemi sürecinde uzaktan eğitim ortamlarının kullanımına ilişkin tutum ölçeğinin yeterlik boyutu ile kısaltılmış öğrenci iletişim doyum ölçeğinin memnuniyet boyutu arasında pozitif yönlü zayıf düzeyde bir ilişki olduğu,

- Pandemi sürecinde uzaktan eğitim ortamlarının kullanımına ilişkin tutum ölçeğinin yeterlik boyutu ile kısaltılmış öğrenci iletişim doyumunu ölçeğinin hoşnutluk boyutu arasında negatif yönlü zayıf düzeyde bir ilişki olduğu,
- Pandemi sürecinde uzaktan eğitim ortamlarının kullanımına ilişkin tutum ölçeğinin motivasyon, memnuniyet, etkililik ve kullanılabilirlik boyutları ile kısaltılmış öğrenci iletişim doyumunu ölçeğinin hoşnutluk boyutu arasında bir ilişki olmadığı görülmüştür.

Tablo 6. Katılımcıların Pandemi Sürecinde Uzaktan Eğitim Ortamlarının Kullanımına İlişkin Tutumlarının Öğrenci İletişim Doyumları Üzerinde Bir Etkisi

Boyut	B	β	ΔR^2	F	p
Motivasyon	7,868	0,315	0,970	6,832	0,002*
Memnuniyet	4,118	0,512	0,257	21,954	0,000*
Etkililik	2,445	0,620	0,393	41,101	0,000*
Kullanılabilirlik	2,810	0,485	0,243	20,371	0,000*
Yeterlik	12,673	-0,355	0,170	13,019	0,000*

*N=130; p<0,01

Katılımcıların pandemi sürecinde uzaktan eğitim ortamlarının kullanımına ilişkin tutumlarının öğrenci iletişim doyumları üzerinde bir etkisini test etmek için yapılan regresyon ilişki analizi sonucunda pandemi sürecinde uzaktan eğitim ortamlarının kullanımına ilişkin tutum ölçeğinin motivasyon ($\Delta R^2=0,970$), memnuniyet ($\Delta R^2=0,257$), etkililik ($\Delta R^2=0,393$), kullanılabilirlik ($\Delta R^2=0,243$) ve yeterlik ($\Delta R^2=0,170$) boyutlarının kısacası tüm boyutlarının öğrenci iletişim doyumunun memnuniyet boyutu üzerinde pozitif yönde (bazılarının güçlü bazılarının zayıf) etkisi olduğu görülmüştür.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Katılımcıların pandemi sürecinde uzaktan eğitim ortamlarının kullanımına ilişkin tutumlarının demografik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan analiz sonucunda cinsiyet, yaş ve çalışma durumu faktörlerine göre pandemi sürecinde uzaktan eğitim ortamlarının kullanımına ilişkin tutumlarının katılımcılar arasında anlamlı bir farklılaşmaya neden olmadığı görülmüştür. Katılımcıların uzaktan eğitim ortamlarının kullanımına ilişkin tutumlarında demografik özelliklerine göre bir farklılaşmanın bulunmamasında örneklem sayısının belirli bir sayı ile sınırlı olması, pandemi koşulları nedeniyle daha fazla katılımcıya ulaşılamamasının etkisi olabilir. Çalışma daha büyük bir örneklem ile yeniden gerçekleştirilebilir.

Katılımcıların öğrenci iletişim doyumlarının demografik özelliklerine göre farklılık göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan analiz sonucunda bir işte çalışma faktörüne göre anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmüştür. Buna göre çalışan bireyler öğrenci iletişimi doyumunu açısından çalışmayanlara göre daha memnundurlar. Ayrıca yapılan analizler sonucunda cinsiyet faktörüne göre kadın ve erkek katılımcılar arasında ve yaş faktörüne göre katılımcılar arasında anlamlı bir farklılaşmaya neden olmadığı görülmüştür.

Uzaktan eğitim platformları üzerinden verilen eğitimlerin başarıya ulaşabilmesinde en önemli etmen öğrenenin bu platformlara yönelik tutum ve davranışlarıdır. Öğrencilerin tutumları onların bu platformları kullanırken bilişsel, duyuşsal ya da davranışsal olarak olumlu ya da olumsuz duygu, düşünce ve yaklaşımlarıdır. Uzaktan eğitim platformlarına ilişkin öğrenenlerin geliştirdikleri tutum onların öğrenmelerini doğrudan etkileyebilmekte ve olumsuz tutum sergileyenlerin başarılarının düşmesine olumlu tutum sergileyenlerin başarılarının artmasına neden olabilmektedir (Yıldırım vd., 2014). Çalışmada da katılımcıların uzaktan eğitim platformu üzerinden ders içeriklerine ve diğer hizmetlere kolayca erişebildikleri, platformu sade, anlaşılır ve kullanımı kolay buldukları ve öğretim elemanlarından bu platform üzerinden geri dönüş almakta memnun oldukları ancak yine de platformun kullanımında teknik birinin desteğine ihtiyaç duyabileceklerini düşündükleri, geleneksel öğrenme yöntemlerini daha etkili buldukları, pandemi sonlandıktan sonra derslerini bu platformdan almaya devam etmek istemediklerini, öğrenme etkinliklerine motive olmakta zorlandıkları ve bu nedenle de bu platformu kullanmaktan keyif almadıkları yani genel olarak olumlu tutum sergilemedikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcıların pandemi sürecinde iletişim doyumlarının yüksek düzeyde olduğu, bu platform üzerinden öğretim elemanları ile iletişim kurmaktan hoşlandıkları, iletişim sürecinde kendilerini değerli ve önemli hissettikleri ve iletişim beklentilerinin karşılandığı sonucuna ulaşılmıştır. Bireylerin birbirleri ile iletişim kurabilmeleri, bu iletişimi başarılı bir şekilde sürdürebilmeleri ve iletişimden doyum sağlayabilmeleri için iletişim süreci boyunca birbirlerine duygu, düşünce, fikir ve tutumlarını iletebilmeleri (Tümekaya, Çelik ve Aybek, 2010), anlamaları ve anlaşılabilmesi gerekmektedir. Bir iletişim doyumunu için bireylerin başarılı bir iletişim süreci içerisinde karşılıklı olarak anlayış, hoşgörü ve empati çerçevesinde birbirlerine yaklaşmaları gerekmektedir (Akın vd., 2015). Bunlar öğrenen ve öğretene arasındaki ilişkilerin öğretim amaçlarının gerçekleşmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Yılmaz ve Tosun, 2013). Böylece bireyler başarılı bir iletişim kurmuş ve sürdürmüş olacakları için iletişim doyumuna ulaşma gerçekleşmektedir. Öğrencilerin uzaktan eğitim platformlarını kullanırken iletişim doyumlarının yüksek olması öğretim elemanlarıyla gerçekleştirdikleri iletişim sürecinin başarılı olduğu yani amacına ulaştığını ve iletişimin rahatlıkla sürdürebildiklerini göstermektedir.

Pandemi sürecinde uzaktan eğitim ortamlarının kullanımına ilişkin tutum ölçeği ve kısaltılmış öğrenci iletişim doyumunu ölçeği boyutları arasındaki ilişkiyi belirlemek için yapılan analiz sonucunda pandemi sürecinde öğrenci iletişim doyumundan memnun olan katılımcıların uzaktan eğitim ortamlarını etkili kullandıkları, ortamın kullanılabilirliğini yeterli buldukları, bu ortamları kullanmaktan orta düzey bir memnuniyet duydukları ancak bu ortamları kullanmaya yönelik motivasyonlarının ve yeterli ve etkili kullanma becerilerinin düşük olduğu böylece

katılımcıların bu ortamları kullanmaktan duydukları memnuniyetin düşük olduğu görülmüştür. Pandemi sürecinde uzaktan eğitim ortamlarının kullanımına ilişkin tutumlarından uzaktan eğitim platformlarını kullanmaya yönelik motivasyonu yüksek olan öğrenenlerin öğrenci iletişim doyumundan memnun olması üzerinde güçlü bir etkisi olduğu saptanmıştır.

Sonuç olarak bu çalışmada öğrencilerin Uzaktan Eğitim platformlarına ve kullanımına yönelik tutumlarının olumsuz olmasına karşın öğrenci iletişim doyumlarının yüksek olduğu görülmüştür. Öğrencilerin tutumlarını olumlu yönde değiştirmelerini sağlayabilmek için uzaktan öğreticilik eğitimlerinin verilmesi, uzaktan eğitim yöntem ve ilkelerine uygun olarak derslerin tasarlanması ve öğrencilerin tutumlarındaki değişimin tekrar ölçülmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Akın, A., Yalnız, A. ve Kazaz, N. (2015). Kısaltılmış Öğrenci İletişim Doyumu Ölçeği Türkçe Formu: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(11), 17-24.
- Aldemir, C. ve Gülcan, Y. (2004). Student Satisfaction in Higher Education: A Turkish Case. *Journal of Higher Education Policy and Management* 16(2):109-122.
- Balta, Y. ve Türel, Y. K. (2013). Çevrimiçi Uzaktan Eğitimde Kullanılan Farklı Ölçme Değerlendirme Yaklaşımlarına İlişkin Bir İnceleme. *Turkish Studies*, 8(3), 37-45.
- Çakmak Karapınar, D., Güler, M., Kurşun, E. ve Karaman, S. (2018). Atatürk Üniversitesi kampüs tabanlı dersler modeli bileşenlerine yönelik öğrenci görüşleri. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 90-111.
- Çam, M. (2007). Ortaöğretim Kurumlarında Öğrenci Doyumu: Ankara Örneği. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Durmuş, B., Yurtkoru, E. S. ve Çinko, M. *Sosyal Bilimlerde SPSS'le Veri Analizi*. 4. Baskı. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Elliot, K. M. and Shin, D. (2002). Student Satisfaction: An Alternative Approach To Assessing This Important Concept. *Journal of Higher Education Policy and Management*, 24(2). 197-209.
- Goodboy, A. K., Martin, M. M. and Bolkan, S. (2009). The Development And Validation Of The Student Communication Satisfaction Scale. *Communication Education* 58(3), 372-396.
- Kaya, Z. (2002). *Uzaktan Eğitim*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Mıdık Ö. (2018). Tutumun Ölçme ve Değerlendirmesi (p.19-26) (Ed. Balkan, A.). *Tıp Eğitiminde Ölçme ve Değerlendirme* (1. Baskı). Ankara: Türkiye Klinikleri.
- Odabaş, H. (2003) İnternet Tabanlı Uzaktan Eğitim Ve Bilgi Ve Belge Yönetimi Bölümleri. *Türk Kütüphaneciliği*, 17(1), 22-36.
- Parlak, Ö. (2007). İnternet Temelli Uzaktan Eğitimde Öğrenci Doyumu Ölçeği. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 6(11), 53-72.
- Tümkiye, S., Çelik, M. ve Aybek, B. (2010). Ergenlerin Kişilerarası İlişkilerini Etkileyen Sosyal Yaşantı Değişkenlerinin İncelenmesi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İlke)*, 24, 163-178.
- Wiers-Jensen, J. Stensaker, B. and Groggaard, J. B. (2002). Student Satisfaction: Towards An Empirical Deconstruction Of The Concept. *Quality in Higher Education*, 8(2), 183-195.
- Wiers-Jensen, J., Stensaker, B. ve Groggaard, J.B. (2002). Student Satisfaction: Towards An Empirical Deconstruction Of The Concept. *Quality in Higher Education*, 8(2). 183-195.
- Yıldırım, S., Yıldırım, G., Çelik, E. ve Karaman, S. (2014). Uzaktan Eğitim Öğrencilerinin Uzaktan Eğitime Yönelik Görüşleri: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 365-370.
- Yıldız, E. P., Çengel, M. ve Alkan, A. (2021). Pandemi Sürecinde Uzaktan Eğitim Ortamlarının

Kullanımına İlişkin Tutum Ölçeği. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(23), 132-152.

Yılmaz, K. ve Tosun, M. F. (2013). Öğretmenlerin Eğitim İnançları İle Öğretmen Öğrenci İlişkilerine Yönelik Görüşleri Arasındaki İlişki. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 205-218.

TÜRKİYE'DE BANKA DIŞI FİNANSAL KURULUŞLARIN FİNANSAL GÖSTERGELERİNİN EKONOMİK BÜYÜME VE ENFLASYON ÜZERİNE ETKİLERİ

Bilgehan Tekin
Doç. Dr., Çankırı Karatekin
Üniversitesi, İİBF, İşletme
Bölümü,
e-mail: btekin@karatekin.edu.tr
ORCID: 0000-0002-4926-3317

DOI : 10.47358/sentez.2021.24
Makale Türü : Araştırma
Gönderim Tarihi: 04.07.2021
Düzeltilme Tarihi: 30.08.2021
Kabul Tarihi: 10.09.2021

Bu makaleye atıfta bulunmak için:
Tekin, B. (2021). Türkiye'de Banka
Dışı Finansal Kuruluşların Finansal
Göstergelerinin Ekonomik Büyüme
ve Enflasyon Üzerine Etkileri. ETÜ
Sentez İktisadi ve İdari Bilimler
Dergisi. Sayı: 5, 51-72.

✓ iThenticate®

Öz: Bu çalışmanın amacı; Türkiye'deki banka dışı finansal kuruluşların finansal göstergelerinin Tüketici Fiyat Endeksi (Enflasyon) ve Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) ile ilişkisini zaman serisi analizi yöntemi ile incelemektir. Yapılan analizler sonucunda; faktoring sektöründe Mali Kuruluşlardan Alacaklar / Toplam Alacaklar ve sermaye yeterliliği ile GSYİH arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Finansman şirketlerinde, Mali Kuruluşlardan Alacaklar / Toplam Alacaklar ve Takipteki Alacaklar / Toplam Özkaynaklar değişkenleri ekonomik büyüme üzerinde anlamlı-negatif bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Faktoring şirketlerinde Mali Kuruluşlardan Alacaklar / Toplam Alacaklar, Sermaye Yeterliliği ve YP Yükümlülükler/Toplam Yükümlülükler + Türev İşlemlerde Net Yükümlülükler değişkenlerinin enflasyon üzerinde anlamlı-pozitif etkisi olduğu tespit edilmiştir. Finansman şirketlerinde, Mali Kuruluşlardan Alacaklar / Toplam Alacaklar ve Takipteki Alacaklar / Toplam Özkaynaklar değişkenlerinin enflasyon üzerinde anlamlı-negatif etkiye sahip olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Banka Dışı Finansal Kurumlar, Ekonomik Büyüme, Enflasyon, Finansal Oranlar, Zaman Serisi Analizi.

Jel Kodları: G00, G20, G21, O11.

THE EFFECTS OF FINANCIAL INDICATORS OF NON-BANK FINANCIAL INSTITUTIONS ON ECONOMIC GROWTH AND INFLATION IN TURKEY

Bilgehan Tekin
Assoc. Prof., Cankiri Karatekin
University, Faculty of Economics
and Administrative, Department of
Business,
e-mail: btekin@karatekin.edu.tr
ORCID: 0000-0002-4926-3317

DOI : 10.47358/sentez.2021.24
Article Type : Research
Application Date: 07.04.2021
Revision Date: 08.30.2021
Admission Date: 09.10.2021

To cite this article:
Tekin, B. (2021). The Effects of
Financial Indicators of Non-Bank
Financial Institutions on Economic
Growth And Inflation In Turkey.
ETU Synthesis Journal of Economic
and Administrative Sciences. Issue:
5, 51-72.

This article was checked by

Abstract: The purpose of this study; Consumer Price Index of the financial indicators of non-bank financial institutions in Turkey (inflation) and Gross Domestic Product (GDP) is to examine the relation of time series analysis method. As a result of the analyzes, there were significant relationships between Financial Receivables / Total Receivables and capital adequacy and GDP in the factoring sector. In financing companies, Receivables from Financial Institutions / Total Receivables and NPLs / Total Equity variables have a significant negative impact on economic growth. For factoring companies, it was determined that the receivables from Financial Institutions / Total Receivables, Capital Adequacy and FX Liabilities / Total Liabilities + Net Liabilities in Derivative Transactions have a significant positive effect on inflation. It is observed that the receivables from Financial Institutions / Total Receivables and NPLs / Total Equity variables have a significant negative effect on inflation in financing companies.

Keywords: Non-Bank Financial Institutions, Economic Growth, Inflation, Financial Ratios, Time Series Analysis.

Jel Classification: G00, G20, G21, O11.

GİRİŞ

Literatürde ekonomideki büyüme ve finansal gelişme arasındaki olası ilişkilerin ortaya çıkarılmasına yönelik yapılan çalışmaların uzun yıllardır devam ettiği görülmektedir. Özellikle endojen büyüme modelleri çerçevesinde finansal sektörün ekonomiyi desteklediği sonucuna ulaşan çok sayıda çalışmaya rastlamak mümkündür. Literatürde ayrıca bankacılık sektörü göstergeleri ile ekonomik göstergelerin karşılıklı etkileşimleri üzerine yapılan çalışmalara da sıklıkla rastlanmaktadır. Bu çalışmalarda özellikle iki önemli ekonomik gösterge olan enflasyon ve GSYİH üzerinde durulduğu dikkat çekmektedir.

Finansal sistem bir bütündür ve bu sistem, tasarruf açığı olan bireylerin tasarruf fazlası olan bireylerin yapmış oldukları tasarrufları kullanabilmelerine imkân sunan finansal piyasalara fon talebinde bulunan işletmeler ve bireyler, fon sunan yatırımcılar, bunlar tarafından piyasaya sunulan finansal varlıklar ile aracı kurumlardan oluşmaktadır (Korkmaz ve Ceylan, 2017: 1). Ülke ekonomilerinin kalkınması için finansal sistemin sağlam kurulmuş olması önemlidir. Finansal sistemin temel görevi, fon fazlalığı olan birimlerden fon açığı olan birimlere doğru fon transferinin en kısa sürede, en uygun maliyetle, sorunsuz bir şekilde sağlanmasıdır. Finansal sistem, finansal kaynakların toplanması ve çeşitli alternatifler arasında etkin bir biçimde paylaşılması için gerekli bir mekanizmadır.

Finans sektörü, tasarrufları ve sermayeyi harekete geçirme ve bunları etkin bir şekilde yönlendirme kabiliyeti nedeniyle, ekonomilerin ve finansal sistemin önemli bir unsurudur. Finansal kurumlar, aynı zamanda uygun şekilde yönetilememeleri durumunda ekonomiye zarar verebilecek hassas bir ekonomik aktör olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Özellikle ekonomik durgunluk dönemlerinde, ekonomik çöküntüye ve enflasyonist baskılara neden olabilmektedirler. Wai (1979), finansal ve parasal kurumların tasarrufları bir yandan yatırımlara yönlendirerek diğer yandan da yatırımlarda değişiklik yaparak ekonomik kalkınmanın sağlanmasında hayati bir rol oynadıklarını öne sürmüşlerdir (Al-Oshaibat ve Banikhalid, 2019:22).

Finansal araçlar ve özellikle bankalar vasıtasıyla ekonomi birimleri arasında iletişim sağlanmakta ve bu birimlerin istekleri etkili bir biçimde karşılanabilmektedir (Yılmaz, 2018:9). Bankacılık dışındaki finansal birimler faktoring, finansal kiralama şirketleri ve finansman şirketlerinden oluşurken, bankacılık birimleri ise merkez bankası ve diğer bankalardan meydana gelmektedir. Bankalar, düşük risk üstlenmek ve orta derecede faiz geliri elde etmek isteyen yatırımcılar tarafından tercih edilirken sermaye piyasası ise, yüksek risk karşılığında yüksek getiri elde etmek isteyen yatırımcılar tarafından tercih edilmektedir (Korkmaz ve Ceylan, 2017: 3).

Bankacılık faaliyetleri sayesinde iyi işleyen bir finansal piyasada banka dışı finansal kurumlar ekonomik aktiviteyi arttırmada önemli bir rol üstlenmektedirler. Bu iki finansal sektör, birlikte ve uyum içerisinde faaliyet gösterdiklerinde ülkenin finansal sisteminin ve ekonomisinin güçlenmesine önemli katkı sağlarlar (Hossain ve Shahiduzzaman, 2002:15). Bu açılardan finans sektörünün, ekonomik büyüme gibi makroekonomik göstergelerle ilişkisi literatürde önemli bir yer oluşturmaktadır.

Banka dışı finansal kurumlar, bir finansal sistemin en önemli parçalarından biridir. Bankacılık sektörü dışındaki finansal kurumlar, bankacılık hizmetleri dahil olmak üzere finansal hizmetler sağlayan ancak bankacılık lisansı olmayan finansal kurumlardır. Bu kurumlar haktan mevduat toplamazlar. Bankalar Türk finansal sisteminin %84’ünü oluşturmaktadır. Bankalar dışındaki faktoring, finansal kiralama ve finansman şirketleri ise müşterilerin talepleri doğrultusunda sunmuş oldukları finansal hizmetler ve hızlı çözümlerle finansal sistemin daha etkin bir yapıya bürünmesine katkı sunmaktadır (Yılmaz, 2018:20). Sınırlı denilebilecek ürünlerini çeşitlendirerek sektörün finansman ihtiyacına cevap veren banka dışı finansal kurumların artması, finans sektöründeki rekabeti çeşitlendirmiş ve finansal sistemin daha etkin çalışmasına katkı sağlamıştır. İşletmeler, banka dışı finansal kurumlar aracılığıyla gereksinimlerine uygun finansman imkânlarına hızlı ve etkin bir şekilde kavuşabilmektedir. Bu finans kurumlarının finans piyasaları içerisinde daha etkin bir yapıya bürünmesinin özellikle KOBİ’ler başta olmak üzere tüm ekonomik sisteme olumlu katkıları olacaktır (Yılmaz, 2018:10).

Bu çalışmanın amacı; 2008-2018 yılları arası dönemde Türkiye’de bankacılık sektörü dışındaki finansal kuruluşlardan faktoring ve finansman şirketleri sektörlerine ait finansal oranların makro ekonomik değişkenlerden ekonomik büyüme ve enflasyon üzerindeki etkisini incelemektir. Çalışma dört bölüme ayrılmıştır. Giriş bölümünü takip eden birinci bölümde konu ile ilgili teorik çerçeveye, ikinci bölümde literatür taramasına, üçüncü bölümde veri seti, yöntem ve analiz bulgularına yer verilecek son bölüm olan sonuç ve değerlendirme bölümü ile çalışma tamamlanacaktır.

TEORİK ÇERÇEVE

Finansal sistem; yasal ve kurumsal düzenlemeler, finansal araçlar ve kurumlar, fon arz ve talebinde bulunanlar vb. birçok unsurdan meydana gelmektedir. Bu sistemin öncelikli amacı, fon fazlası olan ekonomik birimleri, fona ihtiyacı olan birimlerle bir araya getirmek ve böylelikle ekonomik birimler arası etkili bir fon transferi ve kaynaklara akışkanlık sağlamaktır. Bu noktada aracı konumundaki finansal yapılar, fon transferinin etkin bir şekilde gerçekleşmesini sağlamak için fon talep edenlerle fon arz edenler arasında aracılık yapmaktadır. Aracılık yapan bu kurumlar; başta bankalar olmak üzere finansman, faktoring ve finansal kiralama şirketlerinin yanı sıra yatırım fonları ve ortaklıkları, sigorta şirketleri ve yüksek tutarlı fonların yönetimi ve aktarımını sağlayan sosyal güvenlik kuruluşlarıdır. Tasarruf ve yatırım ekonomik sistemde birbirinden farklı ekonomik birimlerce gerçekleştirilmektedir. Bu farklı birimlerin bir araya gelmesini ve yaptıkları tasarrufları yatırıma dönüştürmelerini sağlayan yapı ise “finansal sistem” olarak adlandırılmaktadır. Bu bağlamda “finansal sistem”, çeşitli finansal fonksiyonların yerine getirilmesinde belirli kurum, kişi, piyasa, araç ve organizasyonların bir araya gelmeleriyle oluşmuş bir yapısal sistemdir (Selimler ve Kale, 2018: 275).

Fon akışını ucuz ve düzenli bir şekilde tasarruf sahiplerinden projelerini finanse etmek isteyen girişimcilere ya da son kullanıcılara aktarmak, finansal araçların veya finansal kurumların ekonomiye sağladıkları en önemli katkıdır. Bu kurumlar müşterilerine aşağıdaki hizmetleri sunmaktadır (Korkmaz ve Ceylan, 2017: 71):

- Finansal varlıkların müşteri hesabına değişimini sağlamak,
- Finansal varlıkların kendi hesaplarına değişimini sağlamak,
- Müşteriler tarafından ihtiyaç duyulan finansal varlıkları düzenlemek ya da çıkartmak ve piyasadaki diğer katılımcılara söz konusu bu finansal varlıkların pazarlamasını ya da satışını yapmak,
- Finans piyasalarında isteyenlere yatırım danışmanlığı yapmak ve çeşitli faaliyetlerde bulunmak,
- Finans piyasalarında çeşitli girişimlerde bulunmak isteyen kişi ve kurumlara profesyonel portföy yöneticiliği hizmeti sunmaktır.

Firmalar için bir finansman oluşturma seçeneği olan faktoring, hızlı bir şekilde likitide elde etmek isteyen veya özellikle Türkiye’de bankalardan kredi sağlamada zorluk çeken firmalar tarafından tercih edilmektedir (Ekergil ve Çağırın, 2016: 218). Faktoring, büyük miktarlarda kredili satış yapan işletmelerin, bu satışlar nedeniyle oluşan haklarının faktoring şirketi ya da faktör şeklinde isimlendirilen kurumlarca satın alınmasıdır. Bu finansman yöntemi ile faktörlere genel olarak kısa vadeli satışlardan doğan alacak hakları satılmakta, böylelikle şirketlere önemli bir fon sağlama imkânı verilmektedir (Ceylan ve Korkmaz, 2010: 1-2).

Faktoring şirketlerinin garanti, tahsilat/muhasebe ve finansman olmak üzere üç temel fonksiyonu bulunmaktadır. Garanti fonksiyonunda, faktoring sözleşmesinde ifade edilmiş limitler dahilindeki tüm alacakların tahsil edilememe riski garanti edilmektedir. Bu fonksiyonda kısaca limitler dahilindeki tüm alacaklar garanti altına alınmaktadır. Faktörün alıcıların kredi durumlarını belirlemeye ve alacakları vadesinde tahsil etmeye çalıştığı tahsilat fonksiyonunda, faktör tüm muhasebe kayıtlarını tutmaktadır. Müşteriler de bu fonksiyonda birçok borçlunun hesabını değil yalnızca faktörün devraldığı alacakların karşılıklarının gösterildiği hesaba izlemektedir. Faktör kuruluşlar müşterilere hesap özetleri, tahsil edilen alacaklar gibi çeşitli bilgiler göndermektedir (Ceylan ve Korkmaz, 2010: 2-4). Faktoring şirketine vade tarihinden önce devredilen alacağın tamamının veya belirli bir miktarının müşteriye ödenmesi ile müşterinin nakit ihtiyacının giderilmesi anlamına gelen finansman fonksiyonunda faktoring, kredili satışlar yapabilen firmalar için bir tedarikçi finansman şeklidir (Klapper, 2006: 3112).

Finansal kiralama, mülkiyeti finansal kiralama şirketinde kalmak üzere kiracı tarafından seçilen bir yatırım malının kullanım hakkının, belirlenen kiralara karşılığında kiracıya verilmesine imkân sunan bir çeşit finansman yöntemidir (Ergül ve Akel, 2010: 92). İşletmelerin sermaye ihtiyaçları büyüme ve enflasyona bağlı olarak sürekli artmaktadır. Ayrıca sermayelerin kıtlığı ve sabit varlıklara bağlı oluşu şirketlere likidite ve finansman konusunda sıkıntılar yaşatmaktadır. Bir işletmenin varlığını ve gelişimini devam ettirebilmesi için gerekli olan fonları, tamamıyla kendi öz kaynaklarından karşılaması ekonomik olmamakla birlikte oldukça da zordur. Bu açıdan orta ve uzun vadeli yabancı fonlarla şirket varlıklarının finansmanının yapılması söz konusu olmaktadır. Sabit varlıklara yatırım yapmak isteyen işletmeler, kiralama ya da satın alma seçeneklerinden birini tercih ederek bu amaçlarına ulaşabilmektedir (Ceylan ve Korkmaz, 2010: 94).

Tablo 1. Bankacılık Dışı Finans Sektörü Karşılaştırmalı Verileri

30 Eylül 19					30 Eylül 18				Büyümler					
M. TL	FK	FKG	FNM	T	FK	FKG	FNM	T	FK	FKG	FNM	B	B.B.	G/H
İH	9.495	89.580	10.951	110.025	17.500	112.475	21.016	150.991	45,7%	20,4%	47,9%	27,1%		3,8%
AB	59.663	33.411	27.798	120.872	79.280	38.467	43.710	161.457	24,7%	13,1%	36,4%	25,1%	1,5%	
A	48.099	30.053	23.050	101.202	71.886	34.920	34.394	141.200	33,1%	13,9%	33,0%	28,3%	-2,1%	
TA	4.731	2.438	2.435	9.604	3.845	1.880	2.047	7.772	23,0%	29,7%	19,0%	23,6%	54,0%	
ÖK(-)	2.954	1.938	1.360	6.252	2.212	1.483	1.031	4.726	33,5%	30,7%	31,9%	32,3%	27,9%	
Ö	10.053	7.932	5.002	22.987	9.484	6.609	4.891	20.984	6,0%	20,0%	2,3%	9,5%	14,2%	
AK	42.145	22.209	19.648	84.002	55.969	26.719	33.653	116.341	24,7%	16,9%	41,6%	27,8%		
NK	895	1.200	441	2.536	936	1.054	607	2.597	-4,4%	13,9%	27,3%	-2,3%	-12,5%	
Adet														
ŞİS	23	56	14	93	24	60	14	98	-4,2%	-6,7%	0,0%	-5,1%		
ŞUS	119	353	1	473	141	381	1	523	15,6%	-7,3%	0,0%	-9,6%		
PS	1235	4.221	913	6.369	1.430	4.629	936	6.995	13,6%	-8,8%	-2,5%	-8,9%		
MS	44.149	84.516	3.615.548	3.744.213	56.946	109.250	4.722.094	4.888.290	22,5%	22,6%	23,4%	23,4%		
ROE	12,2%	22,0%	11,9%	15,4%	13,8%	23,1%	18,2%	17,7%	-1,6%	-1,1%	-6,3%	-2,3%	11,0%	
ROA	1,7%	4,5%	1,6%	2,4%	1,9%	3,7%	2,1%	2,4%	-0,1%	0,7%	-0,4%	0,0%	1,1%	

İşlem Hacmi: İH, Aktif Büyüklüğü: AB, Alacaklar: A Takipteki Alacaklar: TA, Özel Karşılıklar: ÖK, Özkaynaklar: Ö, Alınan Krediler: AK, Net Kar: NK, Şirket sayısı: ŞİS, Şube Sayısı: ŞUS, Personel Sayısı: PS, Müşteri sayısı: MS

FK: Finansal Kiralama, FKG: Faktoring, FNM: Finansman Şirketleri, T: Toplam, B: Büyüme, Bankacılık Büyümesi: BB

(Kaynakça: FKB: 2019)

Finansman şirketleri, her çeşit hizmet ve ürün almak için tüzel ya da gerçek kişilere finansman temin eden kredi kuruluşlarıdır. Bu tür şirketler üretici, satıcı ve tüketicilere çeşitli kaynaklar sağlayarak aynı zamanda finansal sisteme de katkıda bulunmaktadır. Ayrıca üreticilerle satıcılara hizmet ve ürünlerin ücretini peşin tahsil edebilme imkânının yanı sıra son kullanıcı ve tüketicilere gereksinimleri olan hizmet ve ürünler için kaynak sağlamaktadır. Satışla eş zamanlı ve satış noktasında verilen hizmet, banka ve diğer finansal kuruluşlar ile finansman şirketlerini ayıran en önemli özelliktir (Tepegöz, 2018: 60). Finansman şirketleri, Türkiye ekonomisinin

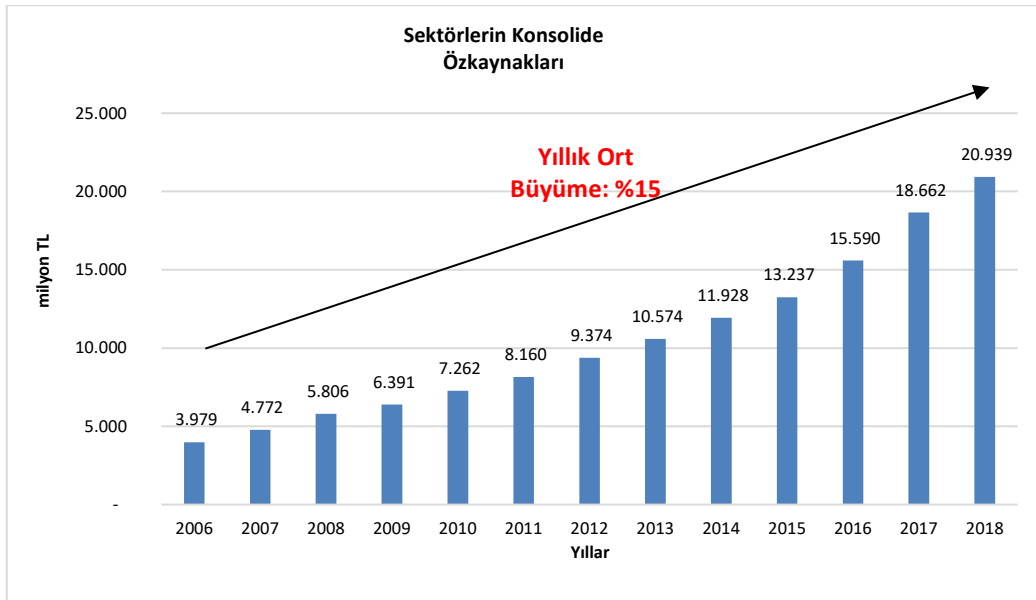
kalkınmasına, kayıtlı ekonomiye katkı sağlanmasına, reel sektörün en önemli oyuncularını olan KOBİ'lerin finansal açıdan desteklenmesine, ülkelerin büyümesine ve sanayinin gelişmesine önemli katkılar sağlayan finansal oyunculardır (<https://www.fkb.org.tr>, 2020).

Türkiye'de bankacılık dışı finans sektörünün ekonomiye katkısının daha iyi anlaşılabilmesi için bazı verilere bakmak gerekir. Tablo 1'de Finansal Kurumlar Birliği'nin 2019 yılı üçüncü çeyrek konsolide raporu görülmektedir. Tabloya bakıldığında 30 Eylül itibariyle Finansal Kiralama sektörünün alacaklarının yaklaşık 48 milyar TL, aktif büyüklüğünün yaklaşık 60 milyar TL olduğu görülmektedir (FKB, 2019:12).

Factoring sektörünün işlem hacminin 90 milyar TL, aktif büyüklüğünün yaklaşık 33 milyar TL, özsermaye kârlılığının %22 olduğu görülmektedir. Finansman şirketleri sektöründe ise alacaklar 23 milyar TL, aktif büyüklüğü yaklaşık 28 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. 2018 yılı ile karşılaştırıldığında sektörün genelinde aktif büyüklüğü ve alacaklar açısından bir gerileme söz konusu ise de sektörün özkaynaklarının %9.5 büyüdüğü görülmektedir. Aynı dönemde bankacılık sektöründeki büyüme ise %14,2'dir. Sektörün genelinde şirket, şube ve personel sayısında da 2018 yılına göre bir azalma söz konusudur (FKB, 2019). Yine, 2019 yılı Eylül ayında banka dışı finansal kurumlar sektörünün GSYİH'ya göre işlem hacmi %3,8 olmuştur.

Tablo 2'de ise banka dışı finans sektörlerinin yıllar itibariyle özkaynaklarının seviyesi görülmektedir. Tabloya göre özkaynaklar istikrarlı bir şekilde artış göstermiştir. Özkaynaklardaki yıllık ortalama büyüme ise %15 olmuştur.

Tablo 2. Banka Dışı Finansal Kurumların Yıllar İtibariyle Konsolide Özkaynakları

(Kaynakça: FKB: 2019)

Banka dışı alternatif finans kurumlarının sınırlılığı ve Türkiye'de finans sektörünün uzun yıllar banka ağırlıklı olması genel anlamda bankalara bir piyasa gücü kazandırmıştır (Yağcılar,

2011). Bununla birlikte, son yıllarda sayısı ve işlem hacmi artan banka dışı finansal kuruluşların ekonomiyi etkisi daha önemli hale gelmiştir.

LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Türkiye’de yapılan kimi çalışmalarda bankacılık sektörünün (Turgut ve Ertay, 2016; Tandoğan ve Özyurt, 2013; Özcan ve Arı, 2011; Demir, Öztürk ve Albeni, 2007) veya finans sektöründeki büyümenin ekonomik büyümeyi etkilediği, kimi çalışmalarda ise etkilemediği (Kandır, İskenderoğlu ve Önal, 2007) yönünde sonuçlara ulaşılmıştır. Enflasyonu dikkate alan çalışmalarda ise genellikle enflasyonun banka kredileri, bankaların kârlılıkları veya finansal sektörün genel olarak performansı üzerindeki etkisinin incelendiği görülmektedir. Boyd, Levin ve Smith (2001) yaptıkları çalışmada, bankacılık sektörü gelişimi ile enflasyon arasında negatif bir ilişki olduğunu ortaya koymuşlardır. Alexiou ve Sofoklis (2009), enflasyon oranının banka kârlılığı üzerinde olumlu ama hafif bir etkisinin olduğundan bahsetmektedirler. Naceur (2003) ise, enflasyon oranlarının bankacılık sektörü kârlılığı üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığını tespit etmiştir. Arslan ve Yapraklı (2008), çalışmalarında uzun dönemde enflasyonun banka kredilerini negatif etkilediğini, banka kredilerinin ise enflasyonu pozitif etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Alimi (2014), çalışmasında enflasyonun finansal gelişme üzerinde olumsuz etkileri olduğundan bahsetmektedir. Yiğitbaş (2014), çalışmasında Türkiye’de enflasyon kaynaklı konjonktür dalgalanmalarının banka kredileri üzerindeki etkisini Vektör Hata Düzeltme Modeli ile 1987-2003 dönemi için analiz etmiştir. Çalışmanın sonucunda; enflasyonun uzun dönemde reel banka kredileri üzerinde negatif bir etki oluşturduğu tespitinde bulunmuştur. Akinlo (2015), çalışmasında 1980-2010 dönemi için Nijerya’da banka kredilerini etkileyen faktörleri Hata Düzeltme Modeli ile analiz etmiştir. Çalışmanın sonucunda; enflasyon oranının banka kredi hacmini etkilediğini tespit etmiştir.

Bankacılık sektörü finansal göstergelerinin enflasyon oranı üzerindeki etkisinin incelendiği çalışmalar ise nispeten sınırlıdır. Bu çalışmalardan birinde Al-Oshaibat ve Banikhalid (2019), banka kredileri ile enflasyon arasında karşılıklı nedensellik ilişkisi bulunduğunu tespit etmiştir. Aynı zamanda Ürdün’de banka kredilerinin enflasyon oranlarındaki değişikliklerin açıklanmasında anlamlı olduğunu belirtmektedirler. Guo, Wang ve Ma (2015), kısa vadede banka kredilerinin artmasının enflasyonu azaltabileceğini belirtmektedirler. Dhungana ve Pradhan (2017), Nepal’de banka kredilerinin enflasyon üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Çalışmalarının sonuçlarına göre banka kredileri enflasyonu olumlu yönde etkilemektedir. Eslamloueyan ve Darvishi (2007), banka kredilerindeki gelişmenin enflasyon üzerindeki etkisini hata düzeltme modeli (ECM) çerçevesinde İran ekonomisinin 1959-2002 dönemi verilerini kullanarak analiz etmişlerdir. Çalışmanın sonucunda; enflasyon üzerinde uzun dönemde banka kredilerinin pozitif yönde bir etkisinin olduğu görülmüştür. Ziramba (2008), ARDL sınır testi yöntemini kullandığı çalışmasında 1970-2005 dönemine ait yıllık verileri kullanarak Güney Afrika’da banka kredilerinin enflasyona olan etkisini incelemiştir. Çalışmanın sonucunda; enflasyon üzerinde uzun dönemde banka kredilerinin pozitif yönde bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Peker ve Canbazoglu (2011) ise, 1990-2008 dönemine ait verilerle Türkiye için Vektör Otoregresif Yöntemi’ni (VAR Modeli) kullanarak için banka kredi kanallarının işleyişinin analizini

yapmışlardır. Sonuçlar, merkez bankasının banka kredileri üzerinden kredi kanallarını kullanarak Türkiye'deki enflasyonu ve çıktı miktarının kontrolünü etkin bir şekilde yapabileceğini ortaya koymuştur. Çin'de 1998-2012 dönemini baz alarak yaptıkları çalışmada Pan ve Pan (2014), 10 ticari bankanın kârlılığını belirleyen dışsal faktörleri incelemiştir. Aktif kârlılık çalışmanın bağımlı değişkenidir ve yapılan panel veri analizi sonucunda finansal pazardaki gelişmelerin bu 10 ticari bankanın aktif kârlılığını negatif yönde; para, enflasyon ve ekonomik büyüme politikalarının ise pozitif yönde etkilediğini tespit etmişlerdir.

Bankacılık sektörü dışındaki finansal kurumlar ise bankacılık hizmetleri dahil olmak üzere finansal hizmetler sağlayan ancak bankacılık lisansı olmayan finansal kurumlardır. Bu kurumlar halktan mevduat toplamazlar. Bankacılık dışı finansal sektörün ve ekonomik büyümeye katkısının mevcut literatürde yeterince çalışılmadığı görülmektedir. Bankacılık sektörü dışındaki finansal kurumların ele alındığı çalışmalarda daha çok performans değerlemesi ve tespiti yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalardan birinde Selimler ve Taş (2019), TOPSIS yöntemi ile leasing, faktoring ve finansman şirketlerinin kredi yönetim performansını 2018-2018 dönemi için incelemiştir. Sonuçlar, şirket gruplarının performanslarının yıllar bazında değiştiğini, her şirket grubunun performans sıralamasının iyi ve kötü olduğu yıllar olduğunu göstermiştir. Gürol (2018), faktoring, finansal kiralama ve finansman şirketleri olmak üzere TOPSIS analiz yöntemi ile üç finansal kuruluşun 2014, 2015 ve 2016 finansal oranlarını analiz etmiş ve yıllar bazında performans durumlarına ulaşmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre; en başarılı yıl finansman şirketleri için 2015 olurken, faktoring ve finansal kiralama sektörleri için 2016 olmuştur. Finansal kiralama sektörü bu üç kuruluş içerisinde performans artışı yönünden istikrarlı bir seyir gösteren sektör olmuştur. Özbek (2018), çalışmasında BİST'de işlem gören 7 faktoring şirketinin 2013-2016 yılları performanslarını değerlendirdiğinde; ilk sırayı YKFKT ve GARFA, son sırayı ise SMRFT şirketinin aldığını tespit etmiştir. Alper ve Başdar (2017), çalışmasında BİST'de işlem gören 6 faktoring şirketinin 2016 yılı finansal oranlarını kullanarak, ELECTRE ve TOPSIS yöntemiyle finansal performanslarını ölçmüşler ve analizler neticesinde en iyi finansal performansa sahip şirketlerin sıralaması gerçekleştirilmiştir. Bağcı ve Esmer (2016), çalışmalarında Türkiye'de faaliyet gösteren 8 faktoring şirketinin 2009-2015 dönemindeki net dönem kârı/zararı verileri, faktoring borçları, takipteki faktoring alacakları, faktoring gelirleri ve faktoring alacaklarını PROMETHEE yöntemi ile analiz etmişlerdir. Gupta, Yesmin ve Khan (2013) Bangladeş'te yaptıkları çalışmada, bankacılık sektörü dışındaki finansal kurumların yıllar içerisindeki gelişimlerinde, gelirlerinde, varlıklarında ve diğer finansal boyutlarda pozitif bir büyüme gösterdiğini ve Bangladeş'in GSYİH büyümesine önemli bir katkı yaptığını ortaya koymuşlardır. Islam ve Shah (2012), Malezya için 1974-2004 dönemini baz alarak ekonomik büyüme ile banka dışı finansal aracılık faaliyetleri arasındaki nedensellik ilişkisini incelemiştir. Çalışmada sınır testi (ARDL) yöntemi kullanılmış olup, neticede ekonomik büyüme ile banka dışı finansal aracılık faaliyetleri arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğunu destekleyen bulgular elde edilmiştir. Diğer bir ifadeyle, uzun dönemde finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi görülmüştür (Hayaloğlu, 2015). Cheng ve Degryse (2010), Çin'de yaptıkları araştırmada, bankaların ve banka dışı finansal kuruluşların finansal gelişmelerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin önemli derecede farklılaştığını tespit etmişlerdir. Banka

dışı finansal sektörün ekonomik büyümeye katkısının, bankacılık sektöründen daha düşük olduğunu ve bunun sebebinin bankacılık sektörünün reformlara daha iyi uyum sağlaması olduğunu belirtmişlerdir.

Bu çalışmada ise banka dışı finansal kuruluşların makroekonomik göstergeler üzerindeki etkisi Türkiye bağlamında ele alınmıştır. Çalışma, Türkiye’de bu kapsamda gerçekleştirilen ilk çalışmalardan biri olma özelliğine sahip olduğundan literatüre önemli katkı verileceği düşünülmektedir.

VERİ SETİ ve YÖNTEM

Bu çalışmada, Türkiye’deki banka dışı finansal kuruluşların finansal göstergelerinin Tüketici Fiyat Endeksi (Enflasyon) ve Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) ile ilişkisinin belirlenmesi amacıyla 2008:Q4-2018:Q4 dönemi için zaman serisi analizi yönteminden yararlanılmıştır. İlgili dönemin dikkate alınmasının temel nedeni verilere ulaşabilme imkânından kaynaklanmıştır. Çalışmada, faktoring ve finansman şirketlerine ait finansal verilerin ekonomik büyüme ve enflasyon üzerindeki etkilerini belirlemek amacıyla kullanılan ve Tablo 2’de sunulan 2008:Q4-2018:Q4 dönemine ait veriler, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS) ve Türkiye Bankalar Birliği (TBB)’nden temin edilmiştir. Değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla regresyon analizi yapılacaktır.

Zaman serileri, bir dönemden diğer bir döneme değişkenlere ait değerlerin ardışık olarak gözleendiği sayısal büyüklüklerdir. Gözlenen verilerin zaman içinde ardışık olarak gerçekleşmesi bir koşul olmayıp, ancak düzenli aralıklarla serinin gelişimini görme açısından gereklidir (Sevüktekin ve Nargeleçekenler, 2007: 41). Zaman serisi verilerine dayalı ekonometrik modellerde, serilerin zaman serisi özelliklerinin bilinmesi ve bu özelliklerin göz önünde bulundurulması gerekir. Ekonomik zaman serileri, trend, mevsim, konjonktür ve düzensiz hareketlerin etkisindedir. Verilerin zaman serisi özellikleri ise genel olarak deterministik ve stokastik özellikler başlıkları altında incelenmektedir. Serilerde sabit, trend ve mevsimsellik bileşenlerin bulunup bulunmaması serilerin deterministik özellikleri iken, serilerin stokastik özellikleri ise daha çok değişkenlerin durağan olup olmadıkları ile alakalıdır. Bunlara ilaveten, zaman serisi analizlerinde dikkat edilmesi gerekli olan en önemli husus, bu serilerin durağanlığı ya da durağan olmamalarıdır. Değişkenler arasında ekonometrik olarak anlamlı ilişkilerin bulunabilmesi için, serilerin durağan olması gerekmektedir (Tarı, 2005: 380).

En Küçük Kareler (EKK) yöntemi ile regresyon modellerini tahmin edebilmek için zaman serilerinin durağan olması gerekmektedir. Zira, durağan olmayan serilerle bir model test edildiğinde genellikle sahte regresyon sorunuyla karşı karşıya kalınmakta ve dolayısıyla da yanlış sonuçlara ulaşılmaktadır. Değişkenler arasındaki ilişkinin modellenebilmesi için zaman serisi analizinde çeşitli yöntemler uygulanmakta ve zaman serilerinin durağanlığı birim kök testleri ile gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmada, değişkenlerin durağan olup olmadıklarının test edilmesi için serilerin birim kök analizlerinde kullanılan ve en yaygın yöntem olan Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) birim kök testi kullanılmıştır. Yine çalışmada, sektörlere ait hesaplanmış çok fazla

sayıda rasyo bulunduğu için, değişkenlerin belirlenmesinde korelasyon analizi kullanılmış ve aralarında yüksek korelasyon bulunan değişkenler analize dahil edilmemiştir.

Tablo 3'te de görüldüğü üzere, bankacılık sektörü dışındaki finans sektörü kuruluşlarının finansal oranları B1 ile B8 arasında ve makroekonomik değişkenler ise C1 ve C2 ile temsil edilmiştir. Finansal oranlar 100 rakamı ile çarpılarak yüzdesel ifadeleriyle analize dâhil edileceklerdir.

Tablo 3. Çalışmada Kullanılan Değişkenler

Değişkenlerin Kısaltması	Değişkenlerin Adları
B1	Mali Kuruluşlardan Alacaklar / Toplam Alacaklar
B2	Net Faaliyet Geliri (Gideri) / Gelirler
B3	Faaliyet Dışı Giderler / Gelirler
B4	Sermaye Piyasası İşlemleri Karları (Zararları) / Gelirler
B5	Özkaynaklar / Toplam Aktifler (Sermaye Yeterliliği)
B6	YP Yükümlülükler / Toplam Yükümlülükler +Türev İşlemlerde Net Yükümlülükler
B7	Takipteki Alacaklar (Net) / Toplam Özkaynaklar
B8	Türev Finansal Yükümlülükler/ Toplam Özkaynaklar
C1	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla Doğal Logaritması
C2	Tüketici Fiyat Endeksi Büyüme Oranı

Birim Kök Testi

Durağan olmayan zaman serileriyle tahmin edilen modellerde sahte regresyon sorunuyla karşılaşmakta ve bu nedenle analize başlamadan önce birim kök testleri yapılması gerekmektedir. Durağan olmayan serilerle çalışmaya devam edilirse ulaşılan sonuçlar gerçek ilişkiyi yansıtmaz (Granger ve Newbold, 1974).

Zaman serisi analizinde hangi yöntemin kullanılacağına ilk basamağı, değişkenlerin birim kök durumlarının belirlenmesidir. Bu bağlamda, zaman serilerinin zaman içerisindeki eğilimlerinin doğrusal özellikler göstermesi halinde zaman serilerinin durağanlık koşulunun araştırıldığı birim kök testlerinden biri de Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) birim kök testidir. ADF birim kök testi sırasıyla; yalın model, sabitli model ile trend ve sabitli regresyonların kurulmasıyla gerçekleştirilmektedir:

$$\text{Yalın Model: } \Delta Y_t = (\rho - 1)Y_{t-1} + u_t \quad (1)$$

$$\text{Sabitli Model: } \Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + u_t \quad (2)$$

$$\text{Trend ve Sabitli Model: } \Delta Y_t = \beta_1 + \beta_2 t + \delta Y_{t-1} + \alpha_i \sum \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (3)$$

Bu testlerin sonucunda elde test istatistikleri, MacKinnon %1, %5 ve %10 kritik değerleriyle karşılaştırılarak, sıfır hipotezi (H0) alternatif hipoteze (H1) karşı test edilmektedir (MacKinnon, 1996). Sıfır hipotezi, serinin durağan olup olmama durumunu yani birim köke sahip olduğunu, alternatif hipotez ise serinin durağan olduğunu ortaya koymaktadır (Özdemir ve Göçer, 2011).

Y_t zaman serisinin birim köke sahip olup olmadığının sınanması için (4) ve (5) numaralı sıfır hipotez (H_0) ve alternatif hipotez (H_1) kurulmaktadır:

$$H_0: \delta = 0 \text{ ise, } Y_t \text{ birim köke sahiptir ve durağan değildir.} \quad (4)$$

$$H_1: \delta < 0 \text{ ise, } Y_t \text{ birim köke sahip değildir ve durağandır.} \quad (5)$$

MacKinnon % 5 önem düzeyi ile karşılaştırılan serilerin H_0 hipotezini sağlaması durumu; serinin durağan olmadığını ve birim köke sahip olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. H_1 alternatif hipotezi ise serinin durağan olduğunu ve birim köke sahip olmadığını ortaya koymaktadır. Bu durum, ADF birim kök testlerinde istenilen sonuçtur.

Değişkenlerin zaman serisi özellikleri incelendikten sonra, ikinci aşamada kurulan ekonometrik model için En Küçük Kareler (EKK) yöntemi uygulanmıştır.

En Küçük Kareler (EKK) Regresyon Tahmini

En Küçük Kareler (EKK) yöntemi ile çoklu doğrusal regresyon modellerinde parametre tahmini gerçekleştirilir. EKK yöntemi, hatalar kareler toplamını minimum yapan parametre tahmincilerinin seçildiği bir yöntemdir. Ancak, EKK yöntemi, gerekli olan varsayımların sağlanmasıyla uygulanabilir ve bu varsayımlardan bir veya birkaçı gerçekleşmediği durumda ulaşılan tahmin sonuçlarının yanlış çıkması durumu söz konusudur (Karabulut ve Şeker, 2018: 1060).

EKK yöntemiyle tahmin edilen regresyon denklemlerinin aşağıdaki varsayımları yerine getirmesi gerekmektedir (Karaca ve Karacan, 2016: 188):

- Hata terimleri arasında otokorelasyonun olmaması,
- Hata terimlerinin varyanslarının aynı olması,
- Hata terimlerinin normal dağılım göstermesi,
- Bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı sorununun olmaması.

Factoring ve finansman şirketlerinin finansal oranlarının, ekonomik büyüme ve enflasyon üzerine etkilerini belirlemek amacıyla (6) ve (7) numaralı modeller her iki sektör için oluşturulmuş ve modeller için EKK Regresyon Tahmini yapılmıştır:

$$C1 = \alpha + \beta_1 B1 + \beta_2 B2 + \beta_3 B3 + \beta_4 B4 + \beta_5 B5 + \beta_6 B6 + \beta_7 B7 + \beta_8 B8 + u \quad (6)$$

$$C2 = \alpha + \beta_1 B1 + \beta_2 B2 + \beta_3 B3 + \beta_4 B4 + \beta_5 B5 + \beta_6 B6 + \beta_7 B7 + \beta_8 B8 + u \quad (7)$$

BULGULAR

Çalışmada öncelikle birim kök testleri gerçekleştirilmiştir. Tablo 4’te Factoring sektörü için yapılan birim kök testinin sonuçları görülmektedir. Çalışmada durağanlık sınaması amacıyla Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi kullanılmıştır. Tablo 4’te yer alan sonuçlara göre; B4, B5, B7, B8, C1 ve C2 değişkenleri düzeyde durağan, diğer değişkenlerin ise birinci farklarında durağan oldukları belirlenmiştir. Bu bilgiler ışığında B1, B2, B3 ve B6 değişkenleri durağan hale getirilmiş olan birinci fark değerleri ile analizlere dahil edileceklerdir.

Tablo 4. Faktoring Sektörü Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) Birim Kök Test Sınaması Sonuçları

Değişkenler	Seviye Değeri		1. Fark Değeri	
	Sabitli	Sabitli ve Trendli	Sabitli	Sabitli ve Trendli
B1	-1,916(0)	-2,274(0)	-8,346(0) ^a	-6,085(0) ^a
B2	-2,016(0)	-1,875(0)	-7,963(0) ^a	-7,962(0) ^a
B3	-2,547(0)	-2,250(0)	-7,045(0) ^a	-7,044(0) ^a
B4	-5,145(2) ^a	-6,145(3) ^a		
B5	-3,100(3) ^b	-2,315(2)		
B6	-2,275(0)	-2,604(0)	-5,782(0) ^a	-5,737(0) ^a
B7	-3,039(0) ^b	-3,186(0) ^c		
B8	-3,372(0) ^b	-3,352(0) ^c		
C1	-0,217(4)	-3,477(5) ^c		
C2	-3,801(0) ^a	-4,591(0) ^a		
Kritik Değerler				
a = % 1	-3,592	-4,186	-3,596	-4,198
b = % 5	-2,931	-3,518	-2,933	-3,523
c = % 10	-2,603	-3,189	-2,604	-3,192

a= %1, b= %5 ve c=%10 önem düzeyinde anlamlılığı, parantez içerisindeki değerler, değişkenlere ait en uygun gecikme değerlerini göstermektedir.

Tablo 5'te ise finansman şirketleri ele alınarak yapılan birim kök testi yer almaktadır. Test sonuçlarına göre B4 değişkeni düzey değerlerinde durağan, diğer değişkenler ise birinci farklarında durağan çıkmışlardır.

Tablo 5. Finansman Şirketleri Sektörü Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) Birim Kök Test Sınaması Sonuçları

Değişkenler	Seviye Değeri		1. Fark Değeri	
	Sabitli	Sabitli ve Trendli	Sabitli	Sabitli ve Trendli
B1	-2,236(0)	-2,528(0)	-7,774(0) ^a	-7,685(0) ^a
B2	-2,034(0)	-1,673(0)	-6,148(1) ^a	-6,621(1) ^a
B3	-2,438(0)	-2,365(0)	-9,273(0) ^a	-9,541(0) ^a
B4	-3,704(0) ^a	-4,120(0) ^b		
B5	-0,443(0)	-0,954(0)	-6,072(0) ^a	-6,376(0) ^a
B6	-1,219(0)	-1,172(0)	-3,857(0) ^a	-3,790(0) ^b
B7	-1,367(0)	-1,579(0)	-2,890(3) ^c	-3,259(3) ^c
B8	-2,434(2)	-2,459(2)	-6,816(5) ^a	-8,158(5) ^a
Kritik Değerler				
a = % 1	-3,592	-4,186	-3,596	-4,198
b = % 5	-2,931	-3,518	-2,933	-3,523
c = % 10	-2,603	-3,189	-2,604	-3,192

a= %1, b= %5 ve c=%10 önem düzeyinde anlamlılığı, parantez içerisindeki değerler, değişkenlere ait en uygun gecikme değerlerini göstermektedir.

Faktoring sektörünün finansal oranlarının ekonomik büyüme üzerine etkisini belirlemek amacıyla tahmin edilen (6) numaralı modele ait regresyon sonuçları Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6. Faktoring Sektörü GSYİH (C1) Bağımlı Değişkenine Ait EKK Tahminleri

Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Standart Sapma	t İstatistiği	Anlamlılık
C (Sabit Terim)	1.406990	1.177539	1.194856	0.2404
B1	0.298492	0.098892	3.018350	0.0048*
B2	-0.007711	0.079383	-0.097131	0.9232
B3	-0.024901	0.102457	-0.243038	0.8094
B4	-0.097944	0.105903	-0.924848	0.3616
B5	0.080991	0.044222	1.831468	0.0758**
B6	-0.019498	0.072444	-0.269149	0.7894
B7	-0.087476	0.130914	-0.668195	0.5085
B8	-0.023826	0.243191	-0.097971	0.9225
R Kare	0,38	F-istatistik		2,676
Durbin-Watson	2,161	Anlamlılık		0,000

* ve ** sırasıyla %1 ve %10 anlamlılık düzeylerini işaret etmektedir.

Tablo 6’da yer alan sonuçlara göre; GSYH değişkeni üzerinde Faktoring sektörünün B1 değişkeni istatistiksel olarak % 1 önem düzeyinde pozitif, B5 değişkeninin ise istatistiksel olarak % 10 önem düzeyinde pozitif bir etkisinin olduğu görülmektedir. Mali Kuruluşlardan Alacaklar / Toplam Alacaklar oranını temsil eden B1 ve Özkaynaklar / Toplam Aktifler değişkenini temsil eden B5 değişkeninde meydana gelen artışlar GSYH’nin artmasına katkı sağlamaktadırlar.

Faktoring sektörü firmaların alacaklarını iskonto ederek firmalara önemli bir finansman desteği sunduğundan, sahip olduğu fonları finansal ve finansal olmayan sektörlerle yönlendirmektedir. Analiz dönemine ait veriler incelendiğinde sektörün toplam alacaklar içerisindeki finansal kurumlardan alacaklarının oranının ortalama % 4,47 olduğu görülmekte ve bu durum sektörün sahip olduğu fonların önemli bir kısmını reel sektöre ayırdığı böylece reel sektörün daha rahat finansmana ulaşmasına ve üretim potansiyellerini artırarak GSYH’nin de artmasına olanak sağladığı şeklinde yorumlanabilir. Bunun yanında finansal kurumlar ile olan faaliyetlerin de geliştirilmesi dolayısıyla bu firmalardan olan alacakların artması da ülke ekonomisinin gelişmesine ve GSYH artışına önemli bir katkı sağlayacaktır. Finansal kurumlardan olan alacak oranının oldukça düşük olduğu dikkate alındığında, faktoring sektörünün bu kurumlarla olan faaliyetlerini artırması firma kârlılığına ve piyasaların gelişmesine dolayısıyla ekonomik büyümeye önemli katkı sağlayacaktır.

Özkaynak yeterlilik oranı olarak da ifade edilen B5 değişkeni ise, faktoring sektörünün özkaynaklarının toplam kaynaklar içerisindeki payını göstermektedir. Sektörün ilgili analiz döneminde ortalama sermaye yeterlilik oranının % 20,21 olduğu dikkate alındığında, kullanılan fonların % 80 civarındaki kısmının ise borçlanma ile finanse edildiği ifade edilebilir. Sektörün sermaye yeterlilik oranını artırması, finansal olarak daha güçlü olmaları ve daha rahat ve düşük

maliyetli fonlara ulaşabilme olanağına kavuşması anlamına gelecektir. Bu durum, reel sektörün daha fazla finanse edilebilmesine olanak sağlayarak GSYH artışına önemli katkı sağlayacaktır.

Ekonominin olumlu yönde geliştiği büyüme dönemlerinde hem yatırım hem de harcamalar artmakta, bu durum kredileri büyümekte ve GSYİH artışları kârlılığa olumlu etkiye bulunmaktadır (Türkdönmez ve Babuşçu, 2019). Aynı zamanda, sektörün yeterli sermayeyi barındırmalarının müşteriler üzerinde karşılaşılabilecek olası olumsuz durumlarla kolaylıkla baş edebileceği izlenimi oluşturduğunu ve böylece onlara olan güveni artırdığını ve bu durumun kârlarına olumlu bir biçimde yansıdığını düşünebiliriz (Okuyan ve Karataş, 2017).

Tablo 7. Faktoring Sektörü Enflasyon (C2) Bağımlı Değişkenine Ait EKK Tahminleri

Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Standart Sapma	t İstatistiği	Anlamlılık
C (Sabit Terim)	1.101640	9.302029	0.118430	0.9064
B1	2.796520	0.872822	3.203999	0.0029*
B2	-0.984666	0.891003	-1.105121	0.2769
B3	-1.231307	1.105214	-1.114089	0.2731
B4	-0.594172	0.724474	-0.820142	0.4178
B5	0.845189	0.359691	2.349763	0.0247**
B6	0.807876	0.409947	1.970684	0.0569***
B7	-0.240789	0.945051	-0.254789	0.8004
B8	-1.358732	1.842535	-0.737426	0.4659
R Kare	0,55	F-istatistik		5,256
Durbin-Watson	1,950	Anlamlılık		0,000

*, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini işaret etmektedir.

Tablo 7’de ise faktoring sektörü firmalarının finansal oranlarının enflasyon üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla kurulan (7) numaralı modelin regresyon analizi sonuçları görülmektedir.

Tablo 7’ye göre; enflasyon değişkeni üzerinde, B1 (Mali Kuruluşlardan Alacaklar / Toplam Alacaklar) %1 düzeyinde pozitif, B5 (Özkaynaklar / Toplam Aktifler (Sermaye Yeterliliği)) %5 düzeyinde pozitif ve B6 (YP Yükümlülükler / Toplam Yükümlülükler +Türev İşlemlerde Net Yükümlülükler) ise %10 düzeyinde yine pozitif bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Alacakların ve özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki döviz kurlarındaki volatiliteye bağlı olarak riski yüksek olan yabancı para yükümlülüklerinin artırılması, faktoring sektörünün borç düzeyinin düşürülmesine, sektörün fon maliyetlerinin düşmesine ve kârlılığın artmasına yol açacaktır. Sektörün kârlılığını artırma olanağı yakalaması yanında fon ihtiyacının azalması piyasada faiz maliyetlerinin düşmesine, rekabetin artmasına sebep olarak enflasyonun azalmasına katkı sağlayabilecektir.

Finansman şirketlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla (6) numaralı model ile yapılan regresyon analizi sonuçları Tablo 8’de sunulmuştur. Sonuçlara göre;

B1 (Mali Kuruluşlardan Alacaklar / Toplam Alacaklar) ve B7 (Takipteki Alacaklar (Net) / Toplam Özkaynaklar) değişkenleri ekonomik büyüme üzerinde negatif ve anlamlı bir etkiye sahiptir.

Tablo 8. Finansman Şirketleri GSYİH (C1) Bağımlı Değişkenine Ait EKK Tahminleri

Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Standart Sapma	t İstatistiği	Anlamlılık
C (Sabit Terim)	1.156578	0.534357	2.164431	0.0378
B1	-0.073503	0.027457	-2.677053	0.0115**
B2	-0.004317	0.016104	-0.268089	0.7903
B3	0.003675	0.019800	0.185584	0.8539
B4	0.032135	0.034845	0.922247	0.3631
B5	-0.007491	0.080682	-0.092841	0.9266
B6	-0.022618	0.031317	-0.722228	0.4752
B7	-0.012252	0.004578	-2.676270	0.0115**
B8	0.022842	0.030618	0.746027	0.4609
R Kare	0,43	F-istatistik		2,768
Durbin-Watson	2,146	Anlamlılık		0,000

Tablo 8 incelendiğinde, GSYH üzerinde B1ve B7 değişkenlerinin istatistiksel olarak % 5 önem düzeyinde anlamlı ve negatif bir etkisinin olduğu görülmektedir. Finansal kurumlardan alacakların toplam alacaklar içerisindeki payını ifade eden B1 değişkeninin analiz döneminde ortalama % 8,5, takipteki alacaklarının özkaynaklara oranının ise % 17,6 olduğu ve finansman şirketlerinin temel faaliyet alanının ihtiyaç duyulan fonların tedarikini sağlamak olduğu dikkate alındığında, ekonomiye fon sağlayan ve ekonominin temel dinamiği olarak kabul edilen finansal kuruluşlar ile yeterince faaliyet gerçekleştirilmediği ve sorunlu alacakların düzeyinin de oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Her iki olumsuz duruma ait göstergelerin iyileştirilmesi yani azaltılması, firma kârlılığının artması ve ekonomide ihtiyaç duyulan fonların azalmasına yol açacağı ve buna bağlı olarak da ekonominin büyümesine katkı sağlanacağı söylenebilir.

Tablo 9'de ise finansman şirketleri sektörünün finansal oranlarının enflasyon üzerindeki etkisi görülmektedir. Tabloya göre; yine B1(Mali Kuruluşlardan Alacaklar / Toplam Alacaklar) ve B7 (Takipteki Alacaklar (Net) / Toplam Özkaynaklar) değişkenleri enflasyon üzerinde negatif ve anlamlı bir etkiye sahiptir.

Finansman şirketlerinin enflasyon üzerindeki etkilerini gösteren Tablo 9 incelendiğinde, B1 değişkeninin istatistiksel olarak % 5 önem düzeyinde negatif, B7 değişkeninin ise istatistiksel olarak % 10 önem düzeyinde negatif etkilerinin olduğu görülmektedir. Finansman şirketlerinin finansal kurumlar ile faaliyetlerini artırmaları dolayısıyla finansal kurumlardan olan alacaklarının artması faaliyet hacimlerinin, rekabetin ve piyasadaki fon akışının artmasına yol açacak bu durum enflasyonun azalmasına sebep olabilecektir.

Tablo 9. Finansman Şirketleri Enflasyon (C2) Bağımlı Değişkenine Ait EKK Tahminleri

Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Standart Sapma	t İstatistiği	Anlamlılık
C (Sabit Terim)	27.31578	7.107108	3.843445	0.0005
B1	-0.859747	0.398770	-2.155995	0.0385**
B2	-0.206532	0.250545	-0.824329	0.4157
B3	-0.059923	0.303080	-0.197713	0.8445
B4	0.380046	0.463526	0.819903	0.4182
B5	-1.003567	1.307254	-0.767691	0.4481
B6	0.046097	0.390997	0.117897	0.9069
B7	-0.182433	0.093251	-1.956363	0.0589***
B8	0.331995	0.457402	0.725827	0.4731
R Kare	0,25	F-istatistik		1,277
Durbin-Watson	1,810	Anlamlılık		0,004

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bankalar Türk finansal sisteminin büyük bir payını meydana getirmekte, banka dışı finansal kuruluşlar ise sağladıkları finansal hizmetler ile müşterilerinin taleplerine ve beklentilerine farklı çözümler getirerek finansal sistemin etkinliğinin artırılmasına katkı sağlamaktadırlar. Banka dışı finansal kuruluşlar olan finansal kiralama, faktoring ve finansman şirketleri, finansal sisteme kaynak temin eden, fon arz edenler ile fon talep edenleri bir araya getiren kuruluşlardır ve dolayısıyla finansal sektörün önemli bir parçasını oluşturmaktadırlar.

Bu çalışmada, bankacılık sektörü dışındaki finansal kuruluşların (faktoring ve finansman şirketleri) finansal oranlarının makroekonomik değişkenler üzerindeki etkisini belirlemek amaçlanmıştır. Çalışmada, faktoring sektörü için yapılan Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) birim kök testinin sonuçlarına göre; A1, A2, B4, B5, B7, B8, C1, C2 ve C4 değişkenleri düzeyde durağan, diğer değişkenler ise birinci farklarında durağan çıkmışlardır. Finansman şirketleri için yapılan Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi sonuçlarına göre; A1, A2, B4 değişkenleri düzey değerlerinde durağan, diğer değişkenler ise birinci farklarında durağan çıkmışlardır. Değişkenlerin zaman serisi özellikleri incelendikten sonra, ikinci aşamada kurulan ekonometrik model için EKK yöntemi uygulanmıştır. Faktoring sektörü için GSYİH, ekonomik büyüme bağımlı değişkeni olarak dikkate alınmış ve EKK tahmini yapılmış ve elde edilen sonuçlara göre; B1 (Mali Kuruluşlardan Alacaklar / Toplam Alacaklar) ve B5 (Özkaynaklar / Toplam Aktifler (Sermaye Yeterliliği)) değişkenleri GSYİH üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkiye sahiptir. Aynı şekilde, GSYİH ile ROA/ROE arasında da pozitif bir ilişki bulunmuştur. Faktoring sektörü firmalarının finansal oranlarının enflasyon üzerindeki etkisine yönelik sonuçlara göre; B1 (Mali Kuruluşlardan Alacaklar / Toplam Alacaklar), B5 (Özkaynaklar / Toplam Aktifler (Sermaye Yeterliliği)) ve B6 (YP Yükümlülükler / Toplam Yükümlülükler +Türev İşlemlerde Net Yükümlülükler) değişkenlerinin enflasyon üzerinde istatistiksel olarak anlamlı düzeyde pozitif etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Finansman şirketleri için GSYİH (C1) değişkeni, ekonomik büyüme göstergesi olarak bağımlı değişken şeklinde analize sokulduğunda çıkan sonuçlara göre; B1(Mali Kuruluşlardan Alacaklar / Toplam Alacaklar) ve B7 (Takipteki Alacaklar (Net) / Toplam Özkaynaklar) değişkenleri ekonomik büyüme üzerinde negatif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Finansman şirketleri sektörünün finansal oranlarının enflasyon üzerindeki etkisine yönelik sonuçlara göre; B1(Mali Kuruluşlardan Alacaklar / Toplam Alacaklar) ve B7 (Takipteki Alacaklar (Net) / Toplam Özkaynaklar) değişkenlerinin enflasyon üzerinde negatif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmada elde edilen bulguların Al-Oshaibat ve Banikhalid (2019), Guo, Wang ve Ma (2015), Pradhan (2017) Eslamloueyan ve Darvishi (2007), Ziramba (2008), Gupta, Yesmin ve Khan (2013), Islam ve Shah (2012) ve Cheng ve Degryse (2010) tarafından daha önce gerçekleştirilmiş çalışmaların sonuçlarıyla benzer ilişkilere işaret ettiği görülmektedir.

Ülke ekonomisinin gelişiminin göstergesi olan GSYH'nin artırılması için faktoring şirketlerinin mali kurumlar ile olan faaliyet hacimlerini ve özkaynaklarını artırmaları, finansman şirketlerinin ise mali kurumlardan olan alacak düzeylerini ve takipteki alacaklarını düşürmeleri yönünde politikalar geliştirmeleri gerekmektedir. Ayrıca, Türkiye’de enflasyonun düşürülebilmesi için faktoring şirketlerinin mali kurumlarla olan ticari hacimlerini ve özkaynak yeterliliklerini artırmaları, finansman şirketlerinin ise mali kurumlardan olan alacaklarını artırmaları yönünde politikalar geliştirmeleri gerektiği söylenebilir.

Banka dışı finans sektörünün büyümesi ve finansal piyasalarda aldığı payın artması, ekonomik büyümeye katkı sağlamakla birlikte bu sektörlerin talep ettiği düzenlemelerin hayata geçirilmesi ile de mümkündür. Aynı zamanda, banka dışı finans sektörünün finansal sistem içerisindeki payının artması rekabeti de arttıracaktır. Bu kurumların finansal sistemdeki paylarını arttırması ve bankacılık sektörü ile rekabet edebilmeleri, mevduat gibi kaynak maliyetinin azalmasına yardımcı olacak fonlama kaynaklarına gereksinim doğurmaktadır. Faktoring ve finansman şirketleri sektörünün sermaye yeterlilik oranlarının yüksek olması, içsel ve dışsal şoklara karşı sektörün daha dirençli olmalarını sağlayarak kârlılıklarını olumlu açıdan etkileyebilecektir.

KAYNAKLAR

- Akinlo, A. E. ve Oni, I. O. (2015). Determinants of Bank Credit Growth in Nigeria 1980-2010. *European Journal of Sustainable Development*. 4(1), 23.
- Alexiou, C. ve Sofoklis, V. (2009). Determinants of Bank Profitability: Evidence from the Greek Banking Sector. *Ekonomski Anali/Economic Annals*. 54(182), 93-118.
- Alimi, R. S. (2014). Inflation and Financial Sector Performance: The Case of Nigeria. *Timisoara Journal of Economics and Business*. 7(1), 55-69.
- Al-Oshaibat, S. D. ve Banikhalid, H. H. (2019). The Impact of Bank Credit on Inflation in Jordan by Using Vector Auto Regression Model: A Case Study of Jordan During 1968-2017. *International Business Research*. 12(5), 34-39.
- Alper, D. ve Başdar, C. (2017). A Comparison of TOPSIS and ELECTRE Methods: An Application on the Factoring Industry. *Business and Economics Research Journal*. 8(3), 627.
- Alexiou, C. ve Sofoklis, V. (2009). Determinants Of Bank Profitability: Evidence From The Greek Banking Sector. *Economic Annals*. 54(182), 93-118.
- Arslan, İ. ve Yapraklı, S. (2008), Banka Kredileri ve Enflasyon Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz (1983-2007), *Ekonometri ve İstatistik e-Dergisi*. (7), 88-103.
- Bağcı, H. ve Esmer, Y. (2016). Promethee Yöntemi İle Faktoring Şirketi Seçimi. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 9(2), 116-129.
- Boyd, J. H., Levine, R. ve Smith, B. D. (2001). The Impact of Inflation on Financial Sector Performance, *Journal of Monetary Economics*. 47(2), 221-248.
- Ceylan, A. ve Korkmaz, T. (2010), *Finansal Teknikler*. Ekin Yayınevi, Bursa.
- Cheng, X. ve Degryse, H. (2010). The Impact of Bank and Non-Bank Financial Institutions On Local Economic Growth In China. *Journal of Financial Services Research*. 37(2-3), 179-199.
- Demir, Y., Öztürk, E. ve Albeni, M. (2007). Türkiye'de Finansal Piyasal İle Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. (2), 438-455.
- Dhungana, N. T. ve Pradhan, R. S. (2017). Effect of Bank Lending on Inflation in Nepal. *Journal of Advanced Academic Research*. 4(2), 27-43.
- Ekerğil, V. ve Çağırın, F. K. (2016). Türkiye Muhasebe Standartlarının Faktoring Muhasebe İşlemlerine Etkileri ve Uygulamada İskontolu Faktoring İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*. 12(30), 213-236.
- Ergül, N. ve Akel, V. (2010). Finansal Kiralama Şirketlerinin Finansal Performansının TOPSIS Yöntemi ile Analizi. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*. 12(3), 91-118.
- Eslamloueyan, K. ve Darvishi, A. (2007). Credit Expansion and Inflation İn Iran: An Unrestricted Error Correction Model. *Iranian Economic Review*. 19, 105-126.

- Granger, C.W.J. ve Newbold, P. (1974). Spurious Regressions in Econometrics. *Journal of Econometrics*. 2(2), 111-120.
- Guo, H., Wang, D. ve Ma, X. (2015). A Study On The Relationship Between Housing Prices And Inflation From The Perspective Of Bank Credit. *Metallurgical & Mining Industry*. 9, 473-477.
- Gupta, A. D., Yesmin, A. ve Khan, O. F. (2013). Growth Of Non Bank Financial Institutions Over Time and Contribution yo Economy: Evidence From Bangladesh. *Global Journal of Management and Business Research*. 13(6),
- Gürol, B. (2018). Faktoring, Finansal Kiralama ve Leasing Sektörlerinin Performanslarının Topsis Yöntemi İle Ölçülmesi: Türkiye Karşılaştırması. *Başkent Üniversitesi Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 2(2), 61-73.
- Hayaloğlu, P. (2015). Kırılgan Beşli Ülkelerinde Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Dinamik Panel Veri Analizi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 11(1), 131-144.
- Hossain, M. ve Shahiduzzaman, M. (2002). Development of Non Bank Financial Institutions To Strengthen The Financial System Of Bangladesh. *Quarterly Journal of Bangladesh Institute of Bank Management*. 28(1), 1-21.
- Islam, M.A. ve Shah J.S.A. (2012), An Empirical Analysis of Causality between Development of Non-Bank Financial Intermediaries and The Economic Growth in Malaysia, *European Journal of Social Sciences*. 30(4), 654-664.
- Kandır, S. Y. ve İskenderoğlu, A. G. Ö. (2007). Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Araştırılması. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 16(2), 311-326.
- Karabulut, R. ve Şeker, K. (2018). Belirlenmiş Değişkenlerin Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkisi: Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 23(3), 1049-1070.
- Karaca, C. ve Karacan, H. (2016). Çoklu Regresyon Metoduyla Elektrik Tüketim Talebini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Mühendislik Bilim ve Teknoloji Dergisi (SUJEST)*. 4(3), 182-195.
- Klapper, L. (2006). The Role Of Factoring For Financial Small And Medium Enterprises. *Journal of Banking & Finance*. 30(11), 3111-3130.
- Mackinnon, J.G. (1996). Numerical Distribution Functions For Unit Root And Cointegration Tests. *Journal of Applied Econometrics*. 11, 601-618.
- Naceur, S. B. (2003). The Determinants of the Tunisian Banking Industry Profitability: Panel Evidence. *Universite Libre De Tunis Working Papers*. 11(3), 317-319.
- Okuyan, H.A. ve Karataş, Y. (2017). Türk Bankacılık Sektörünün Kârlılık Analizi. *Ege Akademik Bakış*. 17(3), 395-406.

- Özcan, B. ve Arı, A. (2011). Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Ampirik Bir Analizi: Türkiye Örneği. *Business and Economics Research Journal*. 2(1), 121-142.
- Özbek, A. (2018). BİST'te İşlem Gören Faktoring Şirketlerinin Mali Yapılarının Çok Ölçütlü Karar Verme Yöntemleri İle Değerlendirilmesi. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 25(1), 29-53.
- Özdemir, A. ve Göçer, İ. (2011). Türkiye'de Krizlerin Makroekonomik Değişkenlere Etkileri: VAR Analizi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*. 48(560), 57-72.
- Pan, Q. ve Pan, M. (2014). The Impact of Macro Factors On The Profitability of China's Commercial Banks in the Decade After WTO Accession. *Open Journal of Social Sciences*. 2, 64-69.
- Peker, O. ve Canbazoğlu, B. (2011). Türkiye'de Banka Kredi Kanalınnın İşleyişi: Ampirik Bir Analiz. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*. 18(2), 127-143.
- Selimler, H. ve Kale, S. (2018). Banka ve Finansal Kurumların Krediler ve Sorunlu Krediler Açısından Karşılaştırılması. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 40(2), 274-295.
- Selimler, H. ve Taş, C. (2019). Finansman, Faktoring ve Leasing Şirketlerinin Kredi Yönetim Performansının TOPSIS Yöntemi İle Değerlendirilmesi: (2015-2018). *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 4(3), 286-306.
- Tandoğan, D. ve Özyurt, H. (2013). Bankacılık Sektörünün Ekonomik Büyüme ve Sürdürülebilir Ekonomik Kalkınma Üzerine Etkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerine Nedensellik Testleri (1981-2009). *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 35(2), 49-80.
- Tarı, R. (2005). *Ekonometri*. İstanbul: Kocaeli Üniversitesi Yayınları.
- Tepegöz, Ş.M. (2018). *Türkiye'de Faaliyet Gösteren Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri İçin İç Kontrol Modeli Önerisi*. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muhasebe ve Denetim Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Turgut, A. ve Ertay, H. İ. (2016). Bankacılık Sektörünün Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Üzerine Nedensellik Analizi. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(4), 114-128.
- Türkdönmez, C.S. ve Babuşçu, Ş. (2019). Bankaların Karlılık Performansını Etkileyen Faktörler. *Başkent Üniversitesi Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1), 37-54.
- Korkmaz, T. ve Ceylan, A. (2017). *Sermaye Piyasası ve Menkul Değer Analizi*. Ekin Yayınevi, Bursa.
- Sevüktekin, M. ve Nargeleçekenler, M. (2007). *Ekonometrik Zaman Serileri Analizi: E-Views Uygulamalı*. Nobel Yayınları, Ankara.
- Yağcılar, G. G. (2011). *Türk Bankacılık Sektörünün Rekabet Yapısının Analizi*. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu Kitapları, Ankara.

Yılmaz, Ö. (2018). *Banka Dışı Finansal Kurumlar ve Muhasebe Uygulamaları*. Finansal Kurumlar Birliği, Yayın No:1, İstanbul.

Yiğitbaş, Ş. B. (2014). Türkiye’de Banka Kredileri ve Konjonktür Dalgalanmaları Arasındaki İlişkinin Analizi. *Bankacılar Dergisi*. 90, 19-32.

Ziramba, E. (2008). Bank Lending, Expenditure Components And Inflation In South Africa: Assessment From Bounds Testing Approach. *South African Journal of Economic and Management Sciences*. 11(2), 217-228.

İnternet Kaynakları

<https://www.fkb.org.tr/raporlar-ve-yayinlar/raporlar/birlik-konsolide-raporlari/> (Erişim: 30.12.2019)

https://www.fkb.org.tr/Sites/1/upload/files/FKB_2018_TR_FAALIYET_RAPORU 1769.PDF (Erişim: 30.12.2019)

<https://www.fkb.org.tr/Sites/1/upload/files/e-brosur-257.pdf> (Erişim: 30.12.2019)